KOHNSTAMM INSTITUUT

Het bereik van allochtone kinderen met Voor- en Vroegschoolse Educatie

ANNEMIEK VEEN
INEKE VAN DER VEEN
GEERT DRIESSEN

Het bereik van allochtone kinderen met Voor- en Vroegschoolse Educatie

ANNEMIEK VEEN

INEKE VAN DER VEEN

GEERT DRIESSEN

CIP-gegevens KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Veen, A., Veen, van der I., Driessen, G., m.m.v. Felix, C., Elshof, D.P.
Het bereik van allochtone kinderen met Voor- en Vroegschoolse Educatie.
Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
(Rapport 874, projectnummer 40547)

ISBN 978-90-6813-940-2

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:
Kohnstamm Instituut
Plantage Muidergracht 24, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam
Tel.: 020-5251226
www.kohnstamminstituut.uva.nl
Dataverwerking: Elion.nl
© Copyright Kohnstamm Instituut, 2012

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting 1

1 Aanleiding en onderzoeksopzet 9
1.1 Aanleiding tot het onderzoek 9
1.2 Onderzoeksvragen 15
1.3 Onderzoeksopzet 16

2 Bereik voor- en vroegschoolse voorzieningen op basis van gegevens uit het cohortonderzoek COOL 21
2.1 Inleiding 21
2.2 Bereik van de doelgroepen met voor- en vroegschoolse voorzieningen 25
2.3 Bereik van de doelgroepen in onderscheiden gemeenten 31
2.4 Verklarende factoren 32
2.5 Samenvatting 39

3 Bereik voorschoolse voorzieningen op basis van gegevens uit het pre-COOL cohortonderzoek 43
3.1 Inleiding 43
3.2 Bereik voorschoolse voorzieningen op 2-jarige leeftijd van het kind 45
3.3 Verklarende factoren 48
3.4 Samenvatting 57

4 Keuzemotieven voor voorschoolse voorzieningen op basis van gegevens uit het pre-COOL cohortonderzoek 59
4.1 Inleiding 59
4.2 Respons op de 3-jarigen oudervragenlijst 60
4.3 Bereik voorschoolse voorzieningen op 3-jarige leeftijd van het kind 61
4.4 Keuzemotieven van ouders 63
4.5 Motieven om voor het kinderdagverblijf en de peuterspeelzaal te kiezen 64
4.6 Samenvatting 67

5 De rol van gemeenten bij het bereik van voor- en vroegschoolse educatie 69
5.1 Inleiding 69
5.2 Beschrijving van de resultaten 69
5.3 Instrumenten om doelgroepen te bereiken 78

6 Samenvatting en conclusies 81
6.1 Inleiding en onderzoeksvragen 81
6.2 Onderzoeksaanpak 81
6.3 Resultaten 82

Bijlagen95
Bijlage 1 bij Hoofdstuk 1 95
Bijlage 2 bij Hoofdstuk 2 96

Literatuur 107

Recent uitgegeven rapporten Kohnstamm Instituut 111

Managementsamenvatting

Sinds 2000 is er sprake van formeel, landelijk beleid dat gericht is op het voorkomen en bestrijden van onderwijsachterstanden in de voorschoolse periode en het kleuteronderwijs, het beleid Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE). Via dit beleid wordt de deelname bevorderd van jonge kinderen aan specifieke ontwikkelingsstimulerende programma's. Deze zogenoemde VVE-programma's bestrijken zowel de voorschoolse periode (2- en 3-jarige kinderen die peuterspeelzalen en kinderopvanginstellingen bezoeken) als de vroegschoolse periode (groep 1 en 2 van de basisschool). Het doel van deze programma's is om vroege achterstanden te voorkomen en bestrijden, zodat kinderen met risico's op achterstand met meer succes de verdere schoolloopbaan kunnen doorlopen. Voor de uitvoering van het VVE-beleid op lokaal niveau zijn de gemeenten verantwoordelijk voor de voorschoolse fase en de schoolbesturen voor de vroegschoolse fase. Deze gescheiden verantwoordelijkheid en de daaraan gekoppelde vrijheid, houdt onder meer in dat beide instanties zelf kunnen bepalen wie zij tot de doelgroep rekenen. In het basisonderwijs zijn dat doorgaans kinderen van laagopgeleide ouders, in de peuterspeelzalen en kinderopvang daarnaast vaak ook allochtone kinderen, kinderen met een buitenlandse thuistaal, kinderen van ouders met sociaal-psychiatrische problematiek en kinderen uit achterstandswijken.

Het doel van het VVE-beleid is tweeledig. Het eerste doel is zoveel mogelijk doelgroepkinderen bereiken met een voorschools aanbod en liefst ook met een specifiek ontwikkelingsstimulerend programma. Kinderen kunnen vanaf de leeftijd van 2,5 jaar[1] op een peuterspeelzaal of in een kinderopvanginstelling

[1] Sommige gemeenten hanteren een instroomleeftijd vanaf 2 jaar.

deelnemen aan een dergelijk programma. Veel gebruikte ontwikkelingsstimulerende programma's zijn Kaleidoscoop, Piramide, Startblokken en Ko-totaal. Idealiter volgt een peuter gedurende tenminste vier dagdelen per week zo'n programma in een peuterspeelzaal en krijgt hij of zij datzelfde programma vervolgens ook aangeboden in de groepen 1 en 2 van de basisschool (de 'doorlopende lijn'). Tot 2006 gold landelijk de doelstelling om tenminste 50% van de doelgroepkinderen te bereiken met een voorschools programma. Sinds 2006 is die doelstelling verder opgehoogd, eerst tot 70% en voor 2011 tot 100% van de doelgroepkinderen. Het tweede en uiteindelijke doel van het VVE-beleid is om taal- en ontwikkelingsachterstanden van doelgroepkinderen te verminderen. Dat zou moeten blijken uit een verbeterd startniveau van leerlingen in groep 3 van de basisschool.

Dit onderzoek heeft betrekking op het eerste doel, het bereiken van de doelgroepen met het VVE-beleid. De aanleiding tot het onderzoek zijn signalen die het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties vanuit lokaal niveau ontving dat de hogere schooluitval, werkloosheid en criminaliteit onder migrantenkinderen te maken zouden kunnen hebben met het feit dat deze kinderen met onvoldoende bagage beginnen aan het basisonderwijs. Het is daarom cruciaal dat het Rijksbeleid dat daarop gericht is, met name VVE, voldoende toegankelijk en effectief is voor deze kinderen en hun ouders. Daarom heeft het ministerie gevraagd om een onderzoek dat inzicht biedt in het bereik onder migrantenkinderen, eventuele oorzaken voor niet-bereik en het mogelijk verband met (gemeentelijke) strategieën om het VVE-bereik te vergroten.

Om de te onderzoeken gemeenten niet te zwaar te belasten, is voor de beantwoording van de onderzoeksvragen zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande bronnen. Daarnaast zijn met behulp van interviews aanvullende gegevens verzameld bij een selectie van gemeenten.

Bereik van VVE

In de eerste plaats is gebruik gemaakt van gegevens uit twee grootschalige, landelijke onderzoeken, het COOL-cohortonderzoek en het pre-COOL-cohortonderzoek. Met behulp van gegevens die ouders via een vragenlijst hebben verstrekt, is de deelname door verschillende groepen kinderen aan voor- en vroegschoolse voorzieningen onderzocht. In de COOL-oudervragenlijst

wordt aan ouders met kinderen in groep 2 gevraagd naar deelname aan voorzieningen in de voor- en vroegschoolse periode. In pre-COOL wordt aan ouders van 2-jarige kinderen gevraagd naar de deelname aan voorzieningen (kinderopvang, gastouderopvang, peuterspeelzaal) op 2-jarige leeftijd en eerder. In beide onderzoeken is apart gevraagd naar deelname aan een VVE-programma.
Hierboven is aangegeven dat er veel vrijheid is in het definiëren van de VVE-doelgroep. Dat maakt het lastig, zo niet onmogelijk, om eenduidig te bepalen hoe hoog het bereik is. Daarom is in deze studie voor de bepaling van de VVE-doelgroep uitgegaan van het criterium dat het meest wordt gehanteerd, namelijk kinderen van laagopgeleide (maximaal vmbo) ouders. In de analyses onderscheiden we autochtone en allochtone kinderen. Tot deze laatste groep horen kinderen met ouders die niet in Nederland zijn geboren. Kinderen van allochtone ouders met een westerse achtergrond zijn tot de categorie autochtone kinderen gerekend. Uit de analyses blijkt dat het merendeel van de kinderen wordt bereikt met een voorschoolse voorziening. Onder autochtone en allochtone doelgroepkinderen is vooral het peuterspeelzaalbezoek hoog: 78%. Binnen de voorschoolse voorzieningen is gekeken naar deelname aan een VVE programma. De deelname aan een VVE-programma is vooral hoog onder de Turkse en Marokkaanse groep. De Antilliaanse en de Surinaamse groep worden juist vaker bereikt door kinderdagverblijven, waar doorgaans nog geen VVE-programma wordt aangeboden. Deze groep zou ook meer van VVE kunnen gaan profiteren op het moment dat VVE meer ingang vindt in kinderdagverblijven, een trend die al is ingezet.

Ook is nagegaan in hoeverre risicogroepen bereikt worden met VVE. Risicogroepen zijn kinderen waarbij sprake is van risicofactoren in het gezin, zoals verslaving, overspannenheid, depressiviteit en dergelijke, de mate waarin sprake is van een stimulerende thuisomgeving, ervaren stress bij de opvoeding en ervaren steun bij de opvoeding.
De gegevens wijzen er niet op dat vooral risicogezinnen niet of slecht bereikt worden met voor- en vroegschoolse voorzieningen. Gezinnen met meer factoren die een risico vormen voor de ontwikkeling van het kind worden intensiever (d.w.z. meer dagdelen) met de peuterspeelzaal bereikt dan gezinnen met minder van dergelijke factoren. Specifiek gaat het om allochtone gezinnen, met niet werkende moeders, met ouders zonder startkwalificatie, waar ouders een buitenlandse taal spreken met hun kind, waar ouders weinig

sociale steun ervaren in de opvoeding en waar meerdere risicofactoren tegelijk spelen, zoals verslaving en onveiligheid in de woonomgeving. Surinaamse en Antilliaanse kinderen uit eenoudergezinnen (eveneens een risicofactor) worden minder met VVE bereikt dan andere migrantengroepen. Zij lijken in hun gebruik van kinderopvang wat meer op autochtone dan op allochtone gezinnen.

Aan ouders is ook gevraagd naar hun motieven bij de keuze voor voorschoolse voorzieningen. Daarbij zijn de volgende motieven onderscheiden: bekendheid met VVE, financiële overwegingen, organisatorische redenen, het feit dat VVE de sociaal–emotionele ontwikkeling van kinderen stimuleert en het feit dat VVE de taal en cognitieve ontwikkeling stimuleert. Hieruit blijkt in de eerste plaats dat het organisatorische aspect (het is makkelijk) met name een rol speelt bij ouders die gekozen hebben voor een kinderdagverblijf. Dit aspect blijkt belangrijker voor niet-doelgroepouders dan voor allochtone en autochtone doelgroepouders. Duidelijke tot zeer duidelijke redenen voor de peuterspeelzaalkeuze waren voor ouders vooral de stimulering van de sociale (het is prettig) en cognitieve ontwikkeling (mijn kind leert er veel) van hun kind. Voor allochtone doelgroepouders was de stimulering van de cognitieve ontwikkeling de belangrijkste reden. Dit keuzemotief was voor deze groep ouders belangrijker dan voor de overige ouders. Bij een keuze voor de voorschoolse voorziening blijken de kosten vooral een rol te spelen in relatie tot de keuze voor een kinderdagverblijf. Bij de peuterspeelzaalkeuze komt dit motief niet sterk naar voren, waarschijnlijk vanwege de doorgaans lage kosten van de peuterspeelzaal.

Rol van gemeenten

Om zicht te krijgen op de rol van gemeenten bij het bereik van VVE zijn gegevens verzameld bij en over een selectie van gemeenten. De keuze voor deze gemeenten is gebaseerd op hun deelname aan de genoemde cohortonderzoeken en de beschikbaarheid van gegevens over VVE in deze gemeenten zoals verzameld in eerder onderzoek (Driessen, 2012) en de verslagen van de bestandsopname VVE door de Onderwijsinspectie in de G37. Informatie uit deze bronnen is aangevuld met interviews.

Uit het onderzoek naar variatie in VVE (Driessen, 2012) komt naar voren dat in gemeenten op zeer uiteenlopende wijzen vorm wordt gegeven aan VVE. Uit de

interviews blijkt dat dit ook geldt voor het in kaart brengen van het bereik. Een deel van de gemeenten beschikt over cijfermatige gegevens, maar een groot deel niet. Voor het ontbreken van gegevens op gemeentelijk niveau zijn verschillende redenen:

- er is (nog) geen meetinstrumentarium (monitor);
- er is (nog) geen (eenduidige) doelgroepdefiniëring;
- deelname- of bereikgegevens worden op verschillende niveaus (scholen, instellingen) verzameld, maar niet op gemeentelijk niveau met elkaar in verband gebracht.

Er zijn maar weinig gemeenten die gegevens over deelname aan VVE op systematische wijze verzamelen en analyseren. Relevant voor het bereiken van effecten van voor- en vroegschoolse educatie is niet alleen de deelname en de intensiteit hiervan, maar ook de duur van de programma-deelname en de doorstroom vanuit het peuterspeelzaaldeel van VVE naar het vroegschoolse deel in de kleutergroepen. Over de doorstroom binnen het programma (cq. de deelname aan het gehele traject) hebben de meeste gemeenten geen gegevens. Het ontbreekt, kortom, in de meeste gemeenten aan goed onderbouwde gegevens over VVE-deelname en niet-deelname en over de doorstroom binnen het traject.

Op de vraag of er bepaalde groepen in de gemeente zijn die niet bereikt worden met VVE moeten veel geïnterviewden het antwoord schuldig blijven. Van de eerder genoemde verklarende factoren die de deelname kunnen beïnvloeden (bekendheid met VVE, financiële overwegingen, organisatorische redenen, het feit dat VVE de sociaal–emotionele ontwikkeling van kinderen stimuleert en het feit dat VVE de taal en cognitie stimuleert) in relatie tot het bereik noemen de geïnterviewden vooral de kosten, het aanbod / de bereikbaarheid en de onbekendheid. Dit laatste heeft met name betrekking op nieuwe (migranten)groepen, waarvoor nieuwe wervingsstrategieën en informatiekanalen ontwikkeld moeten worden.

Ten aanzien van de vraag welke instrumenten door gemeenten worden ingezet om het bereik te vergroten blijkt het volgende. Veel gemeenten spannen zich in om de doelgroepen van VVE ook daadwerkelijk te bereiken. Het consultatiebureau speelt een belangrijke rol in de indicatiestelling, verwijzing en soms ook toeleiding van kinderen naar met name de voorschoolse educatie.

Verschillende instellingen (welzijnsinstellingen waar de peuterspeelzalen en de kinderdagverblijven onder vallen, ouder-kindcentra, basisscholen, maatschappelijk werk, zelforganisaties) zijn vaak gezamenlijk betrokken bij de werving en toeleiding. Vaak zijn protocollen ontwikkeld waarin verantwoordelijkheden en acties voor de verschillende partijen zijn vastgelegd. Voorts worden allerlei strategieën en activiteiten, al of niet gecombineerd, ingezet om ouders te bereiken en voor te lichten. Er wordt gebruik gemaakt van folders, flyers, artikelen in lokale bladen en op websites. Maar ook van intensievere strategieën zoals open speelinlopen ('dreumesgroepen'), huisbezoek ('bezoekmoeders', felicitatiedienst) of voorlichtingsavonden. Of een als doelgroepkind geïndiceerde peuter uiteindelijk ook daadwerkelijk aan VVE deelneemt, wordt niet altijd gevolgd (Driessen, 2012). De interviews voegen op dit punt niet zo veel toe aan wat er uit rapportages en documenten al bekend is. Duidelijk wordt wel dat er op het gemeentelijk niveau vaak weinig bemoeienis is met de werving. De uitvoering van de werving en toeleiding (en ook de kennis over de werking en de effectiviteit) is gekoppeld aan de wijkinstellingen, de consultatiebureaus in samenwerking met het welzijnswerk en lokale migrantenorganisaties.

Eén punt verdient speciale aandacht, namelijk de constatering die ook de Inspectie van het Onderwijs doet, dat gemeenten nauwkeuriger en systematischer de redenen voor het niet-bereik in kaart moeten brengen, om op basis daarvan gerichte maatregelen te kunnen nemen. Op dit moment zet een aantal gemeenten versterkt in op het actief benaderen van kinderen die na een indicatie (door bv. het consultatiebureau) niet bij een voorschoolse voorziening met VVE worden aangemeld of daar niet verschijnen. Net zomin als gemeenten zicht hebben op redenen van eventueel niet-bereik is één op één bekend wat het resultaat is van een bepaalde, gerichte inspanning of maatregel om het bereik te verhogen. Uit de gegevens kan worden afgeleid dat gecombineerde maatregelen bijdragen aan het bereiken van de groepen: een passende infrastructuur bestaande uit (vind)plaatsen waar de ouders komen (vergelijk het consultatiebureau, de basisscholen), geschikte personen die men vertrouwt (contactpersonen uit de eigen groep, de consultatiebureauverpleegkundigen; bezoekmoeders van de felicitatiedienst), strategieën waarin ouders persoonlijk worden aangesproken en goede voorbeelden zoals de speelgroepen, waarin men samen met anderen leert. Veel gemeenten hebben de afgelopen jaren geïnvesteerd in het ontwikkelen van

netwerken en samenwerkingsverbanden waarin de genoemde elementen een plaats hebben. Inmiddels is sprake van een aanzienlijk bereik van jonge kinderen met voorschoolse voorzieningen, inclusief VVE. Migrantengroepen, bijvoorbeeld Turken en Marokkanen, die vroeger niet of slecht met de reguliere peuterspeelzaal werden bereikt, worden nu in grote aantallen bereikt met VVE.

Aansluiting tussen ingezette instrumenten en verklarende factoren
Ten slotte de aansluiting tussen de instrumenten die gemeenten inzetten om het bereik te verhogen en de specifieke verklarende factoren bij het wel of niet deelnemen van migrantengezinnen aan VVE.
Het lijkt erop dat bij veel gemeenten, ondanks het feit dat de redenen voor niet-deelname niet systematisch in kaart worden gebracht, veel ervaringskennis aanwezig is over de doelgroepen en mogelijkheden om deze te bereiken. De deelnamegegevens laten zien dat de gezinnen met risicofactoren in redelijke mate wordt bereikt. Uit het feit dat veel allochtone ouders een positief beeld hebben over de voorziening waar hun kind heen gaat, kan worden afgeleid dat het blijkbaar lukt om een positief beeld over de voorzieningen over te dragen aan de allochtone doelgroepen. Uiteraard is er ook een relatie tussen het bereik en het aanbod. In sommige gemeenten is er simpelweg te weinig capaciteit om de doelgroep van VVE te bereiken.
Ten slotte de kosten. Ouders staan positief tegenover het gebruik van een voorschoolse voorziening, mits de kosten niet te hoog zijn. Veel gemeenten spelen hierop in door de kosten voor ouders laag of betaalbaar te houden.
Tot op heden was het beleid er vooral op gericht om ouders tot deelname aan VVE te verleiden. Wat het effect op de deelname zal zijn van gerichte maatregelen, zoals de uitwerking van de zogenoemde dwang- en drangmaatregel moet nog blijken.

1 Aanleiding en onderzoeksopzet

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Al ruim een decennium staat het onderwijs aan jonge kinderen volop in de belangstelling. Er wordt in geïnvesteerd door de overheid, door scholen en voorschoolse instellingen. De algemene gedachte hierachter is dat de leeftijdsfase van het jonge kind een cruciale fase is in de ontwikkeling. Wat in die fase geleerd wordt, vormt de basis voor al het verdere leren. En dat geldt niet alleen voor de cognitieve ontwikkeling, maar ook voor het sociale, emotionele en fysieke domein. Er zijn vele studies die laten zien dat kinderen die op jonge leeftijd al opvallen door minder goed ontwikkeld sociaal gedrag of emotioneel functioneren, op latere leeftijd vaker risicogedrag gaan vertonen en de kans lopen uit te vallen in het onderwijs. Voor de cognitieve ontwikkeling geldt hetzelfde: achterstanden die op jonge leeftijd al aanwezig zijn, worden in latere leeftijdsfasen niet of onvoldoende ingehaald. Vandaar dat investeren in jonge kinderen zo de moeite waard lijkt: alles wat in die leeftijdsfase kan worden gewonnen, is ‘winst voor later’. Hoewel er voordien al geruime tijd uiteenlopende compensatie- en stimuleringsprojecten en -activiteiten werden uitgevoerd, is sinds 2000 sprake van formeel, landelijk beleid ten aanzien van de voorschoolse periode en het kleuteronderwijs, het VVE-beleid (VVE: Voor- en Vroegschoolse Educatie). Via het VVE beleid wordt de deelname bevorderd van jonge kinderen aan voorschoolse voorzieningen en aan specifieke ontwikkelingsbevorderende programma’s. Deze programma’s bestrijken zowel de voorschoolse periode (2- en 3-jarige kinderen die peuterspeelzalen en kinderdagverblijven bezoeken) als de vroegschoolse periode (groep 1 en 2 van de basisschool). Het doel van deze programma’s is om vroege achterstanden te voorkomen van kinderen die horen tot de doelgroepen van het onderwijsachterstandenbeleid, zodat ze met meer succes de verdere

schoolloopbaan kunnen doorlopen. De programma's staan bekend als VVE-programma's.

Het doel van het VVE-beleid is tweeledig. Het eerste doel is zoveel mogelijk doelgroepkinderen bereiken met een voor- en vroegschools aanbod en liefst ook met een specifiek ontwikkelingsstimulerend programma. Veel peuterspeelzalen (en recentelijk ook: kinderdagverblijven) en kleutergroepen van basisscholen werken met specifieke ontwikkelingsstimulerende programma's, zoals Kaleidoscoop, Piramide, Startblokken, Ko-totaal. Idealiter volgt een peuter gedurende tenminste vier dagdelen per week zo'n programma in een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf en krijgt hij of zij datzelfde programma ook nog aangeboden in de groepen 1 en 2 van de basisschool (doorlopende lijn). Tot 2006 gold landelijk de doelstelling om tenminste 50% van de doelgroepkinderen te bereiken met een voorschools programma. Sinds 2006 is die doelstelling verder opgehoogd, eerst tot 70% en sinds kort tot 100% van de doelgroepkinderen, te bereiken het vorig jaar, 2011.

Om te stimuleren dat zoveel mogelijk doelgroepkinderen aan gerichte programma's deelnemen, doen veel consultatiebureaus aan signalering en verwijzing. Op het consultatiebureau (waar vrijwel alle jonge kinderen periodiek komen) vindt onder meer screening van de taalontwikkeling plaats. Peuters met taalachterstand worden verwezen naar een peuterspeelzaal of een kinderdagverblijf met een VVE-programma.

Het tweede en uiteindelijke doel van het VVE-beleid is om taal- en ontwikkelingsachterstanden van doelgroepkinderen te voorkomen. Dat zou moeten blijken uit een verbeterd startniveau van leerlingen in groep 3 van de basisschool.

Dit onderzoek heeft vooral betrekking op het eerste doel, het bereiken van zoveel mogelijk doelgroepkinderen met het VVE-beleid. De aanleiding tot het onderzoek zijn zorgen die bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bestaan over het niet-bereik onder migrantengroepen. Daarom heeft het ministerie gevraagd om een onderzoek dat inzicht biedt in het bereik, eventuele oorzaken voor niet-bereik en het mogelijk verband met (gemeentelijke) strategieën om het bereik te vergroten.

In Nederland is slechts beperkt onderzoek voorhanden naar de deelname van kinderen aan voorschoolse voorzieningen. Landelijk worden geen

systematische statistieken bijgehouden over deelname aan voorzieningen naar achtergrondkenmerken, zoals etnische herkomst. En er zijn maar weinig gemeenten die de deelname aan VVE registeren. Voor het in beeld brengen van de deelname is de VVE-monitor opgezet (Jepma e.a., 2007; Van der Vegt e.a., 2008; Beekhoven e.a., 2009; 2010 en 2011). In het kader van deze monitor worden al sinds 2007 jaarlijks bij een groot aantal gemeenten gegevens over het bereik van VVE verzameld. Dat lukt in zekere mate voor de vroegschoolse deelname (kleutergroepen), vanwege de registratie van het leerlinggewicht op de basisschool. Dat lukt echter minder goed voor de voorschoolse periode, onder meer omdat daar geen leerlinggewicht wordt geregistreerd. Bovendien worden daar zeer verschillende definities van de doelgroep gehanteerd, als gevolg van de decentralisatie en de vrijheid die gemeenten en schoolbesturen daardoor hebben om de doelgroep zelf te bepalen (Oberon, 2011; Driessen, 2012). Voorts bevat de landelijke VVE-monitor geen informatie over de etnische herkomst, zodat specifieke informatie over het al dan niet bereiken van bepaalde etnische groepen ontbreekt.
Het ministerie van BZK heeft daarom gevraagd om een aanvullend onderzoek, voor een nadere bepaling van het VVE- bereik onder migrantengroepen.

Landelijk zijn er al wel enige gegevens beschikbaar om de vraag naar deelname aan voorschoolse voorzieningen (peuterspeelzalen en kinderdagverblijven) en aan VVE-programma's door verschillende groepen te beantwoorden. Uit analyses op de cohortdata van het COOL-cohortonderzoek kwam naar voren dat slechts 8% van de kinderen in groep 2 voorafgaand aan de basisschool noch een peuterspeelzaal noch een kinderdagverblijf heeft bezocht. Deze groep bestaat vooral uit allochtone kinderen met laag-opgeleide ouders. Peuterspeelzalen werden het meest bezocht door kinderen van laagopgeleide autochtone ouders en het minst door kinderen van hoogopgeleide autochtone ouders. Van de allochtone kinderen blijkt dat Turkse kinderen de peuterspeelzaal het vaakst bezochten en kinderen van Surinaamse en Antilliaanse herkomst het minst vaak. Surinaamse en Antilliaanse kinderen bezochten juist vaker dan Turkse en Marokkaanse kinderen een kinderdagverblijf. Allochtone leerlingen namen vaker dan autochtone leerlingen deel aan een specifiek VVE-programma als Piramide (Veen, Roeleveld & Heurter, 2010). Het doel van het onderhavige onderzoek is nu om een beter beeld te krijgen van de deelname door verschillende groepen kinderen aan

peuterspeelzalen en kinderdagverblijven in het algemeen en VVE-programma's in het bijzonder.
Hierbij tekenen we het volgende aan. Bij het bepalen van de deelname aan VVE moet rekening worden gehouden met het gegeven dat het bij VVE niet altijd gaat om een welomschreven aanbod dat volgens bepaalde richtlijnen wordt uitgevoerd. Integendeel, er is veel variatie in het aanbod (Driessen, 2012). In de beginfase van het VVE-beleid waren er strenge richtlijnen ten aanzien van het gebruik van programma's. Onder 'VVE-programma's' werden vooral verstaan de in een samenwerkingsverband van peuterspeelzaal en basisschool uitgevoerde, 'erkende' programma's [2].
Met de invoering van de Wet OKE (Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie; augustus 2010) is daar vanaf gestapt: er wordt nu gesproken over programma's die een brede ontwikkeling stimuleren. Daarmee wordt formeel gezien ruimte geboden voor de inzet van andere dan het beperkte aanbod aan 'effectieve' programma's. De uitvoerende partijen hebben hierdoor, binnen een zekere bandbreedte, meer vrijheid in hun programmakeuze. Ook vóór het in werking treden van de Wet OKE echter hielden lang niet alle gemeenten zich aan de richtlijnen. Vaak werden onderdelen van bestaande programma's ingezet en/of werd gebruik gemaakt van zelf ontwikkeld materiaal (Beekhoven e.a., 2009). De vraag is dus wat men precies meet wanneer men wil nagaan wie bereikt worden met VVE. Hier komt bij dat het met de invoering van de Wet OKE ook een ontwikeling in gang is gezet om in kinderdagverblijven VVE-porgramma's aan te bieden.
Voor een nauwkeurige bepaling van het bereik van VVE zou dus zowel nadere informatie nodig zijn over de achtergrondkenmerken van de deelnemende kinderen als over de uitvoering van educatieve programma's op zowel kinderdagverblijven als peuterspeelzalen (c.q. het aanbod). We richten ons in dit onderzoek op het eerste.

1.1.1 Mogelijke verklaringen voor verschillen in bereik

Het VVE-bereik wordt door diverse factoren beïnvloed. Er kan naar gekeken worden vanuit het perspectief van gemeenten en van ouders. Door Sardes is samen met FORUM onderzoek gedaan naar redenen voor allochtone en autochtone ouders om wel en niet voor VVE te kiezen (Den Blanken & Van der Vegt, 2007). We bespreken de gevonden redenen voor deelname en niet-

[2] Eerst Kaleidoscoop en Piramide, later ook nog Startblokken en Ko-totaal en vervolgens nog Speelplezier en SPOREN

deelname apart voor vijf door ons onderscheiden deelaspecten. De rol van gemeenten bespreken we in de volgende paragraaf.

1. Stimulering sociaal–emotionele ontwikkeling
Veel ouders, allochtoon en autochtoon, kiezen niet bewust voor VVE, maar voor een peuterspeelzaal, een plek voor hun kind om te spelen met leeftijdgenootjes. Sommige allochtone en autochtone ouders die *niet* voor VVE kiezen, doen dit omdat zij denken dat de opvattingen daar niet passen bij hun eigen opvattingen, dat kinderen daar bijvoorbeeld te vrij en mondig worden gemaakt. Sommige ouders kiezen niet voor VVE vanuit eigen negatieve ervaringen in het onderwijs. Een andere reden voor sommige ouders om niet voor VVE te kiezen is dat zij vinden dat zij zelf voor hun kind zouden moeten zorgen; het kind naar een VVE-instelling sturen zien zij als tekortkoming.

2. Stimulering cognitieve ontwikkeling
Een reden voor vooral allochtone ouders om te kiezen voor VVE is dat het helpt om hun kind voor te bereiden op de basisschool en dat het goed is voor de taalontwikkeling. Sommige (allochtone) ouders kiezen *niet* voor VVE omdat zij denken dat dit ten koste gaat van de ontwikkeling van de moedertaal.

3. Organisatorisch
Sommige ouders die voor VVE kiezen, doen dit om tijd te hebben voor andere dingen, zoals werk. Redenen voor andere ouders om *niet* voor VVE te kiezen betreffen dat de tijden onhandig zijn en niet afgestemd zijn op hun werktijden en/of dat het te ver weg is. De meest genoemde reden om niet voor een peuterspeelzaal te kiezen, is dat ouders al gebruik maken van kinderopvang. Genoemde redenen spelen zowel voor sommige allochtone als autochtone ouders een rol.

4. Kosten
Soms zien ouders VVE als een mogelijkheid voor goedkope opvang, maar vaker lijkt het een reden voor *niet*-deelname aan VVE. Voor allochtone en autochtone ouders met een heel laag inkomen is het óf te duur, óf ouders denken dat het te duur is en maken er daarom geen gebruik van.

5. Bekendheid met VVE
Ouders kunnen alleen (bewust) voor VVE kiezen als zij op de hoogte zijn van het bestaan ervan. Er zijn ouders die *niet* voor VVE kiezen, omdat ze van het bestaan niet weten. Andere ouders, vaak autochtone ouders, denken dat het niet voor hen bedoeld is.

1.1.2 Rol van gemeenten

Hoe verkrijgen gemeenten inzicht in het bereik van VVE?
Om het bereik van VVE te kennen, zouden gemeenten moeten beschikken over een registratiesysteem, met gegevens over de totale populatie en deelname-registratiegegevens op het *individuele niveau* aan VVE. Er zijn aanwijzingen dat maar weinig gemeenten beschikken over een goede registratie die inzichtelijk maakt hoe goed doelgroepkinderen bereikt worden. Het registreren van deelname is niet iets dat alle gemeenten vanzelf al doen, of op dezelfde manier; de meeste gemeenten beschikken niet over een monitor (Beekhoven, Jepma & Kooiman, 2010).

Verwijzing, toeleiding en werving
Om doelgroepkinderen te bereiken en ervoor te zorgen dat ze uiteindelijk ook aan VVE deelnemen, is een goed opgezet traject van verwijzing, werving en toeleiding van essentieel belang. Binnen gemeenten wordt daar op uiteenlopende manieren vorm aan gegeven. Vrijwel altijd is het consultatiebureau de instelling waar het startpunt ligt voor verwijzing en toeleiding, omdat het nagenoeg alle ouders met jonge kinderen zou bereiken. Om te kunnen vaststellen of een kind tot de doelgroep behoort, worden signalerings- en screeningsinstrumenten ingezet. In veel gemeenten is het omringende netwerk (basisscholen, welzijnsorganisaties, het maatschappelijk werk, (allochtone) zelforganisaties, wijkverpleegkundigen en de felicitatiedienst) betrokken bij de verwijzing en toeleiding. Vaak zijn protocollen ontwikkeld waarin verantwoordelijkheden en acties zijn vastgelegd. Voorts worden allerlei strategieën en activiteiten, al of niet gecombineerd ingezet om ouders te bereiken en voor te lichten. Of een als doelgroepkind geïndiceerde peuter uiteindelijk ook daadwerkelijk aan VVE deelneemt, wordt echter lang niet altijd gemonitord (Driessen, 2012). Binnen een aantal gemeenten wordt een analyse gemaakt van de redenen van het niet-bereiken van ouders en kinderen. Daarvoor wordt in enkele gevallen gebruik gemaakt van een voor de betreffende ouders bestemde ‘vragenlijst niet-bereik’.

In veel gemeenten ontbreekt het echter aan een dergelijke analyse en aan inzicht in de weigermotieven van ouders.
Uit het bovenstaande blijkt dat er al het nodige bekend is over deelname en strategieën om de deelname van de verschillende groepen aan VVE te verhogen. Die informatie is echter niet altijd up-to-date en bovendien versnipperd.
Het hier beschreven onderzoek is bedoeld om meer inzicht te geven in het bereik, eventuele oorzaken voor niet bereik en het mogelijk verband met (gemeentelijke) strategieën om het bereik te vergroten.

Het onderzoek is gericht op het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

1.2 Onderzoeksvragen

Voor dit onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd.

1. *Cijfers over bereik:*
    a. Hoe groot is het bereik van VVE onder doelgroepkinderen uit migrantengezinnen?
    b. Welke verschillen binnen deze groepen zijn daarbij aan te geven gebaseerd op bijvoorbeeld etnische herkomst, sociaal-economische status en migratiemotief?
    c. Zijn er risicogroepen te duiden binnen de groep migranten waarbij sprake is van (zeer) slecht bereik van VVE en hoe kenmerken deze groepen zich?
    d. Zijn er verschillen in het bereik van VVE onder migranten tussen verschillende gemeenten/steden?
    e. Zijn er verschillen in het bereik onder migranten tussen de verschillende vormen van aanbod (peuterspeelzalen, kinderdagverblijven, vroegschool)?

2. *Verklarende factoren:*
    f. Welke specifieke verklarende factoren spelen een rol bij het wel of niet deelnemen van kinderen uit migrantengezinnen aan VVE? (zowel factoren binnen als buiten het gezin).
    g. Kan er onderscheid worden gemaakt in niet, nauwelijks en wel te beïnvloeden factoren?

3. *Rol gemeenten:*
    h. Hoe verkrijgen gemeenten inzicht in het bereik van VVE?
    i. Welke instrumenten worden door gemeenten ingezet om het bereik te vergroten?
    j. Hoe is de aansluiting tussen deze instrumenten en de specifieke verklarende factoren bij het wel of niet deelnemen van kinderen uit migrantengezinnen aan VVE?
    k. Wat zijn mogelijke handvatten voor te formuleren beleid en de ondersteuning aan gemeenten

1.3 Onderzoeksopzet

Voor de beantwoording van de vragen is de volgende onderzoeksopzet gekozen. Het juist besproken onderzoek (Veen, Roeleveld & Heurter, 2010) maakte gebruik van data uit de eerste meting van het COOL$^{5\text{-}18}$ -cohortonderzoek[3]. Inmiddels zijn er meer gegevens uit de cohortstudies beschikbaar om de onderzoeksvraag naar het bereik te beantwoorden. In de eerste plaats uit de tweede meting van het COOL-cohortonderzoek. In de tweede plaats uit pre-COOL. We bespreken hoe we dit hebben aangepakt.
Het uitgangspunt was gemeenten die in het onderzoek zouden worden betrokken niet al te zeer te belasten. Daarom is hoofdzakelijk gebruik gemaakt van al bestaande bronnen, aangevuld met telefonische interviews onder gemeenteambtenaren. Voor de beantwoording van de vragen is de volgende aanpak gevolgd.

Het COOL–cohortonderzoek
Er is gebruik gemaakt van gegevens uit het landelijk cohort-onderzoek COOL$^{5\text{-}18}$ (Driessen, Mulder, Ledoux, Roeleveld & Van der Veen, 2009; Driessen, Mulder & Roeleveld, 2012). In dit onderzoek worden gegevens verzameld bij ruim 38.000 leerlingen en hun ouders op 550 basisscholen in de groepen 2, 5 en 8. Het bestand bevat een voor het Nederlandse basisonderwijs representatieve steekproef van 400 scholen en daarnaast een aanvulling van 150 scholen met veel doelgroepleerlingen. De eerste meting van dit cohortonderzoek vond plaats in schooljaar 2007/2008. De tweede meting vond in schooljaar 2010-2011 plaats (Driessen e.a., 2012).

[3] Het COOL-cohortonderzoek wordt uitgevoerd door het Kohnstamm Instituut, het ITS, het GION en het Cito; www.cool5-18.nl

Met behulp van de gegevens uit de oudervragenlijst in dit onderzoek, voor ouders van leerlingen van groep 2 in het basisonderwijs, en informatie over op de scholen gebruikte VVE-programma's is geprobeerd om inzicht te krijgen in welke kinderen deelnemen aan verschillende vormen van voor- en vroegschoolse educatie en opvang en welke niet. In de oudervragenlijst zijn vragen gesteld over deelname aan een voorschoolse voorziening (crèche/kinderdagverblijf, peuterspeelzaal, VVE-programma) en de tijdsduur (aantal jaren bezocht, aantal dagen per week). Omdat van de betreffende leerlingen ook achtergrondgegevens bekend zijn, waaronder geboorteland en opleiding van ouders, verblijfsduur in Nederland en thuistaal, is het mogelijk een beeld te krijgen van de deelname aan voor- en vroegschoolse voorzieningen door kinderen van verschillende sociale en etnische herkomst. Informatie over de mate waarin er problemen spelen in het gezin en in hoeverre de ouders betrokken zijn bij school en er een echtscheiding speelt, is beschikbaar vanuit een vragenlijstje dat de leerkracht van groep 2 voor ieder kind in de klas heeft ingevuld. De gegevens uit het COOL-cohortonderzoek worden beschreven in hoofdstuk 2.

Het pre–COOL cohort–onderzoek

Pre-COOL is een cohortonderzoek dat vooraf gaat aan het juist genoemde cohortonderzoek COOL en heeft als doel zicht te krijgen op de effecten van verschillende vormen van kinderopvang en voor- en vroegschoolse educatie[4]. Binnen dit onderzoek wordt een cohort van rond de 1000 kinderen gevolgd, het zogenaamde tweejarigencohort, bestaande uit kinderen die in 2010 twee jaar zijn geworden. Deze groep volgen we in hun ontwikkeling en schoolloopbanen vanaf hun tweede jaar tot aan (in elk geval) het einde van het basisonderwijs. Het cohort is samengesteld op basis van een steekproef van tweejarige kinderen die getrokken is door het CBS uit de gemeentelijke basisadministraties. Het betrof kinderen in postcodegebieden van VVE-instellingen verspreid over Nederland die in het onderzoek participeren. Bij de steekproeftrekking is gezorgd voor een oververtegenwoordiging van allochtone kinderen. Ongeveer 30% van de kinderen in het cohort is allochtoon. Het cohort bevat zowel kinderen die niet als die wel deelnemen aan VVE. In de inmiddels afgenomen oudervragenlijst tweejarigen is uitgebreid gevraagd naar deelname aan voorschoolse voorzieningen, naar risicofactoren binnen het gezin en naar

[4] Het pre-COOL-cohortonderzoek wordt uitgevoerd door het Kohnstamm Instituut, het ITS en de Universiteit van Utrecht. Zie www.pre-cool.nl

de sociaal-economische en etnische achtergrond van de ouders. Bij de ouderbevraging op driejarige leeftijd wordt ook gevraagd naar keuzemotieven voor opvang. Een vergelijking tussen ouders van diverse sociale en etnische groepen geeft inzicht in motieven van deze ouders om er al dan niet voor te kiezen om hun kind naar een voorschoolse instellingen te laten gaan. Aangezien gegevens over redenen voor wel-en niet-deelname aan VVE van migrantengezinnen al systematisch verzameld worden in het pre-COOL-onderzoek, was het niet nodig om deze gegevens voor dit onderzoek onderzoek apart te verzamelen.
Gegevens uit het pre-COOL cohort bieden inzicht in VVE-bereik in de voorschoolse periode, terwijl gegevens uit COOL inzicht bieden in VVE-bereik in zowel de voor- als vroegschoolse periode. Met behulp van de cohortgegevens kunen we tevens zoeken naar verklaringen voor verschillen in bereik. Hierbij gaat het om omstandigheden waarin gezinnen verkeren, zoals hun sociaal-economische status en woonomstandigheden. De uitkomsten van deze analyses worden beschreven in hoofdstuk 3. We vullen deze gegevens aan met verklaringen voor verschillen in bereik vanuit het perspectief van de ouders. Met name gaat het dan om keuzemotieven van ouders voor voorschoolse voorzieningen. Hiervoor maken we gebruik van gegevens uit het pre-COOL tweejarigen cohort. Het betreft de ouderbevraging op driejarige leeftijd, waarin vragen zijn gesteld over keuzemotieven voor opvang. Op het moment van rapportage waren nog niet alle oudervragenlijsten beschikbaar, maar wel een flink deel: vragenlijsten van bijna 600 ouders. De uitkomsten van de analyses op de ouderbevraging op driejarige leeftijd in pre-COOL worden beschreven in hoofdstuk 4.

Documentanalyse en interviews
Om meer inzicht te verkrijgen in de rol van gemeenten bij het bereik van VVE zijn gegevens verzameld bij en over een selectie van gemeenten. De gemeenten zijn geselecteerd op grond van hun vertegenwoordiging in het COOL-cohortonderzoek en hun deelname aan twee andere landelijke onderzoeken naar VVE. Op deze manier is geprobeerd om uit verschillende bronnen gegevens over deze gemeenten met elkaar te combineren. Het gaat om de volgende landelijke onderzoeken:

- Het VVE-onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs: sinds een aantal jaren voert de Onderwijsinspectie zogenaamde bestandsopnamen uit. De inspectie van Voor- en Vroegschoolse

Educatie wordt uitgevoerd aan de hand van een speciaal hiertoe ontwikkeld instrument, het 'Toezichtskader VVE-bestandsopname'[5]. De VVE-inspectie is begonnen met een pilot in de vier grote gemeenten (in achtereenvolgens 2007, 2008 en 2009). Inmiddels is deze uitgebreid naar andere gemeenten, de G27. Op dit moment zijn ruim 20 gemeenten geïnspecteerd aan de hand van het door de inspectie ontwikkelde toezichtskader. Hoewel de focus van de inspectie in dit verband primair uitgaat naar de *kwaliteit* van voor- en vroegschoolse educatie in de onderzochte instellingen en scholen, besteedt zij in een gemeentelijke paragraaf nadrukkelijk aandacht aan het *bereik* en *strategieën* binnen de gemeenten om het bereik te *vergroten* (onder meer de bekendheid van VVE onder de ouders te vergroten) en over de deelnameregistratie en monitoring op gemeentelijk niveau. Voor elk van de afzonderlijke gemeenten zijn Inspectierapporten VVE verschenen[6].

- Onderzoek naar de rol van gemeenten en schoolbesturen bij VVE (Driessen, 2012). In dit onderzoek zijn 24 gemeenten systematisch onderzocht op een aantal voor de uitvoering van VVE belangrijke aspecten, waaronder de definiëring van de doelgroepen die gemeenten hanteren en de werving en toeleiding van deze kinderen naar de VVE-instelling. Uit de overlap van bronnen zijn 23 gemeenten geselecteerd, waarvan er 21 aan de interviews deelnamen (zie bijlage bij hoofdstuk 1). Geprobeerd is om niet alleen grote en middelgrote, maar ook enkele kleinere gemeenten in het onderzoek te betrekken.
- Aanvullende documenten, zoals onderzoek naar VVE in de gemeente Zaanstad (Karssen, Koopman & Ledoux, 2010), de gemeente Schiedam (Veen, Boogaard & Van Schooten, 2008) en de Jaarrapportage VVE 2011 van de gemeente Amsterdam. De gegevens uit de literatuurstudie en de interviews zijn beschreven in hoofdstuk 5.

[5] http://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/Toezicht/Toezichtkaders
[6] http://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijs/Voor-en+vroegschoolse+educatie/Kwaliteit+vve+per+gemeente

2 Bereik voor- en vroegschoolse voorzieningen op basis van gegevens uit het cohortonderzoek COOL

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk maken we gebruik van gegevens uit het COOL-cohortonderzoek om inzicht te krijgen in het bereik van voor- en vroegschoolse voorzieningen. We gebruiken gegevens over deelname aan kinderdagverblijven en peuterspeelzalenen en aan VVE-programma's in de voor- en vroegschoolse fase. Met behulp van dit grootschalige onderzoek kunnen cijfers worden gepresenteerd op zowel landelijk als gemeentelijk niveau.

Het COOL cohortonderzoek is een grootschalig landelijk onderzoek, dat wat het basisonderwijs betreft wordt uitgevoerd door het Kohnstamm Instituut en ITS (Driessen e.a., 2009, 2012; www.cool5-18.nl). De eerste COOL-meting vond plaats in schooljaar 2007/08, de tweede in schooljaar 2010/11. Bij elke meting zijn gegevens verzameld van circa 38.000 kinderen in de groepen 2, 5 en 8 van 550 scholen. COOL omvat een voor het basisonderwijs representatieve steekproef van 400 scholen en daarnaast een aanvullende steekproef van 150 scholen met veel doelgroepleerlingen van het Onderwijsachterstandenbeleid (OAB). In het onderhavige onderzoek staan de gegevens van de meest recente meting uit 2010/11 centraal. We zullen echter ook nagaan hoe de situatie in 2007/08 was, en een vergelijking maken met de situatie in 2010/11.

Met behulp van de informatie uit de vragenlijst voor ouders van leerlingen in *groep 2* kan zicht gekregen worden op welke kinderen hebben deelgenomen aan verschillende voor- en vroegschoolse voorzieningen. De betreffende vragenlijst bevat vragen over het gebruik van voor- en vroegschoolse

voorzieningen (kinderdagverblijf, peuterspeelzaal, VVE-programma), de tijdsduur en de intensiteit (aantal jaren, resp. aantal dagen per week). Omdat van de betreffende leerlingen ook achtergrondgegevens bekend zijn, waaronder opleiding, geboorteland en verblijfsduur van ouders, kan hiermee een beeld verkregen worden van het gebruik van voor- en vroegschoolse voorzieningen door kinderen van verschillende sociale en etnische herkomst. Om een indruk te verkrijgen van mogelijk belemmerende of bevorderende factoren, is informatie over onder meer de mate waarin er problemen spelen in het gezin en in hoeverre de ouders betrokken zijn bij het onderwijs beschikbaar uit een vragenlijst die de leerkracht van groep 2 voor ieder kind heeft ingevuld.

Met behulp van de COOL-data kan het bereik van VVE onder doelgroepleerlingen uit migrantengroepen in kaart worden gebracht (*onderzoeksvraag a*), omdat hierin naast etnische herkomst ook het opleidingsniveau van de ouders beschikbaar is. We zullen ons niet beperken tot de allochtone kinderen, maar ook de autochtone kinderen meenemen in de analyses. Het VVE-bereik onder deze groep kan immers ook laag zijn. Informatie hierover levert een volledigere inzicht op over het VVE-bereik en plaatst het bereik onder allochtone doelgroepkinderen ook in een beter perspectief.
Om meer inzicht te krijgen in verschillen in VVE-bereik binnen de allochtone gezinnen (*onderzoeksvraag b*), maken we onderscheid naar onder meer herkomstland, verblijfsduur, thuistaal en opleiding van de ouders.
Om gezinnen op te sporen die mogelijk extra slecht bereikt worden met VVE (*onderzoeksvraag c*), maken we gebruik van gegevens over gezinssamenstelling (een-, resp. tweeoudergezin), het hebben van een baan, de beheersing van de Nederlandse taal en gegevens over gezinsproblemen, echtscheiding en ouderbetrokkenheid. Daarnaast gaan we na of er een relatie bestaat tussen VVE-bereik en de mate waarin de ouders educatieve activiteiten ondernemen met het kind, zoals samen lezen, praten over school en naar de bibliotheek gaan.
Met behulp van COOL is het ook mogelijk iets te zeggen over verschillen in bereik van VVE tussen gemeenten (*onderzoeksvraag d).* De COOL-steekproef bevat namelijk informatie over de gemeentegrootte, zeer grote, grote en minder grote gemeenten. Gemeenten verschillen in de mate waarin zij zich richten op allochtone of ook autochtone doelgroepkinderen. Dit kan zich

vertalen in een verschillend VVE-bereik onder allochtone versus autochtone kinderen. Om die reden is het van belang ook dit onderscheid in kaart te brengen. Naast gegevens over de grootte van de gemeenten, bevat het COOL-bestand ook informatie over een soortgelijk kenmerk, namelijk de urbanisatiegraad van de gemeente waarin de school is gevestigd. Dit kenmerk, dat wat meer gedifferentieerd is dan gemeentegrootte, biedt daarom ook mogelijkheden verschillen tussen gemeenten te onderzoeken. Daarnaast bevat het bestand ook informatie over de specifieke gemeente waarin de school is gevestigd, zodat ook het bereik van afzonderlijke gemeenten in kaart kan worden gebracht.
We laten het VVE-bereik onder allochtone en autochtone kinderen eveneens zien naar verschillende vormen van aanbod: peuterspeelzaal en kinderdagverblijf (*onderzoeksvraag e*). Hierbij onderscheiden we ook aanvullende gegevens over de gebruikte specifieke VVE-programma's in de voor- en vroegschoolse fase.

Zoals hierboven aangegeven omvat COOL een steekproef van scholen die representatief is voor alle basisscholen, en een aanvullende steekproef van scholen met veel achterstandsleerlingen. Deze opzet zorgt er voor dat er ook van relatief kleine categorieën voldoende leerlingen in de steekproef zijn opgenomen. Voor onze analyses maken we vooral gebruik van gegevens uit een vragenlijst die door ouders is ingevuld. Zoals doorgaans het geval is, is de respons op deze vragenlijst niet volledig en is die bovendien onder allochtone en laagopgeleide ouders lager dan die uit hogere milieus. In Tabel 2.1 geven we voor de COOL-meting uit 2010/11 de verdelingen van de kinderen onderscheiden naar hun sociaal-etnische herkomst (o.b.v. het ouderlijk opleidingsniveau en geboorteland) binnen de steekproeven weer. Wat betreft de aanduiding van de herkomst in de tabel wil bijvoorbeeld 'LBO allochtoon' zeggen dat het om kinderen van ouders gaat met maximaal een LBO-opleiding en van allochtone herkomst. In de eerste kolom staat de verdeling binnen de representatieve COOL-steekproef (met alle gegevens die zijn verzameld), in de tweede en derde de verdeling binnen het representatieve deel van het bestand met alleen de oudervragenlijsten, respectievelijk het totale bestand met alleen de oudervragenlijsten.

Tabel 2.1 De verdeling van sociaal-etnische achtergrond van alle leerlingen binnen de representatieve steekproef, en voor de leerlingen met een ouder-vragenlijst binnen de representatieve en totale steekproef (2010/11; %)

	Oudervragenlijst		
	Representatief	Representatief	Totaal
LBO allochtoon	5.5	4.2	7.0
LBO autochtoon	9.5	9.1	10.2
MBO allochtoon	5.1	3.9	5.4
MBO autochtoon	38.6	39.0	37.2
HO allochtoon	3.8	2.8	3.4
HO autochtoon	37.5	41.0	36.9
n (=aantal)	8558	5562	6655

De tabel laat zien dat wanneer we zouden kiezen voor de oudergegevens van de leerlingen uit het representatieve deel van de steekproef er relatief minder allochtonen in het analysebestand zouden zitten (bv. voor de categorie allochtone ouders met een LBO-opleiding 4.2% versus 5.5%). Omgekeerd is er wat betreft de oudergegevens in het totaalbestand bij de allochtonen sprake van een oververtegenwoordiging (bv. 7.0% versus 5.5%). Omdat we vooral geïnteresseerd zijn in het bereik onder allochtonen geven we daarom de voorkeur aan de analyse van de totale steekproef.
Behalve dat niet alle ouders de vragenlijst hebben ingevuld, speelt ook het punt dat ten gevolge van de schriftelijke en retrospectieve wijze van bevragen sommige ouders mogelijk de vragen niet helemaal goed hebben beantwoord. Dit ondanks het feit dat de toelichting op de vragenlijst behalve in het Nederlands, ook in het Turks, Arabisch en Engels was gesteld en dat de ouders voor hulp bij het invullen van de vragenlijst terechtkonden bij de leerkracht. In hoeverre dergelijke problemen een rol hebben gespeeld is onduidelijk.

In de paragrafen hierna gaan we allereerst in op het bereik van de voor- en vroegschoolse voorzieningen in 2010/11. Hierna vergelijken we deze gegevens met die uit 2007/08. Vervolgens gaan we na of er verschillen zijn in bereik tussen gemeenten. En ook hier besteden we aandacht aan mogelijke ontwikkelingen tussen 2007/08 en 2010/11. Daarna proberen we inzicht te verkrijgen in mogelijke oorzaken van het niet-bereiken van de doelgroepkinderen. Dat doen we door het bereik te koppelen aan een aantal achtergrondkenmerken van ouders en kinderen. We sluiten het hoofdstuk af

met een samenvatting van de bevindingen, waarbij we een relatie leggen naar de onderzoeksvragen.

2.2 Bereik van de doelgroepen met voor- en vroegschoolse voorzieningen

2.2.1 Bereik in 2010/11

In de COOL-vragenlijst voor de ouders staan drie hoofdvragen over het bezoek van een kinderdagverblijf en peuterspeelzaal en deelname aan een specifiek VVE-programma centraal. Het gaat dus om het bezoek van voorschoolse voorzieningen in brede zin, en deelname aan VVE-programma's in de voor- en vroegschoolse fase in engere zin. Tabel 2.2 geeft voor 2010/11 een overzicht van de reacties op deze hoofdvragen (bezoek kdv, bezoek psz, deelname VVE[7]); deze reacties zijn gebaseerd op alle kinderen in de steekproef. De reacties op de twee vervolgvragen (duur en intensiteit) van elk van de hoofdvragen zijn gebaseerd op de groep kinderen met 'ja' op de hoofdvraag.

[7] We zijn ook nagegaan of kinderen gebruik hebben gemaakt van meerdere voorzieningen, kdv, psz en/of vve. Omdat niet kan worden nagegaan of dat tegelijkertijd of successievelijk is geweest, laten we verdere analyse van deze combinaties achterwege. We vermelden hier alleen de verdelingen van de combinaties (n = 6543): alle 3: 3,0%; kdv + psz: 19,7%; kdv + vve: 1,4%; alleen kdv: 25,2%; psz + vve: 5,7%; alleen psz: 39,5%; alleen vve: 0,3%; geen: 5,2%.

Tabel 2.2 Bereik voor- en vroegschoolse voorzieningen (2010/11; % of gemiddelden en aantallen)

Voorziening	Categorieën	% / Gemidd.	n
Bezoek kinderdagverblijf (kdv)	ja	49.4%	6679
Duur bezoek kdv	0.5 of minder … 4 of meer jaren	2.7	3183
Intensiteit bezoek kdv	0.5 of minder … 5 of meer dagen per week	2.3	3156
Bezoek peuterspeelzaal (psz)	ja	68.4%	6739
Duur bezoek psz	0.5 of minder … 2 of meer jaren	1.5	4565
Intensiteit bezoek psz	0.5 of minder … 2 of meer dagen per week	1.5	4551
Deelname VVE-programma	ja	10.9%	6776
Welk programma	Opstap*	25.4%	741
	Opstapje*	5.7%	741
	Overstap*	3.2%	741
	Boekenpret*	12.6%	741
	Spel aan Huis*	4.0%	741
	Spel- en boekenplan*	8.0%	741
	Piramide**	33.3%	741
	Kaleidoscoop**	3.0%	741
	Startblokken/Basisontwikkeling**	3.6%	741
	Ko-Totaal**	2.8%	741
	een ander programma	13.2%	741
Duur deelname programma	0.5 of minder … 4 of meer jaren	1.7	685

* Gezinsprogramma; ** Centrumprogramma

De tabel laat zien dat bijna de helft van de kinderen naar een kinderdagverblijf ging. Gemiddeld genomen doen de betreffende kinderen dat gedurende ruim 2,5 jaar en bijna 2,5 dag per week. Een peuterspeelzaal wordt door meer kinderen bezocht, ruim tweederde van de kinderen doet dat. De duur en intensiteit zijn wel geringer, namelijk gedurende 1,5 jaar 1,5 dag per week. Ruim een tiende van de kinderen neemt (al-dan-niet samen met de ouders) deel aan een VVE-programma. Opstap is het meest genoemde gezinsprogramma en Piramide het meest genoemde centrumprogramma.

Het onderzoek heeft vooral tot doel het niet-bereik onder allochtone doelgroepkinderen in kaart te brengen. Dit veronderstelt een eenduidige definitie van de doelgroep en, teneinde een indruk te krijgen van of het bereik nu klein of groot is, een vergelijking met een referentiegroep; voor de hand liggend is dan de autochtone groep. Als het gaat om het niet-bereik met

algemene voorschoolse voorzieningen als een kinderdagverblijf en peuterspeelzaal is een dergelijke vergelijking niet zo'n probleem; deze staan in principe namelijk open voor iedereen. Als het echter gaat om het niet-bereik met specifieke VVE-programma's is dat wel het geval. Dergelijke programma's zijn immers bedoeld voor bepaalde doelgroepen, en bij het aanwijzen van die doelgroepen zijn de gemeenten en schoolbesturen helemaal vrij. Het gevolg is dat in de ene gemeente alleen uitgegaan wordt van het (lage) opleidingsniveau van de ouders, terwijl in de andere gemeente naar de thuistaal wordt gekeken, naar het geboorteland van de ouders, naar psychische of fysieke aandoeningen van het kind, naar alcohol- of drugsverslaving van de ouders en/of de sociaal-etnische wijksamenstelling (vgl. Driessen, 2012). Dit maakt een eenduidige vergelijking op dit punt eigenlijk onmogelijk. Om toch tot een *second–best* vergelijking te komen, hebben we de doelgroepbepaling zoals die op de meeste basisscholen wordt gehanteerd als vertrekpunt genomen. Uitgangspunt daarbij is of een kind volgens de zogenoemde gewichtenregeling uit het Onderwijsachterstandenbeleid (OAB) tot de doelgroep hoort. Het criterium daarvoor is dat de ouders van het kind maximaal twee jaar voortgezet onderwijs hebben gevolgd. Daarnaast hebben we een onderscheid gemaakt naar autochtone en allochtone kinderen, i.c. kinderen waarvan de ouders in Nederland dan wel een westers land, respectievelijk in een niet-westers land zijn geboren. Aldus ontstaan er vier categorieën: (1) allochtone doelgroep: 528 = 7,8%; (2) allochtone niet-doelgroep: 468 = 6,9%; (3) autochtone doelgroep: 934 = 13,8%; (4) autochtone niet-doelgroep: 4819 = 71,4%. (Terzijde zij opgemerkt, dat door een uitsplitsing te maken van subgroepen, waarbij de gemiddelden van elk van deze groepen worden vergeleken, een deel van het mogelijk niet geheel representatief zijn van de steekproef wordtopgelost).

In Tabel 2.3 splitsen we de gegevens uit Tabel 2.2 uit naar deze vier doelgroepcategorieën. In de tabel worden de percentages deelname per doelgroepcategorie gepresenteerd. De tabel geeft dus een beeld van inhoeverre de allochtone doelgroep wordt bereikt met voor- en vroegschoolse voorzieningen, en hoe zich dat bereik verhoudt tot dat van andere groepen.

Tabel 2.3 Bereik voor- en vroegschoolse voorzieningen per doelgroepcategorie (2010/11; in % of gemiddelden)

Voorziening	Categorieën	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
Bezoek kdv	ja	45.1%	52.5%	39.1%	51.1%
Duur bezoek kdv	jaren	1.9	2.3	2.2	2.9
Intensiteit bezoek kdv	dagen	3.2	3.1	2.3	2.1
Bezoek peuterspeelzaal	ja	77.7%	67.9	78.8%	65.5
Duur bezoek psz	jaren	1.5	1.5	1.6	1.5
Intensiteit bezoek psz	dagen	1.9	1.8	1.6	1.4
Deelname VVE-programma	ja	26.8%	20.9%	9.2%	8.2%
Welk programma	Opstap	45.1%	34.4%	39.8%	11.6%
	Opstapje	8.3%	10.8%	8.4%	1.6%
	Overstap	9.0%	3.2%	2.4%	0.5%
	Boekenpret	5.3%	4.3%	16.9%	17.6%
	Spel aan Huis	9.8%	3.2%	7.2%	0.5%
	Spel- en boekenplan	3.0%	7.5%	2.4%	10.6%
	Piramide	21.8%	30.1%	20.5%	41.3%
	Kaleidoscoop	3.8%	3.2%	4.8%	2.3%
	Startblokken	6.0%	8.6%	2.4%	1.8%
	Ko-Totaal	3.0%	4.3%	1.2%	2.8%
	ander programma	11.3%	11.8%	9.6%	15.0%
Duur deelname programma	jaren	1.7	1.7	1.6	1,7

Als het gaat om het bezoek van een kinderdagverblijf, blijkt dat de allochtone niet-doelgroep daar met 52,5% het meest gebruik van maakt en de autochtone doelgroep met 39,1% het minst. De allochtone doelgroep zit daar met 45,1% tussenin. Er zijn wel flinke verschillen qua duur en intensiteit. De allochtone doelgroep bezoekt het kinderdagverblijf 1,9 jaar, terwijl de autochtone doelgroep dat één vol jaar langer doet. Daar staat tegenover dat de allochtone doelgroep het kinderdagverblijf het meest intensief bezoekt (3,2 dag), terwijl de autochtone niet-doelgroep dat ruim één dag minder (nl. 2,1 dag) doet.

Wat het bezoek van een peuterspeelzaal betreft verschillen de allochtone en autochtone doelgroep nauwelijks (allebei rond de 78%). De niet-doelgroepen maken er redelijk wat minder gebruik van (rond de 66%). Qua aantal jaren zijn

er geen verschillen; qua aantal dagen per week scoort de allochtone doelgroep met 1,9 dag het hoogst en de autochtone niet-doelgroep met 1,4 dag het laagst.

Met betrekking tot deelname aan een VVE-programma zijn er wel flinke verschillen. In de lijn der verwachtingen is dat de allochtone doelgroep met 26,8% het vaakst deelneemt. Opvallend is echter dat de allochtone niet-doelgroep ook vaak deelneemt. De reden daarvoor is zeer waarschijnlijk dat de kinderdagverblijven en peuterspeelzalen meer of andere criteria hanteren dan het opleidingscriterium dat in het basisonderwijs doorgaans wordt aangehouden. Onder de autochtone groepen ligt de deelname aanzienlijk lager, zowel onder de doelgroep (9,2%) als niet-doelgroep (8,2%). Qua duur van deelname zijn er geen verschillen tussen de vier onderscheiden groepen. Opstap is het meest gebruikte gezinsprogramma, Piramide het meest gebruikt centrumprogramma. Boekenpret wordt vaak in autochtone gezinnen uitgevoerd. Opmerkelijk is het hoge aandeel autochtone niet-doelgroepkinderen dat deel neemt aan Piramide.

2.2.2 Bereik in 2007/08

In het voorgaande stond de situatie bij de meest recente COOL-meting van 2010/11 centraal. In deze paragraaf vergelijken we die gegevens met die van eerdere COOL-meting uit 2007/08. We kunnen zo nagaan of er zich in de tussenliggende periode ontwikkelingen hebben voorgedaan. In Tabel 2.4 staan de cijfers over 2007/08.

Tabel 2.4 Bereik voor- en vroegschoolse voorzieningen per doelgroepcategorie (2007/08; % of gemiddelden)

Voorziening	Categorieën	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
Bezoek kdv.	ja	46.9%	49.1%	32.0%	42.8%
Duur bezoek kdv	jaren	1.6	2.1	2.0	2.8
Intensiteit bezoek kdv	dagen	3.0	3.2	2.3	2.1
Bezoek peuterspeelzaal	ja	76.3%	75.1	83.3%	72.6
Duur bezoek psz	jaren	1.4	1.5	1.5	1.5
Intensiteit bezoek psz	dagen	1.9	1.9	1.6	1.4
Deelname VVE-programma	ja	29.9%	25.7%	11.5%	8.6%
Welk programma	Opstap	43.6%	36.0%	39.8%	11.0%
	Opstapje	8.5%	9.1%	6.6%	1.1%
	Overstap	9.0%	4.7%	2.9%	1.0%
	Boekenpret	4.2%	6.7%	13.2%	15.1%
	Spel aan Huis	13.1%	6.1%	1.5%	1.0%
	Spel- en boekenplan	9.3%	8.5%	11.0%	8.7%
	Piramide	27.4%	39.6%	37.5%	53.9%
	Kaleidoscoop	3.5%	4.9%	3.7%	3.9%
	Startblokken	5.4%	6.7%	4.4%	2.1%
	Ko-Totaal	1.9%	4.9%	1.5%	4.5%
	ander programma	14.3%	9.8%	8.1%	8.9%
Duur deelname programma	jaren	1.6	1.8	1.8	1.8

Vergeleken met de gegevens over 2010/11 in Tabel 2.3 is er sprake van drie ontwikkelingen. In 2010/11 bezoeken meer autochtone kinderen een kinderdagverblijf. Ook bezoeken minder allochtone niet-doelgroepkinderen en autochtone kinderen een peuterspeelzaal. En ten slotte nemen ook wat minder allochtone kinderen deel aan een VVE-programma. De verschillen bedragen in het algemeen rond de 5%-punten.

Als we ons specifiek richten op de allochtone doelgroep, dan zien we dat we het bezoek van een kinderdagverblijf iets is afgenomen, terwijl tegelijkertijd de duur en intensiteit is toegenomen. Ook voor het bezoek van een peuterspeelzaal blijkt dat het bezoek iets is toegenomen. Met betrekking tot de deelname aan VVE-programma's zien we een geringe afname. Bij dit alles geldt wel steeds dat het om zeer geringe verschillen gaat.

2.3 Bereik van de doelgroepen in onderscheiden gemeenten

2.3.1 Bereik per gemeentecategorie

Het COOL-bestand bevat ook informatie over de gemeenten waarin de kinderen wonen. Om inzicht te krijgen in mogelijke verschillen in bereik tussen gemeenten hebben we een driedeling gemaakt: G4 (8,9%), G32 (23,6%) en de overige gemeenten (67,5%). In Tabel 2.5 presenteren we een overzicht van het bereik per gemeentecategorie, waarbij we ons concentreren op de bezoek/deelname-vragen; de volledige tabel staat in de bijlage (Tabel B2.1).

Tabel 2.5 Bereik voor- en vroegschoolse voorzieningen per doelgroepcategorie, naar gemeentegrootte (2010/11; %)

Voorziening	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
G4				
Bezoek kinderdagverblijf	41.8	39.1	51.2	78.0
Bezoek peuterspeelzaal	77.7	59.6	62.8	38.2
Deelname VVE-programma	23.1	20.4	13.6	6.6
G32				
Bezoek kinderdagverblijf	52.1	58.4	45.0	56.8
Bezoek peuterspeelzaal	78.0	69.4	81.8	59.6
Deelname VVE-programma	33.0	22.8	17.0	9.3
Overige gemeenten				
Bezoek kinderdagverblijf	39.0	55.3	36.1	47.8
Bezoek peuterspeelzaal	77.2	71.9	78.8	68.8
Deelname VVE-programma	21.8	19.0	6.1	8.1

Als het gaat om bezoek/deelnamepercentages scoren de G32 op een aantal aspecten het hoogst, bijvoorbeeld wat betreft het bezoek van een kinderdagverblijf door de allochtone doelgroep en allochtone niet-doelgroep. Met betrekking tot deelname aan een VVE-programma scoren de G32 voor alle vier de doelgroepen het hoogst. Binnen de G4 scoren de autochtone doelgroep en autochtone niet-doelgroep het hoogst ten aanzien van het bezoek van een kinderdagverblijf. Wat betreft de duur en intensiteit zijn de verschillen in het algemeen betrekkelijk gering.

2.3.2 Verschil in bereik tussen 2007/08 en 2010/11 per gemeente

Aan het kwalitatieve deel van het onderhavige onderzoek nemen 21 gemeenten deel die ook aan de twee metingen van het COOL cohortonderzoek in 2007/08 en 1010/11 hebben deelgenomen. Voor die selectie van gemeenten hebben we

voor elk van de drie voor- en vroegschoolse voorzieningen de deelnamepercentages in 2007/08 en 2010/11 berekend. De resultaten daarvan staan in de bijlage (Tabel B2.2, B2.3 en B2.4). We willen hierbij benadrukken dat de aantallen kinderen soms erg klein zijn en er geen harde conclusies uit getrokken kunnen worden. Om eventuele fluctuaties in de demografische samenstelling van de steekproeven zoveel mogelijk te verdisconteren, hebben we ondanks de soms geringe aantallen toch besloten een uitsplitsing te maken naar de vier doelgroepcategorieën. Het gaat er louter om een grove indicatie te krijgen van mogelijke ontwikkelingen in deelname.
Als we ons concentreren op de groep die in dit onderzoek centraal staat, de allochtone doelgroep, dan blijkt dat er voor de genoemde periode wat betreft het bezoeken van een kinderdagverblijf in ruim de helft van de gemeenten sprake is van een positieve ontwikkeling en in een bijna kwart van de gemeenten een negatieve. Voor het bezoek van een peuterspeelzaal geldt hetzelfde. Met betrekking tot deelname aan VVE-programma's is het beeld iets minder gunstig: in een derde van de gemeenten is er toename, maar in de helft een afname van deelname.

2.4 Verklarende factoren

2.4.1 Inleiding

In het voorafgaande hebben we landelijke en lokale cijfers gepresenteerd over het bereik van VVE-doelgroepen met vroeg- en voorschoolse voorzieningen. Er kunnen verschillende redenen voor ouders zijn om hun kind al-dan-niet aan voor- en vroegschoolse voorzieningen te laten deelnemen. Deelname kan bijvoorbeeld te maken hebben met de etnische herkomst of het sociaal milieu van de ouders, met de gezinssamenstelling, het aantal kinderen thuis en of het hebben van een betaalde baan, maar ook met het geloof. In het COOL-onderzoek is over een groot aantal van dit type kenmerken informatie verzameld. Inzicht in de verdelingen van deze kenmerken kan bijdragen aan de verklaring van verschillen in het gebruikmaken van voor- en vroegschoolse voorzieningen. In Tabel 2.6 presenteren we een overzicht van de vanuit COOL voor 2010/11 beschikbare factoren. Voor de meeste kenmerken geldt dat er informatie is over de moeder en over de vader, bijvoorbeeld als het gaat om het geboorteland of het opleidingsniveau. Omdat de gegevens van moeders en vaders meestal niet of slechts weinig verschillen en om tot een reductie van het aantal factoren te komen, hebben we, voor zover van toepassing, factoren op gezinsniveau geconstrueerd. In principe is steeds de informatie over de moeder

als vertrekpunt genomen, en als die er niet is die van de vader. Voor deze keuze zijn twee redenen. Op de eerste plaats neemt als het gaat om de opvoeding van een kind doorgaans de moeder de belangrijkste plaats in. Op de tweede plaats ontbreekt in het geval van eenoudergezinnen vrijwel altijd de informatie van de vader. De aldus resulterende factoren zijn in enkele gevallen nog verder bewerkt door antwoordcategorieën samen te voegen, bijvoorbeeld die van het opleidingsniveau of de ouderbetrokkenheid. Dat was nodig omdat de antwoordcategorieën qua aantallen soms erg scheef verdeeld waren.

Tabel 2.6 Overzicht mogelijk verklarende factoren gebruik voor- en vroegschoolse voorzieningen (2010/11; % en aantallen)

Kenmerk	Categorieën	%	n
Gezinssamenstelling	een ouder	8.4	
	twee ouders	91.6	6815
Aantal kinderen	1	23.7	
	2	52.9	
	3 of meer	23.4	6400
Geboorteland ouders	Nederland	82.0	
	Turkije	3.1	
	Marokko	5.3	
	Suriname/Antillen	2.0	
	overig niet-westers	4.7	
	overig westers	2.9	6836
Opleiding ouders	geen startkwalificatie	27.9	
	startkwalificatie	72.1	6840
Verblijfsduur ouders	<10 jaar	6.3	
	≥10 jaar	13.8	
	altijd	79.9	6915
Beheersing Nederlands ouders	niet … goed	31.9	
	zeer goed	68.1	6274
Taalkeuze ouders	Nederlands	87.7	
	Fries, streektaal, dialect	4.3	
	buitenlandse taal	7.9	6794
Betaalde baan ouders (≥ 12u p/w)	ja	68.5	6889
Kerklidmaatschap ouders	geen	38.8	
	rk	26.6	
	pc	17.5	
	islam	13.3	
	anders	3.8	6912
Opvoedkundige activiteiten ouders met kind (p/d)*	0	20.3	
	1	26.3	
	2	28.9	
	3	17.1	
	4	7.4	7016
Ouderbetrokkenheid onderwijs	beslist onwaar…niet onwaar/waar	38.9	
	waar…beslist waar	61.1	6719
Problemen in gezin	beslist onwaar…niet onwaar/waar	91.7	
	waar…beslist waar	8.3	6680
Ouders gescheiden	ja	11.8	6607
Zorgleerling	ja	21.2	6765
Urbanisatiegraad	zeer sterk stedelijk	11.9	
	sterk stedelijk	23.0	
	matig stedelijk	21.4	
	weinig stedelijk	27.9	
	niet stedelijk	15.8	7016

* Samen een (prenten)boek of strip lezen; voorlezen; samen naar kinderprogramma op tv kijken; samen spelletje of computerspelletje doen.

Enkele toelichtende opmerkingen bij Tabel 2.6. Ruim 8% van de kinderen leeft in een eenoudergezin, doorgaans met de moeder. Ruim de helft van de kinderen heeft één broertje of zusje. Ruim een kwart van de ouders bezit geen startkwalificatie (diploma havo, vwo of mbo niveau 2). Ongeveer een derde van de ouders zegt dat ze de Nederlandse taal niet 'zeer goed' beheersen. Bijna 8% van de ouders spreekt onderling een buitenlandse taal. Tweederde heeft een betaalde baan. In 12% van de gezinnen is er sprake van scheiding. En ruim een vijfde van de kinderen wordt door de groepsleerkracht als een zorgleerling aangemerkt.

In Tabel 2.7 splitsen we de scores op de verklarende factoren uit naar de vier door ons onderscheiden doelgroepcategorieën.

Tabel 2.7 Verdelingen mogelijk verklarende factoren gebruik voor- en vroegschoolse voorzieningen per doelgroepcategorie (2010/11; % of gemiddelden)

Kenmerk	Categorieën	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
Gezinssamenstelling	twee ouders	86.1%	89.0%	86.9%	94.2%
Aantal kinderen	[gemiddelde]	1.9	2.0	1.9	2.0
Opleiding	startkwalificatie	9.1%	77.3%	19.8%	89.0%
Beheersing Nederlands	zeer goed	9.6%	40.6%	58.0%	80.8%
Taalkeuze	Nederlands	52.7%	70.5%	92.2%	93.1%
	Fries.	0.4%	0.4%	4.7%	5.1%
	streektaal. dialect				
	buitenlandse taal	46.9%	27.8%	3.1%	1.8%
Betaalde baan	ja	28.6%	53.5%	54.8%	77.9%
Kerklidmaatschap	geen	3.6%	12.4%	45.1%	44.8%
	rk	5.1%	12.9%	28.7%	30.1%
	pc	3.0%	5.6%	16.4%	20.6%
	islam	81.9%	53.2%	6.8%	2.3%
	anders	6.3%	15.9%	2.9%	2.2%
Opvoedk. activiteiten	[gemiddelde]	1.2	1.5	1.6	1.7
Ouderbetrokkenheid	(beslist) waar	23.0%	46.0%	46.4%	70.8%
Problemen in gezin	(beslist) waar	14.4%	9.5%	13.3%	6.1%
Ouders gescheiden	ja	13.5%	12.9%	17.1%	9.8%
Zorgleerling	ja	36.4%	29.0%	28.4%	16.5%
Urbanisatiegraad	zeer sterk stedelijk	35.6%	30.1%	7.6%	7.4%
	sterk stedelijk	36.0%	39.1%	21.4%	20.0%
	matig stedelijk	19.1%	19.4%	24.9%	21.2%
	weinig stedelijk	7.8%	7.1%	29.0%	32.8%
	niet stedelijk	1.5%	4.3%	17.0%	18.6%

Er zijn op een aantal punten grote tot zeer grote verschillen tussen de vier doelgroepcategorieën. Van de allochtone doelgroep kan zonder twijfel worden gezegd dat er sprake is van een cumulatie van problemen. Het aandeel ouders binnen deze groep dat een startkwalificatie bezit is uitermate laag. Ook spreekt slechts een beperkt deel van hen het Nederlands zeer goed, heeft een gering deel een betaalde baan, is de ouderbetrokkenheid laag en het aandeel zorgleerlingen hoog. Zonder twijfel zal een deel van deze factoren van invloed zijn op het gebruik van voor- en vroegschoolse voorzieningen.

2.4.2 Samenhangen gebruik voorzieningen en achtergrondkenmerken

In het navolgende gaan we in op factoren die mogelijk samenhangen met het gebruik van voor- en vroegschoolse voorzieningen. Dat gebeurt successievelijk voor bezoek kinderdagverblijf, bezoek peuterspeelzaal en deelname VVE-programma. Alle gegevens hebben betrekking op de situatie in 2010/11. In het voorgaande hebben we al enkele tabellen met globale cijfers gepresenteerd. De beschrijvingen hierna zijn gebaseerd op aanzienlijk gedetailleerdere analyses. Een aantal van de genoemde factoren hangt overigens onderling ook weer samen, bijvoorbeeld geboorteland met verblijfsduur, thuistaal en kerklidmaatschap. De tabellen die aan de beschrijving ten grondslag liggen staan in de bijlage (Tabel B2.5, B2.6 en B2.7).
Omdat het onderzoek gericht is op het in kaart brengen van een mogelijke ondervertegenwoordiging in het bereik van allochtone doelgroepkinderen (en maatregelen om dat te verbeteren), focussen we op de categorieën die relatief laag scoren.

Bezoek kinderdagverblijf

Er is één categorie die er qua bezoek kinderdagverblijf uitspringt, namelijk kinderen van Surinaamse of Antilliaanse herkomst, met ruim 63%. Dat deze categorie zo hoogt scoort - ook qua duur en intensiteit - heeft wellicht te maken met het feit dat deze categorie ook het grootste aandeel eenoudergezinnen telt (bijna een derde vs. minder dan 8% voor de andere landen). De Turkse en Marokkaanse kinderen bezoeken met bijna 2 jaar het kortst een kinderdagverblijf. De Nederlandse kinderen bezoeken het het minst intensief.
Kinderen van laagopgeleide ouders bezoeken minder vaak en gedurende een kortere periode een kinderdagverblijf dan die van hoger opgeleide ouders.

Kinderen van ouders die altijd in Nederland gewoond hebben, bezoeken gedurende de langste periode een kinderdagverblijf, zij het met de geringste intensiteit.
Kinderen van ouders die Fries, een streektaal of dialect met elkaar spreken (80% woonachtig in plattelandsgebieden) bezoeken het minst vaak en het minst intensief een kinderdagverblijf.
Kinderen van ouders die een betaalde baan hebben bezoeken veel vaker (20%-punten meer) een kinderdagverblijf dan kinderen van ouders zonder baan. Ze bezoeken het kinderdagverblijf ook langer.
Kinderen van protestantse ouders bezoeken het minst een kinderdagverblijf (tweederde van hen woont op het platteland). Kinderen van moslimouders bezoeken het kortst, maar tegelijkertijd ook het meest intensief een kinderdagverblijf.
Als we kijken naar de urbanisatiegraad is er sprake van een stijgende lijn: naarmate de stedelijkheid toeneemt, neemt in het algemeen ook het bezoek en de intensiteit daarvan toe.

Bezoek peuterspeelzaal
Kinderen van in Turkije geboren ouders gaan het meest naar een peuterspeelzaal; kinderen van in Suriname of op de Antillen geboren ouders doen dat het minst. Kinderen van Nederlandse ouders bezoeken het minst aantal dagen een peuterspeelzaal.
Kinderen van ouders zonder betaalde baan bezoeken het minst een peuterspeelzaal. Kinderen van protestantse ouders gaan het minste aantal dagen naar een peuterspeelzaal, kinderen van moslimouders het meeste aantal dagen. Naarmate de gemeente groter is, gaan de kinderen minder vaak naar een peuterspeelzaal. Wel is het zo dat kinderen in zeer sterk stedelijke gebieden het meest frequent een peuterspeelzaal bezoeken.

Deelname VVE–programma
Vooral Turkse en Marokkaanse kinderen nemen deel aan een VVE-programma; van de Nederlandse kinderen is dat een aanzienlijk geringer aantal.

Als we de bovenstaande bevindingen samenvatten, dan krijgen we het in Tabel 2.8 gepresenteerde overzicht. Voor dat overzicht hebben we gebruik gemaakt van de sterkte van de correlatiecoëfficiënt eta. Een eta van 0,30 duidt op een

zwakke samenhang. We gaan daar iets onder zitten en vermelden in de tabel alle eta's van 0,20 en hoger.

Tabel 2.8 Verklarende factoren gebruik voor- en vroegschoolse voorzieningen (eta's)

	Kinderdagverblijf			Peuterspeelzaal			VVE-programma	
	bezoek	duur	intensiteit	bezoek	duur	intensiteit	deelname	duur
Gezinssamen-stelling								
Aantal kinderen								
Geboorteland		0.26	0.39			0.32		
Opleiding		0.30						
Verblijfsduur		0.25	0.38			0.32		
Beheersing Ned.		0.26						
Taalkeuze			0.26			0.23		
Betaalde baan	0.20	0.35						
Kerklidmaatschap		0.29	0.33			0.35	0.21	
Opvoedkundige activiteiten								
Ouderbetrokken-heid			0.20					
Problemen in gezin								
Ouders gescheiden			0.20					
Zorgleerlingen								
Urbanisatiegraad			0.36			0.30		

De tabel maakt vooral duidelijk dat het aantal samenhangen van enige substantie gering is, en bovendien dat voor zover er sprake is van enige samenhang deze doorgaans hooguit zwak is. Wat het meeste opvalt, is dat er slechts twee kenmerken zijn die zwak samenhangen met het gebruik van voor- en vroegschoolse voorzieningen: ouders met een betaalde baan maken meer gebruik van kinderopvang dan ouders zonder betaalde baan, en moslims nemen meer deel aan VVE-programma's dan ouders en kinderen van andere gezindten. Dit laatste is geen verrassing; moslims behoren immers vrijwel steeds tot de categorieën Turks en Marokkaans.
De meeste, maar zwakke, samenhangen zijn er met de intensiteit van het bezoek van een kinderdagverblijf en peuterspeelzaal, en vaak gaat het daarbij om dezelfde, onderling sterk samenhangende, factoren. De duur van deelname aan VVE-programma's hangt met geen enkele van de factoren samen.

2.5 Samenvatting

2.5.1 Inleiding

De opdracht van dit onderzoek is om inzicht te verkrijgen in:

a) het bereik van de doelgroepkinderen met VVE;
b) het vinden van verklaringen voor het al-dan-niet deelnemen;
c) de rol van gemeenten daarbij.

In dit hoofdstuk hebben we gebruik gemaakt van gegevens uit het COOL-cohortonderzoek, meting 2007/08 en 2010/11, om antwoord te vinden op a) het bereik van de doelgroepkinderen met VVE en op b) het vinden van verklaringen voor het al-dan-niet deelnemen. In het COOL-cohortonderzoek is aan de ouders van de kinderen in groep 2 van het basisonderwijs retrospectief gevraagd of hun kinderen hebben deelgenomen aan VVE in brede zin, dat wil zeggen aan een kinderdagverblijf, of een peuterspeelzaal, of aan een (specifiek) VVE-programma (in een instelling dan wel thuis). In onze analyses hebben we gekozen voor de doelgroepbepaling zoals die op de meeste basisscholen wordt gehanteerd. Uitgangspunt daarbij is of een kind volgens de zogenoemde gewichtenregeling uit het Onderwijsachterstandenbeleid (OAB) tot de doelgroep hoort. Het criterium daarvoor is dat de ouders van het kind maximaal twee jaar voortgezet onderwijs hebben gevolgd. Daarnaast hebben we een onderscheid gemaakt naar autochtone en allochtone kinderen, i.c. kinderen waarvan de ouders in Nederland dan wel een westers land, respectievelijk in een niet-westers land zijn geboren. Aldus ontstaan vier vergelijkingsgroepen, namelijk de allochtone doelgroep, de allochtone niet-doelgroep, de autochtone doelgroep, en de autochtone niet-doelgroep.

2.5.2 Bereik

De gegevens uit het COOL-onderzoek laten zien dat, wanneer wordt uitgegaan van het opleidingscriterium, 45% van de allochtone doelgroep een kinderdagverblijf bezoekt, 78% bezoekt een peuterspeelzaal, en 27% neemt deel aan een VVE-programma. Dit laatste is bijna drie keer zo veel als de autochtone doelgroep. Tegelijkertijd blijkt dat ook 21% van de allochtone niet-doelgroep een VVE-programma volgt. Dat ook veel niet-doelgroepkinderen deelnemen aan een VVE-programma is op zich niet zo verwonderlijk. Omdat er geen vaststaande criteria zijn voor de definitie van de doelgroep, is er wat dat betreft nogal wat variatie tussen gemeenten en instellingen.

Uitgesplitst naar gemeenteniveau blijkt dat de G32 op een aantal aspecten het hoogst scoren, bijvoorbeeld wat betreft het bezoek van een kinderdagverblijf door de allochtone doelgroep en allochtone niet-doelgroep. Met betrekking tot deelname aan een VVE-programma scoren de G32 voor alle vier de groepen het hoogst. Binnen de G4 scoren de autochtone doelgroep en autochtone niet-doelgroep het hoogst ten aanzien van het bezoek van een kinderdagverblijf. Wat betreft de duur en intensiteit zijn de verschillen in het algemeen betrekkelijk gering.

Als we kijken naar ontwikkelingen in bereik tussen 2007/08 en 2010/11 is er sprake van drie aandachtspunten. In 2010/11 bezoeken meer autochtone kinderen een kinderdagverblijf. Ook bezoeken minder allochtone niet-doelgroepkinderen en autochtone kinderen een peuterspeelzaal. En ten slotte nemen ook wat minder allochtone kinderen deel aan een VVE-programma. De verschillen bedragen in het algemeen rond de 5%-punten.
Als we deze ontwikkelingen specificeren voor de groep van 21 gemeenten die ook hebben deelgenomen aan het kwalitatieve deel van het onderzoek geldt het volgende. Wat betreft de allochtone doelgroep blijkt dat er wat betreft het bezoeken van een kinderdagverblijf in ruim de helft van de gemeenten sprake is van een positieve ontwikkeling en in een bijna kwart van de gemeenten een negatieve. Voor het bezoek van een peuterspeelzaal geldt hetzelfde. Met betrekking tot deelname aan VVE-programma's is het beeld iets minder gunstig: in een derde van de gemeenten is er toename, maar in de helft een afname van deelname.

2.5.3 Verklarende factoren

Teneinde na te gaan of er een verklaring kan worden gegeven voor het al-dan-niet bereiken van doelgroepkinderen, hebben we de bereikcijfers gerelateerd aan een groot aantal achtergrondkenmerken van kinderen en ouders. Deze analyses laten zien dat het aantal samenhangen beperkt is en bovendien dat deze meestal ook nog zwak zijn.
Er zijn slechts twee kenmerken die (zwak) samenhangen met het *gebruik* van voor- en vroegschoolse voorzieningen: ouders met een betaalde baan maken meer gebruik van kinderopvang dan ouders zonder betaalde baan, en moslims nemen meer deel aan VVE-programma's dan ouders en kinderen van andere gezindten. Dit laatste is geen verrassing; moslims behoren immers vrijwel steeds tot de categorieën Turks en Marokkaans.

De meeste, maar zwakke, samenhangen zijn er met de *intensiteit* van het bezoek van een kinderdagverblijf en peuterspeelzaal, en vaak gaat het daarbij om dezelfde, onderling sterk samenhangende, factoren.
De *duur* van deelname aan VVE-programma's hangt met geen enkele van de factoren samen. Bovenstaande betekent dat er eigenlijk ook geen aangrijpingspunten liggen voor het verbeteren van het bereik – tenminste niet vanuit deze reeks van achtergrondkenmerken.

3 Bereik voorschoolse voorzieningen op basis van gegevens uit het pre–COOL cohortonderzoek

3.1 Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk werden gegevens vanuit het COOL cohortonderzoek besproken over deelname aan voor- én vroegschoolse voorzieningen. In dit hoofdstuk staan gegevens vanuit het pre-COOL cohort centraal. Gegevens uit het pre-COOL cohort bieden inzicht in VVE-bereik in de voorschoolse periode op het moment dat het kind 2 jaar is (gemiddeld 2 jaar en 2 maanden).
Pre-COOL is een cohortonderzoek dat voorafgaat aan het cohortonderzoek COOL en heeft als doel zicht te krijgen op de effecten van verschillende vormen van voor- en vroegschoolse educatie. Het onderzoek wordt uitgevoerd in een samenwerkingsverband van het Kohnstamm Instituut, het ITS en de Universiteit Utrecht. Binnen dit onderzoek wordt een cohort van rond de 1000 kinderen gevolgd, het zogenaamde 2-jarigen gezinscohort, bestaande uit kinderen die in 2010 twee jaar zijn geworden. De ontwikkeling en schoolloopbanen van deze groep worden vanaf hun tweede jaar tot aan (in elk geval) het einde van het basisonderwijs gevolgd. Het cohort is samengesteld op basis van een steekproef van 2-jarige kinderen die getrokken is door het CBS uit de gemeentelijke basisadministraties. Het betrof kinderen in postcodegebieden van VVE-instellingen verspreid over Nederland die in het onderzoek participeren. Bij de steekproeftrekking is gezorgd voor een oververtegenwoordiging van allochtone leerlingen. Ongeveer 30% van de kinderen in het cohort is niet-westers allochtoon (1.3% eerste generatie, 23.4% tweede en 6.4% derde generatie). Het cohort bevat zowel kinderen die niet als die wel deelnemen aan VVE. In de oudervragenlijst 2-jarigen is uitgebreid gevraagd naar deelname aan voorschoolse voorzieningen, naar risicofactoren

binnen het gezin en naar de sociaal-economische en etnische achtergrond van de ouders.

Evenals de COOL-gegevens bieden de gegevens vanuit het 2-jarigen cohort pre-COOL inzicht in:

a. De grootte van het bereik van voorschoolse voorzieningen onder doelgroepkinderen uit allochtone gezinnen;
b. Verschillen hierbij binnen deze groepen, bijvoorbeeld naar etnische herkomst en sociaal-economische status;
c. Het bestaan van en kenmerken van risicogroepen binnen de groep migranten met een (zeer) slecht bereik;
d. Verschillen in het bereik onder allochtonen ten aanzien van de verschillende vormen van aanbod.

Vergeleken met de COOL-gegevens hebben de gegevens vanuit pre-COOL voor dit onderzoek enkele voordelen:

– Binnen het pre-COOL onderzoek zijn extra inspanningen gedaan om nonrespons op de oudervragenlijst te verminderen door onder meer persoonlijke afname van de vragenlijst. Hierdoor is de respons op deze lijst hoger dan binnen COOL, namelijk 83% en is ook de respons onder allochtone ouders relatief hoger. Voor alle groepen allochtone ouders behalve die van Marokkaanse herkomst (met een respons van 50%) is de respons hoger dan 71%. De pre-COOL gegevens geven dus mogelijk (wat) meer informatie over moeilijk bereikbare allochtone doelgroepen van VVE dan de COOL-gegevens.
– Binnen pre-COOL is ook gevraagd naar andere opvangkeuzen die concurrerend zouden kunnen zijn voor de keuze voor een peuterspeelzaal of kinderdagverblijf. Er is gevraagd naar opvang door een gastgezin en naar keuze voor opvang door alleen ouders. Door deze gegevens naast de gegevens over deelname aan een peuterspeelzaal en kinderdagverblijf te leggen, kan duidelijk worden of bepaalde groepen allochtone ouders mogelijk liever vaker voor een gastgezin kiezen of hun kind liever zelf (samen met de partner) opvangen.
– Daarnaast is binnen pre-COOL uitgebreider dan binnen COOL gevraagd naar risicofactoren in het gezin. Er is bijvoorbeeld gevraagd naar veiligheid van de woonomgeving, overspannenheid, depressiviteit, financiële problemen en middelengebruik (bv. drugs, alcohol) door ouders en naar ervaren stress

door ouders bij de opvoeding. Deze gegevens kunnen meer informatie verschaffen over knelpunten bij het bereiken van ouders met VVE.
- Ten slotte kunnen we met behulp van pre-COOL gegevens het VVE-bereik laten zien voor de derde generatie niet-westers allochtonen. Deze groep, waarvan ten minste één van de grootouders in een niet-westers land is geboren, neemt in Nederland in omvang toe.

3.2 Bereik voorschoolse voorzieningen op 2-jarige leeftijd van het kind

In Tabel 3.1 is het bereik weergegeven van voorschoolse voorzieningen op 2-jarige leeftijd van het kind.

Tabel 3.1 Bereik voorschoolse voorzieningen op 2-jarige leeftijd (% of gemiddelden en aantallen [n])

Voorziening	Categorieën	% / gemidd.	n
Bezoek kdv	ja	57.6%	826
Intensiteit bezoek kdv	in dagen	2.3	473
Bezoek psz	ja	24.5%	826
Intensiteit bezoek psz	in dagen	1.2	200
Bezoek gastgezin	ja	19.5%	826
Opvang door alleen ouders	ja	5.7%	826
Deelname VVE-programma	ja	6.0%	765
Welk programma	Opstap*	10%	40
	Boekenpret*	5%	40
	Kaleidoscoop**	13%	40
	Piramide**	28%	40
	Startblokken/Basisontwikkeling**	5%	40
	Ko-totaal**	5%	40
	Spel aan Huis*	3%	40
	Spel- en boekenplan *	3%	40
	Een ander programma	30%	40
Duur deelname programma	in jaren	1.1	46

* Gezinsprogramma; ** Centrumprogramma

Ongeveer een kwart van de kinderen gaat op 2-jarige leeftijd naar een peuterspeelzaal, meer dan de helft (57.6%) naar een kinderdagverblijf en een vijfde (19.5%) naar een gastgezin. Een minderheid (5.7%) van de ouders kiest ervoor om hun kind op 2-jarige leeftijd alleen zelf op te vangen. 6% van de ouders gaf aan deel te nemen of deel te hebben genomen aan een VVE-

programma. Net als binnen COOL is Opstap het meest genoemde gezinsprogramma en Piramide het meest genoemde centrumprogramma.

Om meer inzicht te krijgen in het bereik per doelgroep van VVE, maken we gebruik van dezelfde doelgroepenindeling[8] als bij de beschrijving van de COOL-gegevens: (1) allochtone doelgroep: 51 = 6.5%; (2) allochtone niet-doelgroep: 83 = 10.5%; (3) autochtone doelgroep: 42 = 5.3%; (4) autochtone niet-doelgroep: 613 = 77.7%.

In Tabel 3.2 splitsen we de gegevens uit Tabel 3.1 uit naar deze vier doelgroepcategorieën.

Tabel 3.2 Bereik voorschoolse voorzieningen op 2-jarige leeftijd per doelgroepcategorie (in % of gemiddelden)

Voorziening	Categorieën	All. Doel-gr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
Bezoek kinderdagverblijf (kdv)	ja	23.5%	50.6%	38.1%	65.3%
Intensiteit bezoek kdv	in dagen	2.4	2.8	1.9	2.3
Bezoek peuterspeelzaal (psz)	ja	49.0%	31.3%	47.6%	20.9%
Intensiteit bezoek psz	in dagen	1.9	1.5	1.0	1.0
Bezoek gastgezin	ja	13.7%	16.9%	28.6%	20.4%
Opvang door alleen ouders	ja	19.6%	9.6%	4.8%	4.1%
Deelname VVE-programma	ja	23.8%	6.4%	2.6%	4.9%
Welk programma	Opstap*	10%	33%	0%	8%
	Boekenpret*	0%	0%	0%	8%
	Kaleidoscoop**	0%	0%	0%	20%
	Piramide**	20%	0%	0%	36%
	Startblokken/ Basisontwikkeling**	10%	0%	0%	4%
	Ko-totaal**	0%	0%	0%	8%
	Spel aan Huis*	10%	0%	0%	0%
	Spel- en boekenplan *	0%	0%	100%	0%
	Een ander programma	50%	67%	0%	16%
Duur deelname programma	in jaren	0.9	1.3	1.5	1.1

* Gezinsprogramma; ** Centrumprogramma

[8] Een kind behoort tot de doelgroep wanneer de ouders maximaal 2 jaar voortgezet onderwijs hebben gevolgd.

De allochtone en autochtone doelgroepen maken wanneer het kind 2 jaar is het meeste gebruik van een peuterspeelzaal (49.0% en 47.6%), de allochtone en autochtone niet-doelgroepen het meeste van een kinderdagverblijf (50.6% en 65.3%).
Het kinderdagverblijf wordt het minst vaak op 2-jarige leeftijd bezocht door de allochtone doelgroep (23.5%), en wordt door deze groep ook minder vaak bezocht dan door de autochtone doelgroep (38.1%).
De allochtone doelgroepkinderen worden ongeveer even vaak bereikt met de peuterspeelzaal (49.0%) als de autochtone doelgroepkinderen (47.6%).
Net als we zagen bij de COOL-resultaten, neemt de allochtone doelgroep het vaakst deel aan een VVE-programma (23.8%). Allochtone ouders maken minder vaak dan autochtone ouders gebruik van een gastgezin en kiezen er vaker voor om hun 2-jarige kind alleen zelf op te vangen. Dit geldt duidelijk sterker voor allochtone doelgroep dan voor de allochtone niet-doelgroepkinderen.

In het voorgaande hebben we het bereik uitgesplitst naar vier doelgroepcategorieën. Binnen de allochtone groep kan onderscheid worden gemaakt naar generatie. Van de niet-westers allochtone 2-jarigen zijn de meeste kinderen van de tweede generatie: zij zijn in Nederland geboren, maar hebben ten minste één ouder die in een niet-westers land is geboren. Van de eerste generatie is sprake wanneer het kind zelf in een niet-westers land is geboren. In toenemende mate is er sprake van een verblijf van meerdere generaties in Nederland, zo neemt de omvang van de derde generatie in Nederland toe. Deze laatste groep werd in het voorgaande als autochtoon beschouwd. 48 kinderen blijken tot de derde generatie te behoren. 95.8 procent van hen bleek in het voorgaande tot de autochtone niet-doelgroep gerekend te worden en 4.2 procent van hen tot de autochtone doelgroep.

In Tabel 3.3 splitsen we het bereik van voorschoolse voorzieningen uit naar generatie. Het aantal 2-jarigen van de eerste generatie is erg laag; de gegevens uit deze groep moeten daarom met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Tabel 3.3 Bereik voorschoolse voorzieningen op 2-jarige leeftijd naar generatie (in % of gemiddelden)

Voorziening	Categorieën	autochtoon	1e generatie nw alloch.	2e generatie nw alloch.	3e generatie nw alloch.
Bezoek kdv	ja	61.9%	70.0%	43.4%	64.6%
Intensiteit bezoek kdv	in dagen	2.2	3.1	2.5	2.6
Bezoek psz	ja	24.9%	30.0%	33.1%	14.6%
Intensiteit bezoek psz	in dagen	1.0	1.5	1.7	.9
Bezoek gastgezin	ja	22.6%	10.0%	16.0%	27.1%
Opvang door alleen ouders	ja	3.7%	0.0%	14.9%	0.0%
Deelname VVE-programma	ja	4.6%	11.1%	10.0%	2.3%
Duur deelname programma	in jaren	1.2	1.0	1.0	1.0
n totaal		514	10	175	48

De keuze voor opvangvormen voor de 2-jarige niet-westers allochtone kinderen van de derde generatie blijkt niet veel af te wijken van die voor de autochtone 2-jarigen.

3.3 Verklarende factoren

3.3.1 Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk gingen we in op mogelijke redenen voor ouders om hun kind al-dan-niet aan voorschoolse voorzieningen te laten deelnemen. We bespreken in dit hoofdstuk de resultaten vanuit pre-COOL met betrekking tot een aantal van dezelfde kenmerken en voegen daar een aantal gegevens aan toe die alleen vanuit pre-COOL beschikbaar zijn:

- *Risicofactoren omgeving*: het aantal van de volgende factoren die in het gezin spelen: middelenverslaving zoals alcohol, overspannenheid of depressiviteit, te kleine woonruimte, te weinig mogelijkheden voor het kind om buiten te spelen, onveilige woonomgeving door verkeer, onveilige woonomgeving door overlast/criminaliteit, financiële problemen.
- *Stimulering cognitieve ontwikkeling*: een gemiddelde score (bereik 0 tot 6) die ouders hebben gegeven op in totaal 10 uitspraken over de mate waarin zij met hun kind lezen, praten, zingen, woorden benoemen en tellen.
- *Ervaren stress bij opvoeding*: een gemiddelde score (bereik 1 tot 6) die ouders hebben gegeven op in totaal acht uitspraken over de mate van stress die zij ervaren bij de opvoeding. Voorbeelden van items zijn: ‘Mijn kind

blijkt moeilijker te zijn dan ik had verwacht' en 'Ik heb veel meer problemen met het grootbrengen van mijn kind dan ik had verwacht'.

– *Ervaren sociale steun bij opvoeding*: een gemiddelde score (bereik 1 tot 6) die ouders hebben gegeven op in totaal vijf uitspraken over de sociale steun die zij ervaren bij de opvoeding. Een voorbeeld van een item is: 'Als ik vragen heb over de aanpak van de opvoeding, kan ik altijd bij iemand uit mijn omgeving terecht voor advies'.

In Tabel 3.4 laten we een overzicht zien van mogelijke verklarende factoren voor het gebruik van voorschoolse voorzieningen.

Tabel 3.4 Overzicht mogelijk verklarende factoren gebruik voorschoolse voorzieningen (%, gemiddelden en aantallen)

Kenmerk	Categorieën	% / gemidd.	n
Gezinssamenstelling	een ouder	4.5%	
	twee ouders	95.5%	804
Geboorteland ouders	Nederland	79.0%	
	Turkije	4.4%	
	Marokko	2.1%	
	Suriname/Antillen	3.9%	
	overig niet-westers	6.5%	
	overig westers	4.0%	794
Opleiding ouders	geen startkwalificatie	13.9%	
	startkwalificatie	86.1%	794
Verblijfsduur ouders	<10 jaar	7.4%	
	≥10 jaar	14.1%	
	altijd	78.5%	794
Thuistaal ouders met kind	Nederlands	91.4%	
	Fries, streektaal, dialect	1.6%	
	buitenlandse taal	7.1%	765
Betaalde baan moeder (≥ 12u p/w)	nee	26.6%	
	ja	73.4%	826
Betaalde baan ouders (≥ 12u p/w)	nee	8.7%	
	ja	91.3%	826
Risicofactoren omgeving	geen	44.4%	
	één risicofactor	18.2%	
	twee of meer risicofactoren	37.4%	826
Stimulering cognitieve ontwikkeling	gemiddelde, bereik 0-6	3.7	782
Ervaren stress bij opvoeding	gemiddelde, bereik 1-6	2.1	787
Ervaren sociale steun bij opvoeding	gemiddelde, bereik 1-6	4.9	782

Bijna vijf procent van de kinderen woont in een eenoudergezin, doorgaans met de moeder. Bijna 14% van de ouders bezit geen startkwalificatie (diploma havo, vwo of mbo2). Ruim 7% van de ouders spreekt met het kind in een buitenlandse taal. Bijna driekwart van de moeders heeft een betaalde baan, binnen bijna 9% van de gezinnen werkt geen van beide ouders. In ruim tweevijfde van de gezinnen spelen geen van de hiervoor genoemde risicofactoren (o.a. middelengebruik). Gemiddeld genomen wordt er niet heel veel stress ervaren bij de opvoeding en ervaren ouders vrij veel sociale steun bij de opvoeding.

In Tabel 3.5 splitsen we de scores op de verklarende factoren uit naar de vier door ons onderscheiden doelgroepcategorieën. Enkele met die categorieën sterk verweven factoren, als geboorteland en verblijfsduur, laten we achterwege. Bij 'betaalde baan' gaat het om 12 uur of meer per week.

Tabel 3.5 Verdelingen mogelijk verklarende factoren gebruik voorschoolse voorzieningen per doelgroepcategorie (% of gemiddelden)

Kenmerk	Categorieën	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
Gezinssamenstelling	een ouder	12.2%	7.3%	12.2%	2.8%
	twee ouders	87.8%	92.7%	87.8%	97.2%
Opleiding ouders	startkwalificatie	15.7%	89.2%	33.3%	95.3%
Thuistaal ouders met kind	Nederlands	64.4%	67.9%	100.0%	95.9%
	Fries, streektaal, dialect	2.2%	2.6%	.0%	1.5%
	buitenlandse taal	33.3%	29.5%	.0%	2.5%
Betaalde baan moeder	ja	23.5%	61.4%	59.5%	83.8%
Betaalde baan ouders	ja	72.5%	92.8%	85.7%	97.9%
Risicofactoren omgeving	geen	21.6%	31.3%	40.5%	46.3%
	één risicofactor	13.7%	14.5%	16.7%	20.1%
	twee of meer risicofactoren	64.7%	54.2%	42.9%	33.6%
Stimulering cognitieve ontwikkeling	gemidd. bereik 0-6	3.4	3.9	4.0	3.7
Ervaren stress bij opvoeding	gemidd. bereik 1-6	2.2	2.1	2.2	2.0
Ervaren sociale steun bij opvoeding	gemidd. bereik 1-6	4.0	4.4	4.8	5.1

Net als te zien was bij de COOL-resultaten, zijn op een aantal punten grote tot zeer grote verschillen tussen de vier doelgroepcategorieën. Ook hier is bij de allochtone doelgroep duidelijk vaker sprake van probleemfactoren dan bij de overige groepen. Nog geen kwart van de moeders binnen de allochtone doelgroep werkt en van ruim een kwart van de 2-jarigen binnen deze groep werkt geen van beide ouders. Bij tweederde van deze groep spelen twee of meer risicofactoren in de omgeving van het kind, heeft maar 15.7% van de ouders een startkwalificatie en is sprake van minder stimulering van de cognitieve ontwikkeling van het kind en minder ervaren sociale steun. Bij ervaren stress bij de opvoeding zijn er geen verschillen te zien.

In Tabel 3.6 splitsen we de scores op de verklarende factoren uit naar generatie.

Tabel 3.6 Verdelingen mogelijk verklarende factoren gebruik voorschoolse voorzieningen naar generatie (% of gemiddelden)

Kenmerk	Categorieën	Autoch--toon	1e generatie nw alloch.	2e generatie nw alloch..	3e generatie nw alloch.
Gezinssamenstelling	een ouder	1.6%	0.0%	11.0%	10.4%
	twee ouders	98.4%	100.0%	89.0%	89.6%
Opleiding ouders	geen startkwalificatie	8.8%	20.0%	32.8%	4.2%
	startkwalificatie	91.2%	80.0%	67.2%	95.8%
Thuistaal ouders met kind	Nederlands	98.4%	87.5%	73.9%	100.0%
	Fries, streektaal, dialect	1.4%	0.0%	1.9%	0.0%
	buitenlandse taal	.2%	12.5%	24.2%	0.0%
Betaalde baan moeder	ja	83.9%	60.0%	51.4%	79.2%
Betaalde baan ouders	ja	97.3%	90.0%	86.9%	95.8%
Risicofactoren omgeving	geen	49.2%	30.0%	28.0%	35.4%
	één risicofactor	20.6%	10.0%	13.7%	16.7%
	twee of meer risicofactoren	30.2%	60.0%	58.3%	47.9%
Stimulering cognitieve ontwikkeling	gemiddelde, bereik 0-6	3.74	4.17	3.74	3.48
Ervaren stress bij opvoeding	gemiddelde, bereik 1-6	2.04	2.50	2.11	2.10
Ervaren sociale steun bij opvoeding	gemiddelde, bereik 1-6	5.10	4.80	4.40	5.05
n totaal		514	10	175	48

Opnieuw is te zien dat de derde generatie allochtonen niet sterk verschilt van de groep autochtonen.

3.3.2 Samenhangen achtergrondkenmerken en gebruik voorzieningen

Hieronder laten we samenhangen van de mogelijke 'verklarende' factoren zien met het bezoek kinderdagverblijf, peuterspeelzaal, gastgezin, opvang door alleen ouders, en deelname VVE-programma. We laten de resulaten per factor zien, zodat eventuele concurrentie van het bezoek van een gastgezin en keuze om alleen zelf op te vangen door ouders duidelijker zichtbaar wordt.
In de tabellen vermelden we naast de verdelingskenmerken (in % of gemiddelden) ook een coëfficiënt voor samenhang. In Tabel 3.7 is dat de eta. Deze kent waarden tussen de 0.00 (geen samenhang, dan wel geen verschil tussen de categorieën) en 1.00 (een perfecte samenhang). Een *eta* van 0.30 is zwak, die van 0.50 middelgroot, en die van 0.80 groot. In Tabel 3.8 laten we als maat voor samenhang correlaties zien, die op dezelfde wijze kunnen worden geïnterpreteerd. Bij een correlatie van 1.00 is er sprake van een perfecte samenhang, bij een correlatie van -1.00 van een perfecte negatieve samenhang. Een correlatie van -0.30 en 0.30 is zwak, die van -0.50 en 0.50 middelgroot en die van -0.80 en 0.80 groot. Dat een *eta* zwak is wil niet per se zeggen dat er tussen twee categorieën geen relevante verschillen zouden kunnen bestaan. Het valt daarom aan te bevelen om zowel naar de *eta* te kijken als ook naar de specifieke percentageverschillen.

Tabel 3.7 Samenhangen tussen achtergrondkenmerken en het gebruik van voorschoolse voorzieningen.

Kenmerk	Categorieën	kdv	inten-siteit kdv	psz	inten-siteit psz	geen	gast gezin	VVE	VVE duur
Gezins-samenstel-ling	een ouder	66.7%	3.0	19.4%	1.3	0.0%	13.9%	5.9%	0.7
	twee ouders	58.5%	2.3	25.4%	1.2	6.0%	20.3%	5.8%	1.1
	eta	0.03	0.18	0.03	0.02	0.05	0.03	0.00	0.16
Geboorte-land ouders	Nederland	62.4%	2.3	23.1%	1.0	4.3%	21.7%	4.8%	1.1
	Turkije	17.1%	2.2	48.6%	2.0	14.3%	14.3%	10.0%	1.3
	Marokko	17.6%	3.0	41.2%	1.7	35.3%	17.6%	14.3%	0.7
	Suriname/ Antillen	71.0%	2.9	22.6%	1.7	3.2%	22.6%	10.0%	0.8
	overig niet-westers	44.2%	2.6	38.5%	1.5	13.5%	11.5%	14.9%	1.1
	overig westers	84.4%	2.9	12.5%	1.1	0.0%	3.1%	3.2%	1.5
	eta	0.02	0.24	0.04	0.58	0.06	0.10	0.08	0.24
Opleiding ouders: Startkwali-ficatie:	geen	36.4%	2.1	42.7%	1.5	19.1%	15.5%	8.3%	1.1
	ja	63.3%	2.4	22.4%	1.1	3.7%	20.9%	5.6%	1.1
	eta	0.19	0.07	0.16	0.31	0.23	0.05	0.04	0.02
Verblijfs-duur ouders	<10 jaar	49.2%	3.1	39.0%	1.6	10.2%	15.3%	14.5%	0.9
	≥10 jaar	50.9%	2.6	25.9%	1.7	12.5%	12.5%	6.0%	0.9
	altijd	61.8%	2.3	23.9%	1.1	4.2%	21.8%	5.1%	1.2
	eta	0.09	0.25	0.08	0.49	0.11	0.07	0.09	0.23
Thuistaal ouders met kind	Nederlands	61.4%	2.3	23.6%	1.2	5.0%	22.2%	6.1%	1.1
	streektaal, dialect	41.7%	1.6	50.0%	1.0	16.7%	16.7%	10.0%	1.0
	buitenlandse taal	46.3%	2.6	33.3%	1.7	16.7%	5.6%	6.0%	1.0
	eta	0.09	0.11	0.07	0.29	0.13	0.11	0.00	0.04
Betaalde baan moeder	nee	23.6%	2.3	42.7%	1.3	16.4%	8.2%	9.0%	0.9
	ja	70.0%	2.4	17.8%	1.1	1.8%	23.6%	5.1%	1.2
	eta	0.41	0.03	0.26	0.18	0.28	0.17	0.07	0.18
Betaalde baan ouders	nee	22.2%	2.5	30.6%	1.3	9.7%	8.3%	11.6%	0.6
	ja	61.0%	2.3	23.9%	1.2	5.3%	20.6%	5.7%	1.1
	eta	0.22	0.03	0.04	0.04	0.05	0.09	0.06	0.25
Risicofac-toren omgeving	geen	55.3%	2.2	23.4%	1.1	3.8%	21.8%	5.2%	1.2
	één	62.0%	2.3	18.7%	1.1	5.3%	21.3%	5.5%	1.2
	twee of meer	58.3%	2.5	28.5%	1.4	8.1%	15.9%	7.2%	1.0
	eta	0.03	0.17	0.05	0.29	0.08	0.07	0.04	0.17

Tussen eenoudergezinnen en gezinnen met twee ouders zien we geen grote verschillen in deelname aan voorschoolse voorzieningen (samenhangen allemaal lager dan een eta van .20). Autochtone en Turkse gezinnen maken voor hun 2-jarige kind als zij gebruik maken van kinderopvang, hier wat minder intensief gebruik van dan ouders van overige (allochtone) herkomsten. Autochtone en niet-westers allochtone gezinnen maken minder intensief gebruik van de peuterspeelzaal dan overige (allochtone) gezinnen: 1 dag per week vergeleken met 1.5 à 2 dagen. Marokkaanse en Surinaamse en Antilliaanse gezinnen maken minder lang (0.7 à 0.8 jaren) gebruik van VVE dan de overige groepen (ten minste 1,1 jaren). Ouders zonder startkwalificatie maken voor hun 2-jarige kind wat minder vaak gebruik van kinderopvang en vaker en intensiever gebruik van de peuterspeelzaal dan ouders met een startkwalificatie. Daarnaast kiezen ouders zonder startkwalificatie er vaker voor om hun 2-jarige kind alleen zelf op te vangen. Ouders die minder dan 10 jaar in Nederland verblijven, maken, als zij gebruik maken van kinderopvang hier intensiever gebruik van dan ouders die langer in Nederland verblijven. Ouders die altijd al in Nederland hebben gewoond, maken minder intensief gebruik van de peuterspeelzaal, maar maken als zij aan VVE deelnemen hier wat langer gebruik van dan ouders die niet altijd al in Nederlands hebben gewoond.
Als ouders die thuis met hun kinderen geen Nederlands spreken, hun 2-jarige kind naar de peuterspeelzaal sturen, doen zij dit voor meer dagen (1.7) dan ouders die Nederlands of een streektaal of dialect met hun kind spreken (resp. 1.2 en 1.0 dagen). Als de moeder werkt, wordt vaker gebruik gemaakt van kinderopvang voor een 2-jarig kind en gaat het kind minder vaak naar de peuterspeelzaal dan wanneer de moeder niet werkt. Daarnaast wordt binnen gezinnen met moeders die niet werken er vaker voor gekozen om het 2-jarige kind zelf op te vangen dan binnen gezinnen met moeders die wel werken. Als beide ouders niet werken wordt minder vaak gekozen voor kinderopvang dan wanneer ten minste één van beide ouders wel werkt. Tenslotte is de deelname aan de peuterspeelzaal onder gezinnen met twee of meer risicofactoren in de omgeving *intensiever* dan wanneer er één risicofactor of geen risicofactoren zijn.

Tabel 3.8 Samenhangen tussen achtergrondkenmerken en het gebruik van voorschoolse voorzieningen.

		cognitieve sitmulering kind door ouders	ervaren sociale steun bij opvoedingdoor ouders	ervaren stress door ouders tijdens opvoeding
Bezoek kinderdagverblijf	nee	3.8	4.8	2.1
	ja	3.7	5.1	2.0
	correlatie	-0.02	**0.14**	-0.08
Intensiteit bezoek kinderdagverblijf	correlatie	0.04	-0.06	0.03
Bezoek peuterspeelzaal	nee	3.7	5.0	2.0
	ja	3.8	4.8	2.1
	correlatie	0.04	-0.05	0.05
Intensiteit bezoek peuterspeelzaal	correlatie	-0.01	**–0.22**	0.08
Opvang alleen door ouders	nee	3.8	5.0	2.1
	ja	3.6	4.3	2.2
	correlatie	-0.03	**–0.14**	0.04
Opvang in gastgezin	nee	3.7	4.9	2.1
	ja	3.8	5.0	2.0
	correlatie	0.02	0.04	-0.03
Deelname aan VVE	nee	3.7	5.0	2.1
	ja	4.0	4.9	2.2
	correlatie	0.06	-0.01	0.03
Duur VVE	correlatie	-0.07	0.09	-0.09

Vetgedrukte correlatie betekent dat deze significant is (p<.05)

Met name met de ervaren sociale steun bij de opvoeding is er een lichte samenhang met deelname aan voorschoolse voorzieningen. Ouders die voor hun 2-jarige kind gebruik maken van kinderopvang ervaren wat meer sociale steun bij de opvoeding dan ouders die hier geen gebruik van maken. Ouders die intensiever gebruik maken van de peuterspeelzaal ervaren minder sociale steun dan ouders die hier minder intensief gebruik van maken. Ouders die ervoor kiezen om hun kind alleen zelf op te vangen ervaren minder sociale steun bij de opvoeding dan ouders die daar niet voor kiezen.

In Tabel 3.9 vatten we de resultaten samen. We laten alleen de samenhangen (eta's en correlaties) zien die (in absolute zin) 0.20 zijn of hoger.

Tabel 3.9 Verklarende factoren gebruik voorschoolse voorzieningen (eta's en correlaties)

	kdv	inten-siteit kdv	psz	inten-siteit psz	geen	gast-gezin	vve	vve duur
Gezinssamenstelling								
Geboorteland ouders		0.24		0.58				
Opleiding ouders				0.31				0.24
Verblijfsduur ouders		0.25		0.49				
Thuistaal ouders met kind				0.29				0.23
Betaalde baan moeder (≥ 12u p/w)	0.41		0.26		0.28			
Betaalde baan ouders (≥ 12u p/w)	0.22							
Risicofactoren omgeving				0.29				
Stimulering cognitieve ontwikkeling								
Ervaren sociale steun bij opvoeding				-0.22				
Ervaren stress bij opvoeding								

De tabel laat zien dat er geen sterke samenhangen zijn, enkele middelgrote samenhangen en een aantal kleine samenhangen. De meeste samenhangen (ook de middelgrote) betreffen de intensiteit van het peuterspeelzaalbezoek. De resultaten wijzen erop dat gezinnen waar risicofactoren zijn voor de ontwikkeling van het kind intensiever met de peuterspeelzaal worden bereikt dan gezinnen met minder risicofactoren. Specifiek gaat het om allochtone gezinnen, gezinnen met ouders zonder startkwalificatie, waar ouders een buitenlandse taal spreken met hun kind, gezinnen met niet-werkende moeders, gezinnen waar ouders minder sociale steun ervaren in de opvoeding en gezinnen waar meerdere risicofactoren spelen zoals middelengebruik en onveiligheid in de woonomgeving.

3.4 Samenvatting

3.4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk hebben we gebruik gemaakt van gegevens uit het pre-COOL-cohortonderzoek, eerste meting, 2010-2011, om antwoord te vinden op de vraag naar a) het bereik van de doelgroepkinderen met VVE en op b) het vinden van verklaringen voor het al-dan-niet deelnemen. Er is gebruik gemaakt van gegevens uit de oudervargenlijst 2-jarigen, waarin uitgebreid wordt gevraagd naar deelname aan voorschoolse voorzieningen, naar risicofactoren bin nen het gezin en naar de sociaal-economische en etnische achtergrond van de ouders.

3.4.2 Bereik

De gegevens uit het pre-COOL-onderzoek laten zien dat de allochtone en autochtone doelgroepen wanneer het kind 2 jaar is het meeste gebruik maken van een peuterspeelzaal (49.0% en 47.6%), de allochtone en autochtone niet-doelgroepen het meeste van een kinderdagverblijf (50.6% en 65.3%).
Het kinderdagverblijf wordt het minst vaak op 2-jarige leeftijd bezocht door de allochtone doelgroep (23.5%), en wordt door deze groep ook minder vaak bezocht dan door de autochtone doelgroep (38.1%).
De allochtone doelgroepkinderen worden ongeveer even vaak bereikt met de peuterspeelzaal (49.0%) als de autochtone doelgroepkinderen (47.6%).
Net als we zagen bij de COOL-resultaten, neemt de allochtone doelgroep het vaakst deel aan een VVE-programma (23.8%). Dit laatste bijna 10 keer zoveel als de autochtone doelgroep (waarvan 2.6% op 2-jarige leeftijd aan VVE deelneemt). Van de allochtone niet-doelgroep volgt 6.4% een VVE-programma.
Evenals in de COOL-gegevens zien we in pre-COOL dat ook niet-doelgroepkinderen deelnemen aan een VVE-programma; binnen de autochtone groep zelfs wat meer niet-doelgroep- dan doelgroepkinderen.
Allochtone ouders maken minder vaak dan autochtone ouders gebruik van een gastgezin en kiezen er vaker voor om hun 2-jarige kind alleen zelf op te vangen. Dit geldt duidelijk sterker voor allochtone doelgroep dan voor de allochtone niet-doelgroepkinderen. Er is ook gekeken naar het bereik van voorschoolse voorzieningen naar generatie. Vanwege de lage aantallen is enige voorzichtigheid geboden bij de interpretatie van de gegevens. Naar voren komt dat de keuze voor opvangvormen voor de 2-jarige niet-westers allochtone kinderen van de derde generatie niet veel blijkt af te wijken van die voor de autochtone 2-jarigen.

3.4.3 Verklarende factoren

Om na te gaan of er een verklaring kan worden gegeven voor het al-dan-niet-bereiken van doelgroepkinderen, hebben we de bereikciojfers gerelateerd aan een groot aantal achtergrondkenmerken van kinderen en ouders. De gegevens wijzen uit dat vooral ook risicogezinnen bereikt worden door voor- en vroegschoolse voorzieningen: gezinnen met meer factoren die een risico vormen voor de ontwikkeling van het kind worden intensiever (dat wil zeggen: meer dagdelen) met de peuterspeelzaal bereikt dan gezinnen waar minder sprake is van risicofactoren. Specifiek gaat het om allochtone gezinnen, met niet werkende moeders, met ouders zonder startkwalificatie, waar ouders een buitenlandse taal spreken met hun kind, waar ouders weinig sociale steun ervaren in de opvoeding en waar meerdere risicofactoren tegelijk spelen zoals verslaving en onveiligheid in de woonomgeving. Surinaamse en Antilliaanse kinderen uit eenoudergezinnen (eveneens een risicofactor) worden minder met VVE bereikt dan andere migrantengroepen omdat zij meer gebruik maken van kinderdagverblijven dan van peuterspeelzalen.

4 Keuzemotieven voor voorschoolse voorzieningen op basis van gegevens uit het pre–COOL cohortonderzoek

4.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken werden gegevens vanuit de COOL- en pre-COOL cohortonderzoeken besproken over deelname aan voor- en vroegschoolse voorzieningen. Er werd eveneens ingegaan op verklaringen voor verschillen in bereik. Deze waren met name gericht op omstandigheden waarin gezinnen verkeren, zoals hun sociaal-economische status en woonomstandigheden. In dit hoofdstuk staan verklaringen voor verschillen in bereik centraal vanuit het perspectief van de ouders: we gaan in op keuzemotieven van ouders voor voorschoolse voorzieningen.
Hiervoor zijn de in 1.1.1 beschreven vijf deelaspecten relevant:

1. Stimulering sociaal-emotionele ontwikkeling (bijv.: er wordt gekozen voor een peuterspeelzaal als plek voor het kind om te spelen met leeftijdgenootjes);
2. Stimulering cognitieve ontwikkeling (bijv.: er wordt voor de voorschool gekozen omdat het als een goede voorbereiding wordt gezien op groep 1);
3. Organisatorisch (bijv.: er wordt voor kinderopvang gekozen, omdat dit het beste aansluit bij de werktijden van ouders);
4. Kosten (bijv.: er wordt *niet* voor kinderopvang gekozen, omdat het te duur is);
5. Bekendheid met VVE (bijv.: ouders kiezen *niet* voor VVE, omdat ze denken dat het niet voor hen bedoeld is, of omdat ze van het bestaan niet weten).

We maken gebruik van gegevens uit het in het vorige hoofdstuk besproken pre-COOL 2-jarigen cohort. Het betreft de ouderbevraging op 3-jarige leeftijd, waarin vragen zijn gesteld over keuzemotieven voor opvang. Op het moment van rapportage waren van bijna 600 ouders oudervragenlijsten beschikbaar. Hoe deze respons zich verhoudt tot die bij de 2-jarigen meting, komt aan bod in 4.2. In die paragraaf laten we meer informatie zien over de ouders die de 3-jarigen vragenlijst hebben ingevuld. In 4.3 gaan we in op het bereik van voorschoolse voorzieningen op 3-jarige leeftijd, waarna we in 4.4 keuzemotieven van ouders bespreken om gebruik te maken van voorschoolse voorzieningen.

4.2 Respons op de 3–jarigen oudervragenlijst

Op het moment van uitvoering van dit onderzoek waren van 597 ouders uit het pre-COOL 2-jarigen cohort gegevens van de oudervragenlijst 3-jarigen beschikbaar. In Tabel 4.1 vergelijken we de etnische herkomst van ouders die de 2-jarigen oudervragenlijst hebben ingevuld met die van ouders die de 3-jarigenlijst ingevuld hebben. Te zien is dat het percentage autochtone ouders dat heeft deelgenomen aan de ouderbevraging op 3-jarige leeftijd (vooralsnog) iets (2.4% punten) hoger is. Een lagere respons bij allochtone ouders is een bekend verschijnsel. Binnen pre-COOL lopen nog extra acties om de respons bij deze groep ouders te verhogen.

Tabel 4.1 Etnische herkomst van ouders die de 3–jarigen oudervragenlijst hebben ingevuld, vergeleken met die van ouders die de 2–jarigen oudervragenlijst ingevuld hebben

	2j		3j	
	%	n	%	n
Nederland	79.0	627	81.4	486
Turkije	4.4	35	3.2	19
Marokko	2.1	17	2.0	12
Suriname/Antillen	3.9	31	3.0	18
Overig niet-westers land	6.5	52	6.2	37
Overig westers land	4.0	32	4.2	25
Totaal	100.0	794	100.0	597

In Tabel 4.2 vergelijken we de respons tussen beide groepen naar sociaal-etnische achtergrond en binnen etnische herkomst naar generatie

Tabel 4.2 Gegevens over sociaal–etnische en etnische herkomst van ouders die de 3–jarigen oudervragenlijst hebben ingevuld, vergeleken met die van ouders die de 2–jarigen oudervragenlijst ingevuld hebben

	2j %	3j %		2j %	3j %
All. doelgr.	6.5	4.4	autochtoon	68.8	74.9
All. n-doelgr.	10.5	7.1	1e generatie niet-westers allocht.	1.3	1.0
Aut. doelgr.	5.3	4.4	2e generatie niet-westers allocht.	23.4	18.0
Aut. n-doelgr.	77.7	84.0	3e generatie niet-westers allocht.	6.4	6.1
Totaal	100.0	100.0	Totaal	100.0	100.0

De niet-westers allochtone ouders van de tweede generatie blijken iets minder vaak gerespondeerd te hebben, zowel die wel als die niet tot de doelgroep van het Onderwijsachterstandenbeleid (OAB) behoren. Daarnaast blijkt de respons bij de 3-jarigen bevraging, vergeleken met de 2-jarigen bevraging, onder de autochtone doelgroep wat lager dan onder de de autochtone niet-doelgroep.

4.3 Bereik voorschoolse voorzieningen op 3–jarige leeftijd van het kind

Voordat we ingaan op de keuzemotieven van ouders voor voorschoolse voorzieningen, bespreken we eerst voor welke voorzieningen de ouders hebben gekozen voor hun 3-jarige kind. In Tabel 4.3 laten we dit zien naar doelgroepcategorie en voor de totale groep ouders.

Tabel 4.3 Bereik voorschoolse voorzieningen op 3-jarige leeftijd van het kind, per doelgroepcategorie en totaal (% of gemiddelde)

Voorziening	Catego-rieën	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.	Totaal*
Bezoek kdv	ja	22.7%	56.8%	45.5%	67.2%	61.8%
Intensiteit bezoek kdv	in dagen	2.2	2.4	2.0	2.3	2.3
Bezoek psz	ja	72.7%	45.9%	59.1%	36.2%	40.9%
Intensiteit bezoek psz	in dagen	2.2	1.7	1.4	1.2	1.4
Bezoek gastgezin	ja	0.0%	2.7%	9.1%	8.0%	6.9%
Opvang door alleen ouders	ja	0.0%	2.7%	0.00%	0.7%	1.2%

* Percentages tellen niet op tot 100%, omdat soms voor meerdere opvangtypen tegelijkertijd is gekozen

Van de ouders die de 3-jarigen oudervragenlijst ingevuld hebben, heeft 61.8% gekozen voor een kinderdagverblijf en 40.9% voor een peuterspeelzaal voor hun 3-jarige kind. Op 2-jarige leeftijd van het kind waren deze percentages lager: respectievelijk 57.6% en 24.5%. Voor gastouderopvang is door een minderheid (6.9%) gekozen en er zijn nauwelijks nog ouders (1.2%) die niet gebruik maken van een voorschoolse instelling voor hun kind.
De allochtone en autochtone doelgroepen maken ook wanneer het kind 3 jaar is het meeste gebruik van een peuterspeelzaal (72.7% en 59.1%), de allochtone en autochtone niet-doelgroepen het meeste van een kinderdagverblijf (56.8% en 67.2%).

Tabel 4.4 laat het bereik zien naar generatie. De groep eerste generatie niet-westers allochtonen is niet opgenomen in de tabel, omdat deze groep te klein is om nadere uitsplitsingen te maken.

Tabel 4.4 Bereik voorschoolse voorzieningen op 3–jarige leeftijd van het kind, naar generatie (% of gemiddelde)

Voorziening	Categorieën	autochtoon	2e generatie nw alloch.	3e generatie nw alloch.
Bezoek kdv	ja	64.2%	48.9%	82.8%
Intensiteit bezoek kdv	in dagen	2.2	2.4	2.6
Bezoek psz	ja	39.8%	54.5%	17.2%
Intensiteit bezoek psz	in dagen	1.2	1.8	1.4
Bezoek gastgezin	ja	8.4%	2.3%	10.3%
Opvang door alleen ouders	ja	0.0%	0.0%	0.7%
n totaal		370	89	30

De allochtone ouders van de derde generatie maken meer dan de autochtone ouders gebruik van een kinderdagverblijf en minder van een peuterspeelzaal voor hun 3-jarige kind. Zoals we ook eerder zagen, maken allochtone ouders van de tweede generatie vergeleken met de derde generatie allochtone ouders en autochtone ouders het minste gebruik van een kinderdagverblijf en het meeste van een peuterspeelzaal.

4.4 Keuzemotieven van ouders

4.4.1 Al dan niet keuze voor peuterspeelzaal, kinderopvang en/of gastgezin

Zoals we in 4.3 zagen, zijn er nauwelijks ouders die niet voor een peuterspeelzaal, kinderopvang of gastgezin kiezen voor hun 3-jarige kind, het zijn er maar 15. Aan deze ouders is gevraagd naar hun redenen om hier niet voor te kiezen. In Tabel 4.5 laten we de redenen zien. Vanwege het beperkte aantal ouders dat niet voor formele opvang kiest, kunnen we verder geen uitsplitsingen maken naar achtergrondkenmerken.

Tabel 4.5 Redenen van ouders om niet voor een peuterspeelzaal, kinderopvang of gastgezin te kiezen voor hun 3–jarige kind (rij % en gemiddelden en aantal)

	Hele-maal niet	niet	een beetje	Duidelijk	Zeer sterk	Gem	n
Ik vind het fijn om zelf voor mijn kind te zorgen	10	0	0	30	60	4	10
Ik vind het prettig dat mijn kind in een vertrouwde omgeving opgevangen wordt	10	0	0	40	50	4	10
Opvang buitenshuis was te duur	0	0	38	25	38	4	8
Ik vind het voor mijn kind beter om door de eigen ouder(s) opgevangen te worden	10	0	30	20	40	4	10
Opvang buitenshuis vind ik onhandig (voorbeelden: het was niet dichtbij huis of werk, onhandige openingstijden)	29	29	14	0	29	3	7
Een leidster vindt niet dezelfde dingen belangrijk als ik	33	22	11	11	22	3	9
Opvang buitenshuis vind ik onprettig (voorbeelden: negatieve sfeer, slecht voor gedrag van mijn kind)	44	11	11	11	22	3	9
Bij opvang buitenshuis leert mijn kind te weinig	56	22	22	0	0	2	9

De belangrijkste redenen voor ouders om hun kind alleen zelf op te vangen blijken te zijn dat ze dat prettig vinden, dat ze graag willen dat hun kind in een vertrouwde omgeving opgevangen wordt. Na exploratie van verschillen tussen allochtone en autochtone ouders, blijkt dat dit voor deze beide groepen ouders de belangrijkste reden is. De reden dat opvang buitenshuis te duur is, was voor autochtone ouders belangrijker dan voor allochtone ouders.

4.5 Motieven om voor het kinderdagverblijf en de peuterspeelzaal te kiezen

Aan de ouders die wel voor een peuterspeelzaal, kinderdagverblijf of gastgezin hebben gekozen voor hun 3-jarige kind, is gevraagd naar hun keuzemotieven. In deze paragraaf gaan we na of er (systematische) verschillen zijn naar sociaal-etnische herkomst in de keuze voor de peuterspeelzaal en het kinderdagverblijf. Inzicht in mogelijke verschillen kan informatie opleveren over verschillen in behoeften van onderscheiden doelgroepen, wat benut kan worden om het bereik van VVE onder de verschillende groepen te verhogen. We

presenteren naast verschillen in gemiddelden ook een coëfficiënt voor samenhang, de eta. Een *eta* van 0.30 is zwak, die van 0.50 middelgroot, en die van 0.80 groot. Per motief konden de ouders aangeven in hoeverre het een reden voor de keuze was: 1 'helemaal niet' 2 'niet' 3 'een beetje' 4 'duidelijk' en 5 'zeer sterk'.
In Tabel 4.6 worden de motieven voor de keuze voor een kinderdagverblijf en voor de peuterspeelzaal weergegeven, gesplitst naar etnische herkomst (autochtoon versus niet-westers allochtoon). De groep niet-westers allochtone ouders betreft voornamelijk de tweede generatie. Verdere uitsplitsingen naar generatie zijn niet gemaakt, omdat de aantallen niet-westers allochtone ouders van de eerste en derde generatie hiervoor te laag zijn.

Tabel 4.6 – Motieven voor de keuze voor een kinderdagverblijf en voor de peuterspeelzaal voor een 3-jarig kind, gesplitst naar etnische herkomst (gemiddelde scores (bereik 1-5) en samenhang met autochtoon versus niet-westers allochtoon)

	kdv			psz		
	autocht.	niet-w. allocht	eta	autocht.	niet-w. allocht.	eta
Het was gemakkelijk (voorbeelden: het was dichtbij, goede openingstijden, ander kind zit er ook)	3.8	3.9	0.05	3.3	3.5	0.06
Vanwege de kosten (voorbeelden: het was betaalbaar, het was duur en daarom dachten we dat het goed moest zijn)	2.2	2.7	0.15	2.4	2.3	0.03
Het was prettig (voorbeelden: positieve sfeer, warme leidsters, goed voor gedrag van mijn kind)	4.2	4.0	0.07	4.2	4.4	0.09
Mijn kind leert er veel (bijv. taal, kan hierdoor straks beter leren op school)	3.6	3.9	0.10	4.0	4.5	0.26
n totaal	305	32		160	45	

Duidelijke motieven voor de keuze voor een kinderdagverblijf waren voor zowel allochtone als autochtone ouders organisatorisch van aard (het was gemakkelijk) en betroffen de stimulering van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (het was prettig). Het grootste (doch heel kleine (eta van .15)) verschil tussen autochtone en niet-westers allochtone ouders voor de keuze van een kinderdagverblijf betreft de kosten: voor niet-westers allochtone ouders is dit een iets belangrijker motief voor de keuze ervoor. Gezien de gemiddelde score van 2.7 blijkt het echter een beetje meegewogen te hebben bij de keuze. Bij de keuze voor de peuterspeelzaal speelden stimulering van de sociale (het was prettig) en cognitieve ontwikkeling (mijn kind leert er veel)

voor zowel allochtone als autochtone ouders een duidelijke rol. Stimulering van de cognitieve ontwikkeling was voor niet-westers allochtone ouders een nog sterker motief dan voor de autochtone ouders (een eta van .26).

In Tabel 4.7 worden de keuzemotieven voor de kinderopvang en peuterspeelzaal getoond naar doelgroepcategorie.

Tabel 4.7 Keuzemotieven voor het kinderdagverblijf en de peuterspeelzaal voor een 3-jarig kind naar doelgroepcategorie (gemiddelden)

	kdv				
	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.	eta
Het was gemakkelijk (voorbeelden: het was dichtbij, goede openingstijden, ander kind zit er ook)	3.0	4.1	2.8	3.8	0.22
Vanwege de kosten (voorbeelden: het was betaalbaar, het was duur en daarom dachten we dat het goed moest zijn)	3.2	2.6	2.1	2.2	0.16
Het was prettig (voorbeelden: positieve sfeer, warme leidsters, goed voor gedrag van mijn kind)	3.5	4.0	4.1	4.1	0.11
Mijn kind leert er veel (bijv. taal, kan hierdoor straks beter leren op school)	4.0	4.0	3.9	3.6	0.14
n totaal	5	21	8	268	
	psz				
	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.	eta
Het was gemakkelijk (voorbeelden: het was dichtbij, goede openingstijden, ander kind zit er ook)	4.0	3.3	3.2	3.3	0.16
Vanwege de kosten (voorbeelden: het was betaalbaar, het was duur en daarom dachten we dat het goed moest zijn)	2.8	2.0	2.2	2.3	0.15
Het was prettig (voorbeelden: positieve sfeer, warme leidsters, goed voor gedrag van mijn kind)	4.4	4.5	4.0	4.2	0.14
Mijn kind leert er veel (bijv. taal, kan hierdoor straks beter leren op school)	4.7	4.4	4.4	3.9	0.32
n totaal	17	14	12	130	

De stimulering van de sociale (het was prettig) en cognitieve ontwikkeling (mijn kind leert er veel) waren voor alle onderscheiden categorieën ouders belangrijke redenen voor de keuze van een kinderdagverblijf. Voor niet-doelgroep ouders, zowel allochtoon als autochtoon, was ook een organisatorische reden (het was makkelijk) een duidelijk motief voor de keuze voor een kinderdagverblijf. Voor allochtone en autochtone doelgroepouders speelde dit motief een beetje een rol bij de keuze voor een kinderdagverblijf. Duidelijke tot zeer duidelijke redenenen voor de keuze voor een peuterspeelzaal waren voor de ouders vooral de stimulering van de sociale en cognitieve ontwikkeling. Voor allochtone doelgroepouders was de stimulering van de cognitieve ontwikkeling de belangrijkste reden. Daarnaast was dit keuzemotief voor deze groep ouders belangrijker dan voor de overige onderscheiden groepen ouders.

4.6 Samenvatting

In de tweede meting van het pre-COOL-onderzoek is ouders van 3-jarige kinderen gevraagd naar hun motieven bij de keuze voor voorschoolse voorzieningen. Gegevens uit de betreffende pre-COOL-meting hebben we in dit hoofdstuk gebruikt om te zoeken naar verklaringen voor verschillen in bereik vanuit het perspectief van de ouders. Daarbij zijn de volgende motieven onderscheiden: bekendheid met VVE, financiële overwegingen, organisatorische redenen, het feit dat VVE de sociaal–emotionele ontwikkeling van kinderen stimuleert en het feit dat VVE de taal en cognitieve ontwikkeling stimuleert. Hieruit blijkt in de eerste plaats dat het organisatorische aspect (het is makkelijk) met name een rol speelt bij ouders die gekozen hebben voor een kinderdagverblijf. Dit aspect blijkt belangrijker voor niet-doelgroepouders dan voor allochtone en autochtone doelgroepouders. Duidelijke tot zeer duidelijke redenen voor de peuterspeelzaalkeuze waren voor ouders vooral de stimulering van de sociale (het is prettig) en cognitieve ontwikkeling (mijn kind leert er veel) van hun kind. Voor allochtone doelgroepouders was de stimulering van de cognitieve ontwikkeling de belangrijkste reden; dit keuzemotief was voor deze groep ouders belangrijker dan voor de overige ouders. Bij een keuze voor de voorschoolse voorziening blijken de kosten vooral een rol te spelen in relatie tot de keuze voor een kinderdagverblijf. Bij de peuterspeelzaalkeuze komt dit motief niet sterk naar voren, waarschijnlijk vanwege de doorgaans lage kosten van de peuterspeelzaal.

5 De rol van gemeenten bij het bereik van voor- en vroegschoolse educatie

5.1 Inleiding

Om meer inzicht te verkrijgen in de rol van gemeenten bij het bereik van voor- en vroegschoolse educatie zijn gegevens verzameld bij een selectie van gemeenten. Zoals in hoofdstuk 1 beschreven gaat het om gemeenten waarvan zowel gegevens beschikbaar waren uit andere bronnen (Onderwijsinspectie en Driessen, 2012) als uit het COOL-cohortonderzoek en het pre-COOL-cohortonderzoek. Dit betreft 24 gemeenten, waaruit 21 gemeenten geselecteerd zijn voor het onderzoek. Met behulp van interviews beantwoorden we in dit hoofdstuk het derde cluster onderzoeksvragen over de rol van gemeenten. We gaan in op de vraag hoe de gemeenten inzicht verkrijgen in het bereik van VVE (vraag 3f) en op de vraag welke instrumenten gemeenten inzetten om het bereik te vergroten (vraag 3g). De vraag naar de aansluiting tussen instrumenten en specifieke verklarende factoren (vraag 3h) bespreken we in het laatste hoofdstuk, waarin de kwantitatieve en kwalitatieve gegevens met elkaar in verband worden gebracht.

5.2 Beschrijving van de resultaten

5.2.1 Omvang van de doelgroep

Om het bereik van voor- en vroegschoolse educatie te bepalen moet eerst worden vastgesteld welke groepen gemeenten rekenen tot de doelgroep van het VVE-beleid. Het VVE-beleid maakt deel uit van het landelijke onderwijsachterstandenbeleid, dat zich richt op kinderen die tot een achterstandsgroep behoren. Het landelijke criterium voor extra financiering in het basisonderwijs is het opleidingsniveau van de ouders. Kinderen die tot de

doelgroep van het onderwijsachterstandenbeleid behoren zijn kinderen van laag of zeer laag opgeleide ouders (respectievelijk maximaal vmbo-beroepsgericht of maximaal basisonderwijs). In het nabije verleden was naast de opleiding van de ouders ook de etnische herkomst van de ouders nog een criterium. Sinds 2006 is dat landelijk niet meer het geval en staat het gemeenten vrij om een eigen doelgroep voor het VVE-beleid te bepalen. Hierbij kunnen andere criteria worden gehanteerd dan de landelijke.

Uit de literatuurstudie (Oberon, 2010; Driessen, 2012) kwam naar voren dat veel gemeenten in de vroegschoolse periode (basisonderwijs) het criterium 'leerlinggewicht' gebruiken ter aanduiding van de VVE-doelgroep, terwijl er in de voorschoolse fase allerlei verschillende definities worden gehanteerd. Naast het criterium 'opleidingsniveau' kiezen gemeenten voor andere criteria, die (samen) een betere indicatie geven van daadwerkelijke risico's op achterstand. Het gaat zowel om 'harde' criteria (naast opleidingsniveau het geboorteland van de ouders en de thuistaal) als om 'zachtere', moeilijker objectief vast te stellen kenmerken, zoals het ontwikkelingsniveau (taal, cognitie en sociaal–emotioneel) en het gezinsklimaat c.q. de thuisomgeving.

In dit onderzoek is bij de geïnterviewde gemeentefunctionarissen nagevraagd welke criteria men hanteert ter bepaling van de doelgroep van VVE. De volgende criteria komen (in volgorde van belangrijkheid) naar voren:

- Opleidingsniveau van de ouders, gehanteerd volgens de gewichtenregeling;
- Geboorteland van de ouders (etniciteit);
- Thuistaal niet Nederlands (inclusief dialect);
- Aanwezigheid risicofactoren (taalachterstand/ taalarme thuissituatie, sociaal maatschappelijke achterstand/ontwikkelingsachterstand;
- Ouder behoort tot doelgroep inburgering.

In het onderzoek naar de uitvoering van VVE in gemeenten (Driessen, 2012) kwam naar voren dat er verschillen bestaan tussen gemeenten qua doelgroepdefiniering. Niet alle gemeenten zijn echter al zo ver dat ze een doelgroep van voor- en vroegschoolse educatie hebben gedefinieerd.

5.2.2 Bereik van de doelgroep

De eerste onderzoeksvraag is hoe gemeenten inzicht krijgen in het bereik van VVE. Om nauwkeurig het bereik te kunnen vaststellen zouden gemeenten

moeten beschikken over een registratiesysteem, met gegevens over de totale populatie en deelname-registratiegegevens op het individuele niveau. Populatiegegevens zijn nodig om de totale groep in kaart te brengen en de doelgroep tegen af te zetten. Meer in detail zou zo'n systeem de volgende gegevens moeten de geboortedatum, het opleidingsniveau van de ouders en de etnische herkomst en eventueel andere voor beleid relevante gegevens zoals de VVE-indicatie; registraties van deelname aan voorzieningen (periodiek bijgewerkt) en, als op termijn inzicht gewenst zou zijn in de effectiviteit van voorzieningen, ontwikkelings- en prestatiegegevens van de betreffende kinderen. Om verantwoorde uitspraken te kunnen doen over deelname en effectiviteit zouden deze gegevens op individueel niveau aan elkaar moeten worden gekoppeld. Hierbij moet bovendien voldaan worden aan wettelijke privacy-bepalingen. Het zal duidelijk zijn dat het opzetten van een dergelijke monitor een enorme investering vraagt.Om allerlei redenen beschikken de meeste gemeenten hier dan ook niet over.

In het onderzoek is nagegaan hoe onderzochte gemeenten inzicht krijgen in het bereik. In de eerste plaats is het dan van belang om het aantal potentiële doelgroep*peuters* vast te stellen, dat in aanmerking komt voor VVE. Vaak wordt gewerkt met schattingen, waarbij de omvang van de doelgroeppeuters wordt afgeleid van gegevens over het aantal doelgroep*kleuters* in de basisscholen. In het basisonderwijs kan immers op grond van het leerlinggewicht (op basis van het ouderlijk opleidingsniveau) het aandeel doelgroepkinderen vrij exact worden bepaald. De voorschoolse doelgroep wordt vastgesteld door extrapolatie van het aandeel gewichtenkinderen in het basisonderwijs. Van de geïnterviewde gemeenten hanteert een deel (zeven van de geïnterviewde gemeenten) deze werkwijze om de doelgroep in de voorschoolse fase te bepalen.

Ongeveer hetzelfde aantal gemeenten baseert zich voor gegevens over de populatie op de door de consultatiebureaus afgegeven aantallen VVE-indicaties. Uiteraard hangt de werkwijze ook samen met de doelgroepdefiniëring. Gemeenten die kiezen voor het opleidingsniveau als belangrijk criterium zullen eerder geneigd zijn te kiezen voor het eerste, schatting op basis van gewichtenleerlingen in het basisonderwijs. Gemeenten die in de definiëring het accent leggen op risicofactoren zullen eerder kiezen voor de tweede benadering.

Hoe verkrijgen deze gemeenten vervolgens zicht op het bereik? De meeste gemeenten bepalen op grond van informatie het aantal bezette VVE-plaatsen.

Deze informatie wordt veelal verkregen via de aanbiedende VVE-voorzieningen waar de kinderen zitten. Deze informatie geeft dan wel enig inzicht in het aantal *plaatsen* dat wordt bezet, echter niet altijd *door wie* (naar doelgroepkenmerken) deze worden bezet. De VVE-plaatsen worden vaak (zowel bezet door doelgroep- als door niet-doelgroeppeuters. Soms is dit overigens doelbewust beleid, om te grote concentraties doelgroepkinderen op VVE-locaties te voorkomen.

Instrumentatie
In veel gemeenten wordt de benodigde informatie via vragenlijsten en telformuleren vanuit de wijkinstellingen aangeleverd en op gemeentelijk niveau bij elkaar gebracht. Uit de interviews komt naar voren dat een deel van de gemeenten op dit moment bezig is de stap te maken naar uniformering in de deelnameregistratie, waarbij alle betrokkenen de benodigde informatie op dezelfde wijze en volgens vastgestelde, bij de doelgroepcriteria passende gaan verzamelen. In enkele gemeenten wordt al wel gewerkt met een centrale database, waarin gegevens over de deelname worden verzameld. Het door de gemeenten Amsterdam ontwikkelde elektronisch kinddossier bevat alle geïndiceerde kinderen (met een VVE-verwijzing,volgens een geldend stedelijk protocol). Deze gegevens worden rechtstreeks door de bij VVE betrokken wijkinstellingen aangeleverd. De consultatiebureaus registreren de verwijzing; de VVE-peuterspeelzalen registreren de plaatsing. Door een vergelijking van deze gegevens kan het bereik vrij nauwkeurig, per stadsdeel, worden vastgesteld.
Ook de gemeente Schiedam maakt gebruik van een elektronische database, waarin de geïndiceerde en de deelnemende peuters door het consultatiebureau en de peuterspeelzalen worden aangeleverd en geregistreerd.
De gemeente Schiedam en de gemeente Zaanstad beschikken over een monitor die niet alleen deelnamegegevens maar ook toets- en schoolprestatiegegevens van leerlingen bevat, met het oog op resultaatmetingen van VVE. Ook andere gemeenten geven aan bezig te zijn met het ontwikkelen van registratiesystemen, met het oog op de verzameling van voor de evaluatie van VVE-beleid relevante gegevens.

In de gespreksronde onder gemeenteambtenaren is hen gevraagd om een bereikpercentage van VVE te geven. Hieruit komt naar voren dat bij ongeveer de helft van de 21 geïnterviewde gemeenten (11 gemeenten) een bereik-

percentage bekend is in de voorschoolse periode; slechts vijf gemeenten weten dit van de vroegschoolse periode. Dat heeft ermee te maken dat op het niveau van de gemeente de vroegschoolse deelname lang niet altijd bekend is, omdat het in eerste instantie vooral de schoolbesturen en de scholen zelf zijn die deze gegevens nodig hebben in verband met de financiering.
De genoemde percentages over het bereik lopen uiteen van 35% -80% in de voorschoolse periode en van 60-100% bereik in de vroegschoolse periode. De percentages zijn gebaseerd op uiteenlopende doelgroepcriteria.

5.2.3 Niet–bereik en redenen voor niet–bereik

Er zijn gemeenten die het niet-bereik cijfermatig in kaart brengen. Een manier om dit te doen is analyses over niet-bereik achteraf, op basis van in het basisonderwijs verzamelde gegevens, waarin retrospectief wordt bepaald of een als doelgroepkind aan te merken leerling in de voorschoolse fase gebruik maakte van VVE. Zo gaat men bijvoorbeeld te werk in de gemeenten Arnhem en Den Bosch.

De gemeenten Zaanstad besloot een aantal jaren geleden om een onderwijsmonitor op te zetten. Op basis van gegevens uit deze monitor zijn onder meer uitspraken mogelijk over het bereik en de effecten van VVE in de gemeente Zaanstad. Uit dit onderzoek, dat betrekking heeft op de periode 2003-2008 bleek dat 80% van de Turkse kinderen met laag opgeleide ouders werd bereikt en een VVE-programma volgde, terwijl dit voor 13% van de autochtone kinderen van laagopgeleide ouders het geval was (Karssen, Koopman & Ledoux, 2011). Uit het onderzoek kwamen ook aanwijzingen naar voren over de reden van het lage deelnamebereik onder autochtone gezinnen. Deelname bleek namelijk sterk af te hangen van de beschikbaarheid van een peuterspeelzaal in de wijk waar de kinderen wonen. Als er geen speelzaal in de eigen wijk was, was het bereik onder de doelgroepkinderen ook aanzienlijk lager. Uit onderzoek naar de wijze waarop vorm wordt gegeven aan VVE (Driessen, 2012) bleek dat het VVE-budget in de gemeente Zaanstad wordt ingezet in enkele specifieke wijken met relatief veel inwoners met een niet-Nederlandse achtergrond. Dit gegeven kan verklaren waarom in Zaanstad met name de allochtone doelgroep wordt bereikt met VVE. Zo systematisch als de gemeente Zaanstad worden gegevens meestal niet verzameld en geanalyseerd.

In de VVE-bestandsopname van de Onderwijsinspectie is het op gemeentelijk niveau in kaart brengen van het bereik en het niet-bereik een aandachtspunt.

Uit onze interviews blijkt dat het advies van de Inspectie voor verschillende gemeenten na een bestandopname aanleiding is geweest om hun beleid op dit punt verder uit te werken of aan te scherpen. Dat is, voor zover het de in ons onderzoek betrokken gemeenten betreft, bijvoorbeeld het geval voor Maastricht en voor Almelo. In enkele andere gemeenten (Rotterdam, Ede, Alphen aan den Rijn, 's Hertogenbosch, Ooststellingwerf) is men hiermee al wat verder. Daar is sprake van een aanpak waarin zo goed mogelijk wordt nagegaan of kinderen met een VVE-indicatie uiteindelijk ook bij een VVE-peuterspeelzaal terecht komen. Als dit niet het geval is, volgen er soms verdere stappen en acties in de vorm van huisbezoeken door bezoekmoeders of medewerkers van het consultatiebureau of de felicitatiedienst, om de ouders van de betreffende kinderen alsnog tot VVE-deelname te bewegen. Door consultatiebureau-verwijzingen naast deelnamegegevens uit de voorzieningen te leggen wordt het niet-bereik (per wijk) in beeld gebracht.

Dat het in veel gemeenten ontbreekt aan systematische deelnameregistratie om het bereik van VVE getalsmatig te kunnen volgen, wil niet zeggen dat men geen informatie zou hebben over het niet-bereik. Uit de interviews blijkt dat er bij VVE-betrokkenen in gemeenten, op wijkniveau en bij de uitvoerende instellingen vaak wel degelijk kennis aanwezig is over welke ouders wel en niet worden bereikt, of in welke wijken er meer inspanningen nodig zijn om de doelgroepen te bereiken en waar dit makkelijker gaat. Soms heeft dit te maken met het migrant zijn of het behoren tot een bepaalde etnische groep, maar dit is lang niet altijd het geval.
Enkele gemeenten noemen in de interviews specifieke groepen die niet door VVE bereikt zouden worden. In Schiedam constateert men dat het percentage Antilliaanse kinderen in de VVE relatief laag is. Men vermoedt dat deze kinderen vaker naar de kinderopvang gaan. Dit wordt overigens in dit onderzoek door cijfermatige gegevens ondersteund. In Lelystad is het bereik onder kinderen uit de Roma-families relatief laag. In Alphen aan den Rijn worden de Somalische gezinnen, mogelijk mede dankzij gerichte wervingsstrategieën, juist goed bereikt (100% bereik). Verschillende gemeenten geven aan dat met name de autochtone groep minder goed bereikt wordt met VVE, zoals we ook al zagen in de gegevens van Zaanstad. In Ede wordt dit direct in verband gebracht met de religieuze achtergrond van de gezinnen. In verschillende gemeenten wordt het mindere bereik vooral in verband gebracht met de ligging en de bereikbaarheid van de voorzieningen. Dat geldt zowel

voor de grote steden (in Den Haag wordt bijvoorbeeld gewezen op de Vinex-wijken, waar een VVE- aanbod ontbreekt) als voor de kleinere (plattelands)gemeenten (Ooststellingwerf). Het vermoeden is dat het bereik onder autochtone ouders ook nog om een andere reden achter blijft: autochtone ouders zouden zich minder thuis voelen in voorzieningen met veel allochtone doelgroepkinderen.

Redenen voor niet–deelname
In de interviews is gevraagd naar eventuele redenen voor ouders om hun kind niet te laten deelnemen aan VVE. Bij de ordening van de informatie die hierover naar voren kwam gebruiken we opnieuw de in hoofdstuk 1 beschreven vijf deelaspecten

Bekendheid met VVE
In verschillende interviews komt naar voren dat nieuwe migrantengroepen doorgaans minder goed worden bereikt, bijvoorbeeld de Oosteuropese (Poolse) ouders, mogelijk omdat zij de voorziening niet kennen.
Over de Turkse en de Marokkaanse groep wordt opgemerkt dat deze over het algemeen goed bereikt wordt. Niet alleen door wervingsinspanningen, maar ook de mond-tot-mondreclame binnen deze groepen doet zijn werk.

Financiële overwegingen
Financiële overwegingen kunnen een reden zijn voor *niet*-deelname aan VVE. Voor allochtone en autochtone ouders met een heel laag inkomen kan het te duur zijn, of ouders kunnen denken dat het te duur is en maken er daarom geen gebruik van. In de interviews komen financiële redenen voor niet-deelname aan VVE niet duidelijk naar voren. Wel neemt men waar dat ouders VVE beschouwen als goedkoop alternatief voor kinderopvang. In verband hiermee wordt opgemerkt dat veel ouders op dit moment de kinderopvang te duur vinden en daar om die reden minder gebruik van maken. Verder wordt waargenomen dat ouders in de grensplaatsen ook soms kiezen voor een Belgische school in plaats van voor een Nederlandse (VVE-)peuterspeelzaal, omdat daar het onderwijs vanaf 2.5 jaar gratis is.

Organisatorisch
Op dit aspect komen twee opmerkingen naar voren. De eerste is dat kinderen die hiervoor wel in aanmerking komen soms geen gebruik maken van VVE

omdat deze vorm van opvang enkele uren per dag organisatorisch niet past bij hun werkschema. Voor deze ouders zou er een alternatief moeten zijn in de vorm van VVE in de kinderopvang (een ontwikkeling die overigens gaande is). Een andere opmerking betreffende de organisatie wordt gemaakt ten aanzien van plattelandsgemeenten met betrekking tot de afstand: VVE-peuterspeelzalen zijn vaak niet in de buurt en ouders vinden het reizen bezwaarlijk (hier spelen ook kosten: ouders beschikken vaak niet over een auto).

Stimulering van de sociaal–emotionele ontwikkeling
In Ede worden religieuze overwegingen aangevoerd voor het niet-gebruik door bepaalde groepen allochtone ouders: ouders vinden deelname niet nodig, houden het kind liever thuis, vinden het principieel niet gewenst dat hun kinderen naar een voorschoolse voorziening gaan en brengen hun kinderen pas zo laat mogelijk naar de basisschool. Het gaat om een specifieke groep, ouders uit orthodox-protestantse kringen, met name reformatorische gezinnen van het platteland. En verder zou voor autochtone ouders gelden dat ze VVE–peuterspeelzalen mijden vanwege de aanwezigheid van concentraties allochtone kinderen.

Stimulering van de taal– en cognitieve ontwikkelingsstimulering
Niet alle ouders zijn gevoelig voor het argument dat een peuterspeelzaal goed zou zijn voor de (talige, sociaal-emotionele of cognitieve) ontwikkeling van hun kind. Soms geven ouders aan het niveau van hun kind al voldoende te vinden. Deelname aan VVE wordt ook wel gezien als een falen van de eigen opvoeding. Voorbeelden hiervan betreffen vooral autochtone ouders en hogeropgeleide allochtone ouders. In dit verband wordt gewezen op expats, die in sommige gemeenten vanwege hun taalachtergrond onder de doelgroep vallen, maar die liever kiezen voor een ander soort opvang.
In het vorige hoofdstuk zagen we dat voor allochtone doelgroepouders het omgekeerde geldt: de cognitieve en sociaal-emotionele stimulans van de VVE-voorzieningen is voor hen juist belangrijk een keuzemotief

Naast redenen en overwegingen van de kant van de ouders die leiden tot al dan geen deelname aan de voorschoolse educatie zijn er factoren aan de aanbodkant die van invloed zijn op de deelname. Als reden voor actuele tekorten aan VVE-plaatsen wordt in de interviews gewezen op de wijzigingen in de kinderopvangtoeslag per 1 januari 2012. Deze zou zorgen voor een

uitstroom uit de (voor ouders duurdere) kinderopvang naar (voor ouders goedkopere plaatsen in) peuterspeelzalen met VVE. Dit zou bijdragen aan een druk op wachtlijsten voor VVE-peuterspeelzalen.
Onder invloed van de harmonisatie en als gevolg van de Wet OKE is in verschillende gemeenten sprake van een verruiming van het VVE-aanbod, door uitbreiding van VVE-plaatsen in de kinderopvang en in wijken waar de doelgroepkinderen meer 'verdund' voorkomen. In verschillende gemeenten worden kinderdagverblijven gericht benaderd op basis van hun ligging om te kijken of de omvang van doelgroeppeuters voldoende groot is om via het kinderdagverblijf VVE aan te bieden. Eén van de geïnterviewden formuleert ten aanzien van deze ontwikkeling: "We zijn nu heel lang bezig om kinderen naar de VVE te brengen en het is nu ook tijd om VVE naar de kinderen te brengen". Een andere manier om het bereik van doelgroeppeuters te verhogen is het gratis aanbieden van een VVE-plaats. Verschillende gemeenten in het onderzoek hanteren deze manier om de deelname te verhogen. Ten slotte wordt als knelpunt genoemd het tegelijkertijd bestaan van wachtlijsten en leegstaande VVE-plaatsen. Sommige gemeenten pakken dit knelpunt aan door afspraken te maken met de aanbiedende instellingen en scholen over een plaatsingsbeleid, gericht op het efficiënter omgaan met wachtlijsten en leegstaande plaatsen.

Redenen voor niet–deelname in de vroegschool
Twee beleidswijzigingen van de afgelopen jaren hebben mogelijk invloed gehad op het bereik en de kwaliteit van VVE in de vroegschoolse fase, de kleutergroepen van het basisonderwijs. In de eerste plaats de gewijzigde aansturing van het onderwijsvoorrangsbeleid, sinds 2006, die leidde tot de knip in het VVE-beleid waarbij de verantwoordelijkheid voor VVE in het voorschoolse deel werd neergelegd bij de schoolbesturen. In de tweede plaats de nieuwe gewichtenregeling, die op veel plaatsen heeft geleid tot een daling van het aantal gewichtenleerlingen, waardoor basisscholen de afgelopen jaren minder middelen kregen voor het onderwijsachterstandenbeleid. In verschillende studies is gewezen op de mogelijke negatieve gevolgen van deze combinatie van maatregelen voor onder meer de kwaliteit van VVE (Doolaard & Leseman, 2008; Ledoux & Veen, 2009) en mogelijk ook voor de kwantiteit, oftewel het aanbod. Minder financiële ruimte voor scholen betekent immers minder mogelijkheden om het aanbod op peil te houden. We hebben eerder al aangegeven dat gemeenten vaak geen zicht hebben op het bereik in het

vroegschoolse deel en het zal dan ook moeilijk zijn om een eventuele terugloop in VVE-bereik als gevolg van krimp in het aanbod vast te stellen. In sommige gemeenten (Amsterdam, Rotterdam en Nijmegen) is het antwoord hierop de introductie van VVE- light varianten c.q. een aangepast aanbod op scholen met lage(re) concentraties doelgroepkinderen. Ook worden stimulerende maatregelen genomen om de doorstroming bínnen het traject te optimaliseren en te zorgen dat kinderen die dat nodig hebben ook in het vroegschoolse deel bereikt worden met VVE. Een belangrijke ontwikkeling in dit kader in verschillende gemeenten is de vorming (gemeentebreed) van voorzieningen met een integraal educatief aanbod voor kinderen van 0-12 jaar (integrale kindcentra). s'Hertogenbosch en Eindhoven zijn gemeenten die hiermee al langer ervaring hebben.

5.3 Instrumenten om doelgroepen te bereiken

In deze paragraaf beantwoorden we de tweede onderzoekvraag, welke instrumenten gemeenten gebruiken om het bereik te verhogen. We concentreren ons hierbij vooral op het voorschoolse deel. Uit de literatuurstudie komt naar voren dat het consultatiebureau een belangrijke rol speelt in de werving en de toeleiding van kinderen naar de voorschoolse educatie. Sommige gemeenten werken met een (verkorte) aanmeldingsprocedure, waarbij peuters al op het consultatiebureau of het Ouder- en Kindcentrum worden ingeschreven op een VVE-peuterspeelzaal. Een actieve rol voor het consultatiebureau ligt ook voor de hand, omdat het consultatiebureau vrijwel alle kinderen bereikt en vanaf de geboorte ziet, al neemt het bereik af naarmate kinderen ouder worden[9]. Omringende instellingen (welzijnsinstellingen waar de peuterspeelzalen en de kinderdagverblijven onder vallen, ouder-kindcentra, basisscholen, maatschappelijk werk, zelforganisaties) zijn vaak betrokken bij de werving en toeleiding. Vaak zijn protocollen ontwikkeld waarin verantwoordelijkheden en acties zijn vastgelegd. Voorts worden allerlei strategieën en activiteiten, al of niet gecombineerd ingezet om ouders te bereiken en voor te lichten. Er wordt gebruik gemaakt van folders, flyers, artikelen in lokale bladen en op websites. Maar ook van intensievere strategieën zoals open speelinlopen ('dreumesgroepen'), huisbezoek ('bezoekmoeders', felicitatiedienst) of

[9] Het bereik neemt af naarmate de kinderen ouder worden: van circa 100% onder 0 jarigen naar ruim 84% onder 4 jarigen (*CBS, 2010e*).

voorlichtingsavonden. Of een als doelgroepkind geïndiceerde peuter uiteindelijk ook daadwerkelijk aan VVE deelneemt, wordt niet altijd gevolgd (Driessen, 2012). De interviews voegen op dit punt niet zo veel toe aan wat er uit de literatuur al bekend is. Duidelijk wordt wel dat er op het gemeentelijk niveau vaak weinig bemoeienis is met de werving. De uitvoering hiervan (en de eventuele kennis over de werking en de effectiviteit hiervan) is gekoppeld aan de wijkinstellingen, de consultatiebureaus in samenwerking met het welzijnswerk, lokale migrantenorganisaties ed. De Inspectie voor het Onderwijs heeft voor een aantal gemeenten de werving en toeleiding beoordeeld. Zij wijst hierbij op verschillende hiaten in het traject (zie ook Driessen, 2012). Een regelmatig terugkerend punt is dat gemeenten veel meer werk moeten maken van monitoren (bijvoorbeeld via een digitaal kindsysteem) en systematischer de redenen voor het niet-bereik in kaart moeten brengen, om op basis daarvan maatregelen te nemen. Een ander punt is dat alle partners bij het traject betrokken moeten worden en dat daarbij moet worden vastgelegd wie waar verantwoordelijk voor is. De gemeente dient actief en initiërend, maar ook controlerend de regie te voeren of te laten voeren. Standaardisatie van procedures zou de efficiëntie en de effectiviteit van het wervings- en toeleidingstraject kunnen verbeteren.
In deze lijn is een aantal gemeenten gaan inzetten op actieve(re) werving van kinderen die na een indicatie niet bij een voorschoolse voorziening met VVE worden aangemeld of daar niet verschijnen. In Amsterdam is juist gestart met een onderzoek naar de werking van de zogenaamde ‘drang en dwangmaatregelen’ om het VVE-bereik onder ‘moeilijk bereikbare groepen’ te vergroten. De basis van de pilot wordt gevormd door de stedelijke monitor, op grond waarvan een vrij precies beeld bestaat van het bereik en niet bereik in de verschillende stadsdelen. De kern van de pilot is dat alle gezinnen met kinderen met een door het consultatiebureau afgegeven VVE-indicatie die niet op een voorschoolse voorziening zijn aangemeld door een medewerker van het Ouder Kindcentrum worden bezocht, om in een gesprek te achterhalen waarom ‘kind geen gebruik maakt van de peuterspeelzaal en te trachten om de ouders te bewegen hun kind toch een voorschool te laten bezoeken (‘motiverende toeleiding’). De pilot gaat nog een stapje verder, doordat de Inspectie van het Onderwijs, in samenwerking met de gemeenten erop gaat toezien dat aangemelde kinderen ook daadwerkelijk op de betreffende VVE-vooorziening komen. De bedoeling is om ouders van kinderen die onregelmatig komen hierop aan te spreken.

6 Samenvatting en conclusies

6.1 Inleiding en onderzoeksvragen

Het beleid voor- en vroegschoolse educatie (VVE) is erop gericht om alle doelgroepkinderen uit het Onderwijsachterstandsbeleid (OAB) te bereiken en te laten deelnemen aan een kwalitatief goed educatief programma in de voor- en vroegschoolse periode. Het uiteindelijke doel van dit beleid is het terugdringen van taal- en ontwikkelingsachterstanden bij deze groepen bij de start van het onderwijs in groep 3. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, opdrachtgever van dit onderzoek, wil graag meer inzicht in het bereik van voor- en vroegschoolse educatie.
Jaarlijks worden weliswaar via de landelijke VVE-monitor gegevens verzameld over VVE-deelname in een groot aantal gemeenten, maar deze zijn te weinig specifiek om de onderzoeksvragen van dit ministerie, die vooral betrekking hebben op de deelname van migrantengroepen aan VVE, te beantwoorden.
De opdracht van het onderhavige onderzoek is drieërlei, namelijk inzicht verkrijgen in:

a. het bereik van de doelgroepkinderen met VVE;
b. het vinden van verklaringen voor het al-dan-niet deelnemen;
c. de rol van gemeenten daarbij.

6.2 Onderzoeksaanpak

Ter beantwoording van de onderzoeksvragen is de volgende onderzoeksaanpak gevolgd. Voor het in kaart brengen van de deelname aan voorzieningen zijn gegevens gebruikt uit de cohortonderzoeken COOL$^{5-18}$ en pre-COOL. In het COOL$^{5-18}$-onderzoek gaat het om een representatieve steekproef van 400 scholen en daarnaast een aanvullende steekproef van 150 scholen met veel

doelgroepleerlingen van het Onderwijsachterstandenbeleid. In het COOL-onderzoek zijn ouders op het moment dat hun kind in groep 2 van de basisschool zit retrospectief bevraagd over de voor- en vroegschoolse periode. In het pre-COOL-onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens uit het tweejarigen-gezinscohort. Ook hier is gebruik gemaakt van gegevens uit de oudervragenlijst, maar betreft het de situatie van het kind op 2-jarige leeftijd. Op dit moment zijn deze kinderen 3 jaar oud en worden hun ouders opnieuw bevraagd. Van een deel van deze ouders beschikten we al over ingevulde vragenlijsten, die we eveneens konden gebruiken voor de beantwoording van enkele onderzoeksvragen. Om meer te weten te komen over de rol van gemeenten en de wijze waarop zij inzicht verkrijgen in het VVE-bereik zijn interviews gehouden met beleidsambtenaren op het terrein van voorschoolse voorzieningen in 21 gemeenten. Het gaat om een selectie van gemeenten waarvan uit ander onderzoek (Driessen 2012; Onderwijsinspectie VVE-bestandopname) al voor dit onderzoek relevante informatie beschikbaar was, waarop voorgebouwd kon worden.

6.3 Resultaten

6.3.1 Gegevens over het bereik van VVE

De focus van het ministerie ligt op de deelname door allochtone doelgroepkinderen aan VVE. We hebben allereerst moeten constateren dat het begrip ‘doelgroepkinderen’ ambigu is: het veld, i.c. de gemeenten en instellingen, respectievelijk de schoolbesturen, zijn vrij in het bepalen van de doelgroepen. In zijn algemeenheid kan worden gezegd dat door de scholen (de vroegschoolse fase) doorgaans de zogenoemde gewichtenregeling, met als indicator voor de bepaling van de doelgroep een laag ouderlijk opleidingsniveau, als vertrekpunt wordt genomen. In de kinderopvang en peuterspeelzalen (de voorschoolse fase) wordt bij de bepaling van de doelgroep een waaier aan indicatoren gehanteerd. Deze liggen op het niveau van het kind, het gezin en de buurt/wijk. Niettemin wordt ook in de voorschoolse fase vaak als één van de indicatoren het ouderlijk opleidingsniveau genomen.

Een tweede punt is wat nu precies onder VVE moet worden verstaan. Volgens een enge definitie gaat het om specifieke ‘goedgekeurde’ ontwikkelingsstimulerende programma’s die in instellingen worden aangeboden (‘centrumprogramma’s’) , meestal aan doelgroepkinderen, maar ook aan niet-doelgroepkinderen. Volgens een bredere definitie gaat het ook om

programma's die in de thuissituatie door ouders en/of kind worden uitgevoerd ('gezinsprogramma's'). En soms worden alle educatieve activiteiten in de voor- en vroegschoolse fase als VVE gezien.
Gegeven deze onduidelijkheid hebben we voor onze analyses een keuze moeten maken. Ten eerste hebben we besloten qua doelgroep uit te gaan van de grootste gemene deler, namelijk het ouderlijk opleidingsniveau. Hierdoor ontstaan vier vergelijkingsgroepen, namelijk de allochtone doelgroep, de allochtone niet-doelgroep, de autochtone doelgroep, en de autochtone niet-doelgroep. Of een kind een doelgroepkind is of niet, wordt bepaald door de hoogte van het opleidingsniveau. Allochtone en autochtone doelgroepkinderen zijn dus kinderen van laag opgeleide ouders.
Ten tweede hebben we er qua VVE voor gekozen te differentiëren tussen bezoek kinderdagverblijf, bezoek peuterspeelzaal, en deelname aan een (specifiek) VVE-programma (in een instelling dan wel thuis).
Om de gegevens over de allochtone doelgroep beter te kunnen plaatsen hebben we ons niet beperkt tot gegevens over allochtone doelgroepleerlingen maar breder gekeken, naar de totale deelname aan voor- en vroegschoolse voorzieningen. De vragen van de opdrachtgever hebben niet alleen betrekking op deelname aan VVE-programma's, maar ook op deelname aan andere vormen van voorschoolse opvang en educatie: peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Gegevens over deelname aan deze voorzieningen en over de vroegschoolse periode zijn beschikbaar in het COOL-cohortonderzoek. Pre-COOL beperkt zich tot de voorschoolse opvang. Daarin wordt gevraagd naar alle mogelijke vormen van kinderopvang, ook gastouderopvang. De gebruikte gegevens zijn afkomstig uit de oudervragenlijsten, wat betekent dat het gaat om deelname zoals gerapporteerd door de ouders. Aangezien ouders niet altijd precies weten of hun kind aan een VVE-programma deelneemt, is enige terughoudendheid met betrekking tot de betrouwbaarheid op zijn plaats.

Voor de kwantitatieve analyses hebben we gebruik gemaakt van het COOL-cohortonderzoek, meting 2007/08 en 2010/11 en van het pre-COOL-cohort, meting 2010-2011. In COOL is aan de ouders van de kinderen in groep 2 retrospectief gevraagd of hun kinderen aan VVE in brede zin hebben deelgenomen. De steekproef kent een lichte oververtegenwoordiging van met name laagopgeleide allochtonen. Doordat we de bereikcijfers van specifieke groepen analyseren en vergelijken, in het bijzonder de allochtone doelgroep, is dat juist gunstig. Als we kijken naar de deelname van de totale, groep dan laten

de COOL-gegevens (meting 2010/11) zien dat bijna de helft van de kinderen (49.4%) voorafgaand aan de basisschool naar een kinderdagverblijf ging. Een peuterspeelzaal werd door meer kinderen bezocht, ruim tweederde van de kinderen (68.4%) ging daarheen. Ruim een tiende (10.9%) van de kinderen nam deel aan een VVE-programma.
De vragenlijst in het pre-COOL-onderzoek is afgenomen op het moment dat de kinderen 2 jaar waren. Uit de pre-COOL-gegevens blijkt dat op 2-jarige leeftijd meer dan de helft van de kinderen (57.6%) naar een kinderdagverblijf gaat en ongeveer een kwart naar een peuterspeelzaal. Een vijfde (19.5%) van de kinderen gaat op 2-jarige leeftijd naar een gastgezin. Een minderheid (5.7%) van de ouders) kiest ervoor om het kind zelf op te vangen. 6% van de ouders geeft aan deel te nemen aan een VVE-programma. Zowel uit de COOL- als uit de pre-COOL gegevens komt Piramide naar voren als het meest genoemde VVE-centrumprogramma.

Kijken we naar de deelname door kinderen die de doelgroep vormen van het VVE-beleid (zowel de autochtone als de allochtone doelgroep), dan blijkt het volgende. De COOL-gegevens laten zien dat, wanneer wordt uitgegaan van het opleidingscriterium, 45% van de allochtone doelgroep een kinderdagverblijf bezoekt. 78% bezoekt een peuterspeelzaal, en 27% neemt deel aan een VVE-programma. Dit laatste is bijna drie keer zo veel als de autochtone doelgroep. Tegelijkertijd blijkt dat ook 21% van de allochtone niet-doelgroep een VVE-programma volgt. Dat ook veel niet-doelgroepkinderen deelnemen aan een VVE-programma is op zich niet zo verwonderlijk. Omdat er geen vaststaande criteria zijn voor de definitie van de doelgroep, is er wat dat betreft nogal wat variatie tussen gemeenten en instellingen.
Uit de pre-COOL-gegevens komt naar voren dat voor zowel de allochtone als de autochtone doelgroepen geldt dat, wanneer het kind 2 jaar is, het meest gebruik wordt gemaakt van een peuterspeelzaal (resp. 49.0% en 47.6%). De allochtone en de autochtone niet-doelgroepen maken het meeste gebruik van een kinderdagverblijf (50.6% en 65.3%). Het kinderdagverblijf wordt het minst bezocht door de allochtone doelgroep (23.5%), nog minder vaak dan door de autochtone doelgroep (38.1%). Net als we zagen bij de COOL-resultaten, neemt de allochtone doelgroep het vaakst deel aan een VVE-programma (23.8%).

De opdrachtgever wil graag weten of er verschillen zijn in deelname tussen de verschillende migrantengroepen. Uit de gegevens komt naar voren dat de

etnische herkomst van kinderen van belang is bij het bezoeken van een voorschoolse voorziening. Eén groep springt er uit als het gaat om het bezoeken van een kinderdagverblijf, namelijk kinderen van Surinaamse of Antilliaanse herkomst. 63% van de Surinaamse en Antilliaanse kinderen in het COOL-onderzoek bezoekt een kinderdagverblijf. Het peuterspeelzaalbezoek door deze groep is daarentegen laag. Deze groep lijkt qua opvanggedrag meer op de autochtone niet-doelgroep, al is de intensiteit van het bezoek van het dagverblijf bij deze groep wat hoger. Onder de Turkse groep is het peuterspeelzaalbezoek relatief hoog. Aan een VVE-programma blijken vooral Turkse en Marokkaanse kinderen deel te nemen.

De vraag in hoeverre risicogroepen bereikt worden met VVE kunnen we alleen beantwoorden met behulp van vragen uit het pre-COOL-bestand. Dit bestand bevat gegevens met betrekking tot risicofactoren in het gezin, zoals verslaving, overspannenheid, depressiviteit en dergelijke, de mate waarin sprake is van een stimulerende thuisomgeving, ervaren stress bij de opvoeding en ervaren steun bij de opvoeding.
De gegevens wijzen uit dat vooral ook risicogezinnen bereikt worden door voor- en vroegschoolse voorzieningen: gezinnen met meer factoren die een risico vormen voor de ontwikkeling van het kind worden intensiever (meer dagdelen per week) met de peuterspeelzaal bereikt dan gezinnen waar minder sprake is van risicofactoren. Specifiek gaat het om allochtone gezinnen, met niet werkende moeders, met ouders zonder startkwalificatie, waar ouders een buitenlandse taal spreken met hun kind, waar ouders weinig sociale steun ervaren in de opvoeding en waar meerdere risicofactoren tegelijk spelen zoals verslaving en onveiligheid in de woonomgeving. Surinaamse en Antilliaanse kinderen uit eenoudergezinnen (eveneens een risicofactor) worden minder met VVE bereikt dan andere migrantengroepen omdat zij meer gebruik maken van kinderdagverblijven dan van peuterspeelzalen.

Ter beantwoording van de vraag naar verschillen tussen gemeenten in VVE-bereik is in het COOL-bestand gekeken naar de gemeentegrootte. Uit de analyses blijkt dat de G32 op een aantal aspecten het hoogst scoren, bijvoorbeeld wat betreft het bezoek van een kinderdagverblijf door de allochtone doelgroep en de allochtone niet-doelgroep. Met betrekking tot deelname aan een VVE-programma scoren de G32 voor alle vier de groepen het hoogst. Binnen de G4 scoren de autochtone doelgroep en de autochtone niet-

doelgroep het hoogst ten aanzien van het bezoek van een kinderdagverblijf. Wat betreft de duur en intensiteit zijn de verschillen betrekkelijk gering.

Verder is aanvullend met behulp van de COOL-gegevens ook gekeken naar ontwikkelingen in deelname aan voorschoolse voorzieningen tussen de jaren 2007/08 en 2010/11. Hieruit komen drie tendenzen naar voren. In 2010/11 bezoeken meer autochtone kinderen (ongeacht doelgroep of niet-doelgroep) een kinderdagverblijf. Ook bezoeken minder allochtone niet-doelgroepkinderen en autochtone kinderen een peuterspeelzaal. En ten slotte nemen ook wat minder allochtone kinderen deel aan een VVE-programma. Het gaat overigens om kleine verschillen.

De interviews en de documentanalyse geven aanvullende informatie over het bereik. De gemeenten verschillen sterk in hun beschikbare informatie over VVE-bereik: bij sommige gemeente zijn meer specifieke en betrouwbaardere gegevens voorhanden over het bereik dan bij de andere. Voor zover de ondervraagden uitspraken kunnen doen over het gerealiseerde bereik, is het algemene beeld dat de groepen die bereikt moeten worden, de allochtone en autochtone doelgroepen die vallen onder achterstandenbeleid, redelijk tot goed worden bereikt. In veel gemeenten is een infrastructuur aanwezig die de verwijzing en toeleiding regelt en in de buurten waar dat nodig is (de concentratiewijken), is naar de indruk van de geïnterviewden doorgaans voldoende capaciteit aanwezig om in ieder geval een substantieel deel van de doelgroep met een VVE-aanbod te bereiken. Dat geldt in ieder geval voor de middelgrote gemeenten. Eén groep komt duidelijk naar voren als moeilijk bereikbaar met VVE, namelijk de protestants-christelijke gezinnen, die hun kind liever zelf thuis opvangen en waarvan de moeder vaak niet werkt. Verder komt naar voren dat zich soms nieuwe migrantengroepen vestigen (zoals Polen), waarop men wervingsstrategieën en -activiteiten moet aanpassen of nieuwe initiatieven moet ontwikkelen.

Resumé. Uit de gegevens uit het COOL- en het pre-COOL-onderzoek blijkt dat het merendeel van de kinderen, inclusief de doelgroepkinderen wordt bereikt met een voorschoolse voorziening. Onder doelgroepkinderen is vooral het peuterspeelzaalbezoek hoog; 78% van hen bezoekt een peuterspeelzaal. VVE-deelname is vooral hoog onder de Turkse en Marokkaanse groep. De Antilliaanse en de Surinaamse groep worden juist vaker bereikt door

kinderdagverblijven. Deze groep zou ook meer van VVE kunnen gaan profiteren op het moment dat VVE meer ingang vindt in kinderdagverblijven, een trend die al is ingezet.
Aanwijzingen dat bepaalde risicogroepen minder met VVE bereikt worden zijn er op grond van de uitgevoerde analyses niet. We hebben gezien dat bij de allochtone doelgroep duidelijk vaker dan bij de overige groepen sprake is van probleemfactoren. Nog geen kwart van de moeders binnen de allochtone doelgroep werkt en van ruim een kwart van de 2-jarigen binnen deze groep werkt geen van beide ouders. Bij tweederde van deze groep spelen twee of meer risicofactoren in de omgeving van het kind, heeft maar 15.7% van de ouders een startkwalificatie en is sprake van minder stimulering van de cognitieve ontwikkeling van het kind en minder ervaren sociale steun. Toch wordt deze risicovolle groep niet minder bereikt met VVE, in tegendeel: gezinnen waar risicofactoren zijn voor de ontwikkeling van het kind worden intensiever met de peuterspeelzaal (die in veel gevallen VVE aanbiedt) bereikt dan gezinnen met minder risicofactoren. De gegevens laten zien dat er sprake is van verschillen in deelname aan VVE als het gaat om gemeentegrootte. Wat betreft deelname aan een VVE-programma scoren de G32 voor alle vier de in dit onderzoek onderscheiden groepen het hoogst, de kleinere gemeenten en de G4 blijven wat achter als het gaat om het bereiken van de doelgroepen aan VVE. Dat de gegevens, als het gaat om VVE-deelname door migrantengroepen en groepen met risico's op achterstand, in positieve richting wijzen, wil overigens niet zeggen dat verdere inspanningen om het bereik te verhogen overbodig zouden zijn. De doelstelling van 100% VVE-bereik is immers nog (lang) niet gehaald. Bovendien zeggen de deelnamegegevens nog niets over een ander belangrijke beleidsdoelstelling, namelijk de doorstroom van doelgroepkinderen binnen het VVE-traject, oftewel de deelname aan het gecombineerde aanbod van peuterspeelzaal en basisschool. Daar komt bij dat de ontwikkelingen in deelname tussen de vorige en de laatste COOL-meting wijzen op een geringe terugloop in plaats van op een toename in VVE-bereik van allochtone kinderen.

6.3.2 Verklarende factoren

De tweede set onderzoeksvragen richt zich op eventuele verklarende factoren voor het al dan niet deelnemen van kinderen uit migrantengezinnen aan VVE en de eventuele beïnvloedbaarheid daarvan. Bij verklarende factoren is gekeken naar de relatie tussen deelname en gezinskenmerken, zoals opleidingsniveau en etnische herkomst, gezinskenmerken, zoals gezinsamenstelling en naar de

relatie met de eerder genoemde risicofactoren. Als we focussen op de deelname aan VVE, dan blijkt in de eerste plaats dat religie bij moslims, in tegenstelling tot andere groepen (vooral protestants-christelijke gezinnen) geen beperkende rol speelt bij de deelname aan VVE. Moslims nemen iets meer deel aan VVE-programma's dan ouders en kinderen van andere gezindten.
Verder blijkt dat Surinaamse en Antilliaanse kinderen, vaak afkomstig uit eenoudergezinnen, minder vaak deelnemen aan een VVE-programma. Zij nemen vaker en intensiever dan andere groepen deel aan de kinderopvang. Bij vraag 1 bleek al dat VVE-deelname aan VVE niet lager is onder gezinnen waar zich meer risicofactoren voordoen, zoals werkloosheid, het ontbreken van een startkwalificatie of een minder stimulerende thuisomgeving.

In de data van COOL en het pre-COOL-tweejarigenbestand is vooral gekeken naar de relatie met (achtergrond)kenmerken van de kinderen en de gezinnen. In de oudervragenlijst voor 3-jarigen in het pre-COOL-cohort is ouders daarnaast ook rechtstreeks gevraagd naar hun motieven bij de keuze voor voorschoolse voorzieningen. Hieruit blijkt in de eerste plaats dat het organisatorische aspect (het is makkelijk) met name een rol speelt bij ouders die gekozen hebben voor een kinderdagverblijf. Dit aspect blijkt belangrijker voor niet-doelgroepouders dan voor allochtone en autochtone doelgroepouders. Duidelijke tot zeer duidelijke redenen voor de peuterspeelzaalkeuze waren voor ouders vooral de stimulering van de sociale (het is prettig) en cognitieve ontwikkeling (mijn kind leert er veel) van hun kind. Voor allochtone doelgroepouders was de stimulering van de cognitieve ontwikkeling de belangrijkste reden. Dit keuzemotief was voor deze groep ouders belangrijker dan voor de overige onderscheiden groepen ouders. Dit is een belangrijke uitkomst op de vraag naar beïnvloedbare factoren. Bij een keuze voor de voorschoolse voorziening blijken de kosten vooral een rol te spelen in relatie tot de keuze voor een kinderdagverblijf. Bij de peuterspeelzaalkeuze komt dit motief niet sterk naar voren, waarschijnlijk vanwege de doorgaans lage kosten van de peuterspeelzaal.
Ook de geïnterviewden noemen het kostenaspect als belangrijke factor bij het VVE-bereik. De verwijzende instanties weten uit ervaring dat de kosten voor de peuterspeelzaal een belangrijke rol spelen en dat kleine prijsveranderingen soms al invloed hebben op de deelname. Het kostenaspect wordt ook genoemd in relatie tot de deelname aan de kinderopvang. Met name eenoudergezinnen (als het gaat om de doelgroep: Surinaamse en Antilliaanse alleenstaande

moeders) zijn op dit punt zeer kwetsbaar. Om te kunnen werken zijn zij afhankelijk van opvang, maar de kosten daarvan moeten in verhouding staan tot het inkomen van deze ouders (moeders) uit vaak kleine, minder betaalde banen.
Ook het aanbod van voorzieningen met VVE in bepaalde wijken of gemeentekernen speelt een rol. Gegevens die dit ondersteunen zijn afkomstig uit een onderzoek naar het bereik en effecten van VVE in deze gemeente van 2003-2008. Uit dat onderzoek bleek dat 80% van de Turkse kinderen met laagopgeleide ouders werd bereikt en een VVE-programma volgde, terwijl dit voor slechts 13% van de autochtone kinderen van laagopgeleide ouders het geval was (Karssen, Koopman & Ledoux, 2011). Relevant hiervoor is dat deelname sterk afhangt van de beschikbaarheid van een peuterspeelzaal in de wijk waar de kinderen wonen. Als er geen speelzaal in de eigen wijk was, was het bereik onder de doelgroepkinderen ook aanzienlijk lager. Uit onderzoek naar de wijze waarop vorm wordt gegeven aan VVE (Driessen, 2012), blijkt dat het VVE-budget in de gemeente Zaanstad wordt ingezet in enkele specifieke wijken met relatief veel inwoners met een niet-Nederlandse achtergrond. Dit gegeven kan verklaren waarom in Zaanstad met name de allochtone doelgroep wordt bereikt met VVE
Onvoldoende capaciteit van VVE in bepaalde wijken of (in kleinere gemeenten) woonkernen waar de doelgroepen meer verspreid wonen, wordt ook in de interviews aangedragen als factor die een rol speelt in het niet-bereik.

De tweede vraag in deze rubriek gaat over de beïnvloedbaarheid van factoren. Vanuit de ouderbevraging (naar keuzemotieven) komen twee factoren als duidelijk verklarend naar voren bij de keuze voor een voorschoolse voorziening. In de eerste plaats de kosten. Deze blijken vooral een rol te spelen in relatie tot de keuze voor een kinderdagverblijf. Bij de peuterspeelzaalkeuze komt dit motief niet sterk naar voren, waarschijnlijk vanwege de doorgaans lage kosten van de peuterspeelzaal op het niveau van de gemeente (tegemoetkoming in de kosten via aanvullende regelingen waar ouders met een minimuminkomen aanspraak op kunnen maken).
In de tweede plaats (met name voor allochtone doelgroepouders) het feit dat zij de voorziening waarnemen als in cognitief en sociaal opzicht ondersteunend voor hun kind. Voor allochtone doelgroepouders was de stimulering van de cognitieve ontwikkeling de belangrijkste reden om naar de peuterspeelzaal te gaan. Hier geldt dus dat positieve ervaringen met de

voorziening en de juiste informatie over de voorziening positief kunnen bijdragen aan de deelname.
Ten slotte komt vooral in de interviews het aanbod naar voren als belangrijke beïnvloedende factor. Maatregelen die op dit punt genomen worden zijn: verruiming van het aanbod door VVE-plaatsen aan te bieden met een lagere intensiteit (kinderen komen 2 in plaats van 4 dagen); een 'lichtere' variant van het programma aanbieden op plaatsen waar sprake is van lagere concentraties doelgroepkinderen , of uitbreiding van VVE naar de kinderopvang. Eén van de geïnterviewden formuleert deze ontwikkeling aldus: 'tot nu toe stimuleerden we de gezinnen om naar de VVE te gaan, nu gaan we de VVE naar de gezinnen brengen'.

6.3.3 De rol van gemeenten

De vraag naar de rol die gemeenten spelen in het bereik van VVE is met name beantwoord op basis van de beschikbare documenten en afgenomen interviews. De eerste vraag is hoe gemeenten inzicht krijgen in het bereik. Eén van de belangrijkste instrumenten om gezinnen met VVE te bereiken is het consultatiebureau. Het consultatiebureau kan beschouwd worden als een plaats waar vrijwel alle gezinnen met heel jonge kinderen komen. Veel consultatiebureaus vestigen de aandacht van ouders op het bestaan van peuterspeelzalen en VVE. De daadwerkelijke verwijzing naar de VVE volgt tegen de tijd dat het kind twee jaar is, bij voldoende aanwijzingen dat het kind voor VVE in aanmerking komt. De VVE-indicatie is een belangrijk cijfermatig gegeven in veel gemeenten. Door de deelname af te zetten tegen de VVE-indicaties verkrijgt men zicht op het bereik. Omdat lang niet altijd systematisch wordt vastgelegd of een geïndiceerd kind ook daadwerkelijk in een VVE-voorziening terecht komt, is er in het algemeen weinig zicht op het daadwerkelijke bereik. En dan gaat het om VVE in de voorschoolse fase. Voor gegevens over deelname aan VVE in de vroegschoolse fase, in het basisonderwijs, is men afhankelijk van registraties door de scholen. In het onderwijs wordt echter doorgaans niet geregistreerd op indicatie, maar om het leerlinggewicht te kunnen bepalen, op opleidingsniveau van de ouders. Hiervan is men immers afhankelijk voor de financiering c.q. de extra middelen uit het onderwijsachterstandenbudget. Er is dus een grote kans dat voor de VVE-deelname andere kinderen worden geteld dan de kinderen die eerder, in de voorschoolse fase werden aangemerkt als doelgroepkind. Er wordt kortom, vaak gewerkt met onvergelijkbare gegevens ter bepaling van de VVE-doelgroep en de deelname aan VVE. Het zal duidelijk zijn dat er op deze wijze nauwelijks

inzicht is in de deelname van doelgroepkinderen aan het totale driejarige VVE-programma op de peuterspeelzaal en de basisschool. De doorstroom binnen het traject (samenwerkingsverband peuterspeelzaal-basisschool) wordt weer op andere gegevens gebaseerd. Op de uitstroom van kinderen van een VVE-peuterspeelzaal naar een andere (niet aan deze speelzaal verbonden) VVE-basisschool heeft men geen zicht.
Een andere reden waarom men binnen veel gemeenten het bereik niet goed kent, is dat geen koppeling wordt gelegd met populatiegegevens waartegen de deelname kan worden afgezet. De gemeentelijke basisadministraties bevatten onder meer gegevens over het geboorteland en dus de etnische herkomst van de kinderen. Om tot een meer nauwkeurige doelgroepbepaling te komen kunnen daar (later) andere gegevens aan toegevoegd worden, zoals het opleidingsniveau van de ouders en eventueel de VVE-indicatie. Met behulp van deelnameregistraties op de voorschoolse voorzieningen (en later in het basisonderwijs) kan vervolgens worden geïndiceerd welke kinderen op welke voorzieningen zitten en hoe zich dit in de loop der jaren ontwikkelt. Door hier ook ontwikkelings- en prestatiegegevens aan te koppelen zou in principe naast ook inzicht verkregen kunnen worden in de effectiviteit van voorzieningen. Een dergelijke monitor vraagt echter veel van de betrokkenen, niet alleen op het niveau van dataverzameling en registratie, maar ook als het gaat om bestandsbeheer, -koppeling, data-analyse, privacywetgeving, interpretatie van gegevens en vertaling van bevindingen in beleid. Lang niet iedere gemeente beschikt over de capaciteit en de mogelijkheden om zo'n informatiesysteem te ontwikkelen. We zijn in het onderzoek slechts twee gemeenten tegengekomen die een monitor, waarmee de deelname aan en de effectiviteit van het voor- en het vroegschoolse traject kan worden bepaald, hebben ingericht, namelijk de gemeenten Zaanstad en Schiedam.

Resumé. Op de vraag hoe gemeenten zicht krijgen op het bereik, is het antwoord wisselend. Sommige gemeenten bepalen het bereik op grond van de koppeling tussen (bijvoorbeeld via de consultatiebureaus verkregen gegevens over) aantallen geïndiceerde kinderen en gegevens over deelname door doelgroepkinderen aan de VVE-voorzieningen. Er zijn echter maar weinig gemeenten die op systematische wijze redenen voor niet bereik in kaart brengen. Het ontbreekt, kortom, in de meeste gemeenten aan goed onderbouwde gegevens over de VVE-deelname en –bereik door het ontbreken van een goede monitor.

De tweede vraag is welke instrumenten door gemeenten worden ingezet om het bereik te vergroten. Uit eerder onderzoek en ook uit de interviewronde in het kader van deze studie wordt duidelijk dat veel gemeenten zich inspannen om de doelgroepen van VVE ook daadwerkelijk te bereiken. Het consultatiebureau speelt een belangrijke rol in de werving en de toeleiding van kinderen naar met name de voorschoolse educatie. Instellingen in de omgeving (welzijnsinstellingen waar de peuterspeelzalen en de kinderdagverblijven onder vallen, ouder-kindcentra, basisscholen, maatschappelijk werk, zelforganisaties) zijn veelal betrokken bij de werving. Vaak zijn protocollen ontwikkeld waarin verantwoordelijkheden en acties voor de verschillende partijen zijn vastgelegd. Voorts worden allerlei strategieën en activiteiten, al of niet gecombineerd, ingezet om ouders te bereiken en voor te lichten. Er wordt gebruik gemaakt van folders, flyers, artikelen in lokale bladen en op websites. Maar ook van intensievere strategieën zoals open speelinlopen ('dreumesgroepen'), huisbezoek ('bezoekmoeders', felicitatiedienst) of voorlichtingsavonden. Of een als doelgroepkind geïndiceerde peuter uiteindelijk ook daadwerkelijk aan VVE deelneemt, wordt niet altijd gevolgd (Driessen, 2012). De interviews die we voor het onderhavige onderzoek hebben verricht voegen op dit punt niet zo veel toe aan wat er uit de rapportages en documenten naar voren kwam. Duidelijk wordt wel dat er op het gemeentelijk niveau vaak weinig bemoeienis is met de werving. De uitvoering hiervan (en ook de kennis over de werking en de effectiviteit hiervan) is gekoppeld aan de wijkinstellingen, de consultatiebureaus in samenwerking met het welzijnswerk, lokale migrantenorganisaties e.d. Eén punt willen we hier nog onder de aandacht brengen, namelijk de constatering die ook de Inspectie van het Onderwijs doet, dat gemeenten nauwkeuriger en systematischer de redenen voor het niet-bereik in kaart moeten brengen, om op basis daarvan gerichte maatregelen te kunnen nemen. Op dit moment zet een aantal gemeenten versterkt in op het actief benaderen van kinderen die na een indicatie niet bij een voorschoolse voorziening met VVE worden aangemeld of daar niet verschijnen. Een voorbeeld is afkomstig uit de gemeente Amsterdam. In één van de stadsdelen met een hoge concentratie doelgroepkinderen is men gestart met een pilot om het VVE-bereik onder 'moeilijk bereikbare groepen' te vergroten in het kader van de dwang- en drangmaatregelen. De basis van de pilot wordt gevormd door de stedelijke monitor, op grond waarvan een vrij precies beeld bestaat van het bereik en niet bereik in de verschillende stadsdelen. De kern van de pilot is dat alle gezinnen met kinderen met een

door het consultatiebureau afgegeven VVE-indicatie die niet op een voorschoolse voorziening zijn aangemeld door een medewerker van het Ouder Kindcentrum worden bezocht, om in een gesprek te achterhalen waarom de peuterspeelzaal niet wordt bezocht en te proberen om de ouders te bewegen hun kind toch een voorschool te laten bezoeken ('motiverende toeleiding'). De pilot gaat ook nog een stapje verder. Via bezoeken (door een gemeenteambtenaar, in samenwerking met de Onderwijsinspectie) aan de VVE-locaties wordt in kaart gebracht of aangemelde kinderen ook daadwerkelijk komen. Kinderen bezoeken de voorschool in principe vier dagdelen per week. De bedoeling is om ouders van kinderen die onregelmatig komen hierop aan te spreken. De pilot is zoals opgemerkt net gestart en resultaten zijn nog niet bekend.

Net zomin als gemeenten zicht hebben op redenen van eventueel niet-bereik is één op één bekend wat het resultaat is van een bepaalde, gerichte inspanning of maatregel om het bereik te verhogen. Uit de beschikbare onderzoeksgegevens leiden we af dat gecombineerde maatregelen bijdragen aan het bereiken van de groepen: een passende infrastructuur bestaande uit (vind)plaatsen waar de ouders komen (vergelijk het consultatiebureau, de basisscholen), geschikte personen die men vertrouwt (contactpersonen uit de eigen groep, de consultatiebureauverpleegkundigen; bezoekmoeders van de felicitatiedienst), strategieën waarin ouders persoonlijk worden aangesproken en goede voorbeelden zoals de speelgroepen, waarin men samen met anderen leert. Veel gemeenten hebben de afgelopen jaren geïnvesteerd in het ontwikkelen van netwerken en samenwerkingsverbanden waarin de genoemde elementen een plaats hebben. Inmiddels is sprake van een aanzienlijk bereik van jonge kinderen met voorschoolse voorzieningen, inclusief VVE. Migrantengroepen, bijvoorbeeld Turkse en Marokkaanse kinderen, die vroeger niet of slecht met de reguliere peuterspeelzaal werden bereikt, worden nu in grote aantallen bereikt met VVE.

De derde onderzoeksvraag handelt over de aansluiting tussen de instrumenten die gemeenten inzetten om het bereik te verhogen en de specifieke verklarende factoren bij het wel of niet deelnemen van migrantengezinnen aan VVE.
Het lijkt erop dat bij veel gemeenten, ondanks het feit dat de redenen voor niet-deelname niet systematisch in kaart worden gebracht, veel ervaringskennis aanwezig is over de doelgroepen en mogelijkheden om de deze te bereiken;

zie hierboven. De deelnamegegevens lieten zien dat de gezinnen met risicofactoren in redelijke mate wordt bereikt. Uit het feit dat veel allochtone ouders een positief beeld hebben over de voorziening waar hun kind heen gaat, leiden we af dat het blijkbaar lukt om een positief beeld over de voorzieningen over te dragen aan de allochtone doelgroepen. Uiteraard is er ook een relatie tussen het bereik en het aanbod. In sommige gemeenten is er simpelweg te weinig capaciteit om de doelgroep van VVE te bereiken.
Ten slotte de kosten. Ouders staan positief tegenover het gebruik van een voorschoolse voorziening mits de kosten niet te hoog zijn. Veel gemeenten spelen hierop in door de kosten voor ouders laag of betaalbaar te houden.

Tot op heden was het beleid er vooral op gericht om ouders tot deelname aan VVE te verlokken. Wat het effect op de deelname zal zijn van gerichte maatregelen, zoals de uitwerking van de dwangmaatregel, waarvan we in dit rapport een voorbeeld uit Amsterdam hebben aangehaald, moet nog blijken.

Bijlagen

Bijlage 1 bij Hoofdstuk 1

Overzicht van aan het onderzoek deelnemende gemeenten:
Uit de G4:
Amsterdam
Den Haag
Rotterdam

Uit overige grote steden:
Almelo
Almere
Arnhem
Breda*
Den Bosch
Deventer
Ede
Eindhoven
Emmen
Helmond
Leeuwarden
Lelystad
Maastricht
Nijmegen
Schiedam
Tilburg
Zaanstad

Overig:
Alphen aan den Rijn
Ooststellingwerf
Veere*

* Deze gemeenten hebben uiteindelijk niet aan het interviewdeel van het onderzoek meegedaan.

Bijlage 2 bij Hoofdstuk 2

Tabel B2.1 Bereik voor- en vroegschoolse voorzieningen per doelgroepcategorie, naar gemeentegrootte (2010/11; % of gemiddelden)

Voorziening	Categorieën	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
G4					
Bezoek kinderdagverblijf	ja	41.8%	39.1%	51.2%	78.0%
Duur bezoek kdv	jaren	2.1	2.5	2.6	3.1
Intensiteit bezoek kdv	dagen	3.5	3.3	3.6	2.8
Bezoek peuterspeelzaal	ja	77.7%	59.6%	62.8%	38.2%
Duur bezoek psz	jaren	1.5	1.4	1.4	1.5
Intensiteit bezoek psz	dagen	2.0	1.9	1.9	1.7
Deelname VVE-programma	ja	23.1%	20.4%	13.6%	6.6%
Duur deelname programma	jaren	1.4	1.8	1.3	1.3
G32					
Bezoek kinderdagverblijf	ja	52.1%	58.4%	45.0%	56.8%
Duur bezoek kdv	jaren	1.8	2.2	2.0	2.9
Intensiteit bezoek kdv	dagen	3.0	3.2	2.6	2.3
Bezoek peuterspeelzaal	ja	78.0%	69.4%	81.8%	59.6%
Duur bezoek psz	jaren	1.5	1.5	1.6	1.5
Intensiteit bezoek psz	dagen	1.9	1.8	1.7	1.6
Deelname VVE-programma	ja	33.0%	22.8%	17.0%	9.3%
Duur deelname programma	jaren	1.8	1.8	1.7	1.7
Overige gemeenten					
Bezoek kinderdagverblijf	ja	39.0%	55.3%	36.1%	47.8%
Duur bezoek kdv	jaren	1.9	2.2	2.3	2.9
Intensiteit bezoek kdv	dagen	3.0	2.9	2.1	2.0
Bezoek peuterspeelzaal	ja	77.2%	71.9%	78.8%	68.8%
Duur bezoek psz	jaren	1.6	1.6	1.6	1.5
Intensiteit bezoek psz	dagen	1.9	1.8	1.5	1.4
Deelname VVE-programma	ja	21.8%	19.0%	6.1%	8.1%
Duur deelname programma	jaren	1.8	1.6	1.5	1.8

Tabel B2.2 Bezoek kinderdagverblijf per doelgroepcategorie in 2007/08 en 2010/11, per geselecteerde gemeente (%)

	2007/08				2010/11			
	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
Almere	67	60	0	0	25	67	20	62
Ooststelling-werf	0	50	20	14	0	-	50	33
Emmen	29	0	25	41	-	-	20	34
Almelo	25	43	39	41	57	36	35	58
Deventer	100	0	0	65	-	0	0	61
Arnhem	57	75	-	84	100	67	63	77
Ede	-	-	6	20	100	0	50	59
Nijmegen	50	33	100	67	75	100	83	67
Amsterdam	42	53	38	67	40	38	57	82
Zaanstad	50	36	42	56	57	62	63	54
Alphen a/d Rijn	33	40	40	47	18	40	100	67
's-Gravenhage	40	44	44	54	43	48	20	57
Rotterdam	61	42	31	52	50	38	57	72
Schiedam	48	57	13	11	75	25	0	38
Veere	0	50	60	34	100	0	33	46
Breda	64	39	38	70	70	65	55	56
Eindhoven	37	39	40	47	35	67	75	57
Helmond	46	39	42	39	60	64	42	54
’s-Hertogen-bosch	17	20	63	57	50	60	25	73
Tilburg	55	89	60	60	77	43	39	55
Maastricht	36	100	32	39	100	-	0	0
Lelystad	27	65	11	52	14	-	33	33

- = De steekproef bevat voor deze gemeente geen kinderen in deze doelgroepcategorie
NB: In Leeuwarden zijn onvoldoende COOL-basisscholen om zinvolle uitspraken over deze gemeente te kunnen doen op grond van COOL-data. Daraom is Leeuwarden niet opgenomen in de tabellen in deze bijlage.

Tabel B2.3 Bezoek peuterspeelzaal per doelgroepcategorie in 2007/08 en 2010/11, per geselecteerde gemeente (%)

	2007/08				2010/11			
	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
Almere	33	60	50	0	67	64	80	46
Ooststelling-werf	67	100	75	87	100	-	75	82
Emmen	43	50	90	74	-	-	70	71
Almelo	92	93	91	72	93	75	75	64
Deventer	100	100	100	75	-	100	100	83
Arnhem	71	75	-	57	100	56	78	44
Ede	-	-	47	41	100	100	100	48
Nijmegen	63	75	100	100	75	100	83	67
Amsterdam	74	64	69	47	74	58	60	33
Zaanstad	82	78	85	71	86	58	88	42
Alphen a/d Rijn	77	90	83	50	69	70	50	33
's-Gravenhage	71	70	74	68	90	60	80	67
Rotterdam	86	88	94	65	67	72	57	53
Schiedam	88	75	88	89	57	100	100	63
Veere	100	100	73	77	100	100	60	74
Breda	72	67	82	53	70	53	64	52
Eindhoven	88	81	83	72	84	76	78	58
Helmond	78	100	95	90	84	78	93	70
's-Hertogen-bosch	50	60	88	57	50	67	88	67
Tilburg	73	52	82	63	54	88	87	62
Maastricht	91	100	92	83	100	-	100	100
Lelystad	83	82	78	58	100	-	67	78

- = De steekproef bevat voor deze gemeente geen kinderen in deze doelgroepcategorie.

Tabel B2.4 Deelname VVE–programma per doelgroepcategorie in 2007/08 en 2010/11, per geselecteerde gemeente (%)

	2007/08				2010/11			
	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.	All. doelgr.	All. n-doelgr.	Aut. doelgr.	Aut. n-doelgr.
Almere	33.3	20.0	0.0	0.0	0.0	15.4	0.0	0.0
Ooststelling-werf	0.0	75.0	25.0	23.7	100.0	-	0.0	28.0
Emmen	28.6	25.0	6.9	5.5	-	-	10.0	2.9
Almelo	41.7	28.6	12.5	12.4	28.6	0.0	0.0	9.1
Deventer	100.0	0.0	0.0	0.0	-	0.0	0.0	0.0
Arnhem	14.3	0.0	-	5.4	57.1	33.3	22.2	5.0
Ede	-	-	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	3.7
Nijmegen	42.9	25.0	0.0	100.0	50.0	66.7	20.0	11.1
Amsterdam	33.6	27.4	16.1	10.1	25.0	22.9	12.9	6.9
Zaanstad	14.8	34.8	7.7	5.7	22.2	26.7	0.0	2.4
Alphen a/d Rijn	41.7	60.0	16.7	18.2	25.0	40.0	50.0	33.3
's-Gravenhage	20.5	22.5	25.0	17.3	11.8	14.3	20.0	3.3
Rotterdam	21.9	21.9	5.9	11.8	44.4	12.5	14.3	11.1
Schiedam	29.2	10.0	37.5	33.3	0.0	25.0	0.0	12.5
Veere	0.0	0.0	0.0	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0
Breda	30.8	18.8	17.6	10.5	16.7	5.3	10.0	19.2
Eindhoven	58.3	33.3	26.1	18.4	50.0	35.0	22.2	14.9
Helmond	63.4	80.0	44.7	30.4	63.2	55.6	41.5	25.5
’s-Hertogen-bosch	16.7	20.0	28.6	14.3	0.0	16.7	0.0	20.0
Tilburg	29.4	25.0	14.3	9.6	30.8	0.0	13.3	12.3
Maastricht	0.0	0.0	2.8	7.1	100.0	-	0.0	16.7
Lelystad	16.7	33.3	11.1	28.6	0.0	-	33.3	0.0

- = De steekproef bevat voor deze gemeente geen kinderen in deze doelgroepcategorie.

In de tabellen onder B2.5, B2.6 en B2.7 vermelden we naast de verdelingskenmerken (in % of gemiddelden) ook de correlatiecoëfficiënt *eta*; deze kent waarden tussen de 0,00 (geen samenhang, dan wel geen verschil tussen de categorieën) en 1,00 (een perfecte samenhang). Een *eta* van 0,30 is zwak, die van 0,50 middelgroot, en die van 0,80 groot. Dat een *eta* zwak is wil niet per se zeggen dat er tussen twee categorieën geen relevante verschillen zouden kunnen bestaan. Het valt daarom aan te bevelen om zowel naar de *eta* te kijken als ook naar de specifieke percentageverschillen. In de tabellen hebben we de meest opvallende cijfers gemarkeerd.

Tabel B2.5 Samenhangen bezoek kinderdagverblijf en achtergrondkenmerken (in 2010/11)

Gezinssamenstelling	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
een ouder	59.4%	2.6	2.9
twee ouders	48.4%	2.8	2.2
eta	0.00	0.00	0.04

Aantal kinderen	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
1	53.8%	2.7	2.5
2	51.8%	2.9	2.2
≥ 3	44.2%	2.6	2.2
eta	0.07	0.10	0.12

Geboorteland	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
Nederland	48.8%	2.8	2.1
Turkije	42.3%	1.9	3.0
Marokko	49.1%	1.9	3.0
Suriname/Antillen	63.2%	2.7	3.6
overig niet-westers	48.6%	2.1	3.1
overig westers	59.4%	2.5	2.8
eta	0.06	0.26	0.39

Opleiding	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
geen startkwalificatie	40.1%	2.1	2.6
wel startkwalificatie	52.6%	2.9	2.2
eta	0.11	0.30	0.17

Verblijfsduur	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
< 10 jaar	50.1%	1.9	3.2
≥ 10 jaar	53.0%	2.4	3.0
altijd	48.7%	2.9	2.1
eta	0.03	0.25	0.38

Beheersing Nederlands	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
niet … goed	42.0%	2.3	2.6
zeer goed	53.0%	2.9	2.2
eta	0.10	0.26	0.19

Taalkeuze	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
Nederlands	50.5%	2.8	2.2
Fries streektaal dialect	36.7%	2.7	1.9
buitenlandse taal	45.5%	2.0	3.2
eta	0.06	0.18	0.26

Betaalde baan	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
ja	55.9%	2.9	2.2
nee	34.5%	2.0	2.6
eta	0.20	0.35	0.15

Kerklidmaatschap	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
geen	54.1%	2.9	2.2
rk	52.3%	2.8	2.2
pc	37.2%	2.7	2.0
islam	46.7%	1.9	3.1
anders	45.2%	2.5	2.9
eta	0.12	0.29	0.33

Opvoedkundige activiteiten	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
0 vd 4 dagelijks	48.3%	2.7	2.4
1	47.7%	2.7	2.4
2	51.8%	2.8	2.3
3	49.3%	2.8	2.2
4 v d 4 dagelijks	48.6%	2.7	2.2
eta	0.03	0.03	0.07

Ouderbetrokkenheid onderwijs	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
beslist onwaar … niet onwaar/waar	49.1%	2.5	2.5
waar … beslist waar	49.6%	2.9	2.1
eta	0.00	0.18	0.20

Problemen in gezin	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
beslist onwaa…niet onwaar/waar	49.5%	2.8	2.3
waar … beslist waar	47.1%	2.4	2.6
eta	0.01	0.10	0.09

Ouders gescheiden	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
ja	58.9%	2.6	2.8
nee	48.3%	2.8	2.2
eta	0.07	0.06	0.20

Zorgleerling	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
nee	50.5%	2.8	2.2
ja	45.0%	2.5	2.5
eta	0.04	0.11	0.12

Urbanisatiegraad	Bezoek kdv	Aantal jaar	Aantal dagen
zeer sterk stedelijk	58.3%	2.8	2.9
sterk stedelijk	56.4%	2.7	2.5
matig stedelijk	49.3%	2.7	2.3
weinig stedelijk	45.4%	2.7	1.9
niet-stedelijk	40.0%	2.8	2.0
eta	0.13	0.04	0.36

Tabel B2.6 Samenhangen bezoek peuterspeelzaal en achtergrondkenmerken (in 2010/11)

Gezinssamenstelling	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
een ouder	60.9%	1.5	1.7
twee ouders	69.0%	1.5	1.5
Eta	0.05	0.01	0.09

Aantal kinderen	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
1	65.1%	1.5	1.6
2	67.9%	1.6	1.5
≥ 3	71.3%	1.5	1.5
eta	0.05	0.05	0.09

Geboorteland	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
Nederland	67.9%	1.5	1.4
Turkije	87.8%	1.6	1.9
Marokko	76.4%	1.5	1.9
Suriname/Antillen	52.6%	1.5	1.8
overig niet-westers	69.0%	1.4	1.8
overig westers	61.8%	1.5	1.8
eta	0.10	0.08	0.32

Opleiding	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
geen startkwalificatie	77.9%	1.6	1.7
wel startkwalificatie	64.9%	1.5	1.4
eta	0.02	0.00	0.05

Verblijfsduur	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
< 10 jaar	70.9%	1.5	1.9
≥ 10 jaar	71.2%	1.5	1.8
altijd	67.8%	1.5	1.4
eta	0.03	0.05	0.32

Beheersing Nederlands	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
niet … goed	76.8%	1.5	1.7
zeer goed	64.2%	1.5	1.5
eta	0.13	0.02	0.19

Taalkeuze	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
Nederlands	67.6%	1.5	1.5
Fries streektaal dialect	75.5%	1.6	1.5
buitenlandse taal	70.9%	1.5	1.9
eta	0.04	0.02	0.23

Betaalde baan	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
ja	63.6%	1.5	1.5
nee	79.5%	1.5	1.6
eta	0.16	0.03	0.15

Kerklidmaatschap	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
geen	63.4%	1.6	1.5
rk	70.7%	1.6	1.5
pc	71.0%	1.5	1.3
islam	77.5%	1.5	1.9
anders	63.9%	1.5	1.7
eta	0.11	0.09	0.35

Opvoedkundige activiteiten	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
0 vd 4 dagelijks	67.2%	1.5	1.5
1	68.4%	1.5	1.5
2	67.7%	1.5	1.5
3	69.7%	1.5	1.5
4 v d 4 dagelijks	71.4%	1.6	1.5
eta	0.03	0.01	0.04

Ouderbetrokkenheid	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
beslist onwaar … niet onwaar/waar	70.6%	1.5	1.6
waar … beslist waar	67.4%	1.5	1.5
eta	0.03	0.01	0.15

Problemen in gezin	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
beslist onwaar - niet onwaar/waar	68.3%	1.5	1.5
waar - beslist waar	72.4%	1.5	1.6
eta	0.02	0.02	0.07

Ouders gescheiden	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
ja	61.1%	1.5	1.6
nee	69.5%	1.5	1.5
eta	0.06	0.02	0.05

Zorgleerling	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
nee	67.8%	1.5	1.5
ja	71.9%	1.5	1.6
eta	0.04	0.01	0.11

Urbanisatiegraad	Bezoek psz	Aantal jaar	Aantal dagen
zeer sterk stedelijk	56.3%	1.5	1.8
sterk stedelijk	63.1%	1.6	1.7
matig stedelijk	68.4%	1.6	1.6
weinig stedelijk	73.1%	1.5	1.4
niet-stedelijk	76.7%	1.5	1.4
eta	0.14	0.07	0.30

Tabel B2.7 Samenhangen deelname VVE–programma en achtergrondkenmerken (in 2010/11)

Gezinssamenstelling	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
een ouder	11.3%	1.7
twee ouders	10.8%	1.7
eta	0.01	0.01

Aantal kinderen	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
1	11.0%	1.7
2	9.8%	1.7
≥ 3	11.4%	1.7
eta	0.02	0.01

Geboorteland ouders	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
Nederland	8.3%	1.7
Turkije	28.2%	1.6
Marokko	28.1%	1.8
Suriname/Antillen	17.6%	1.9
overig niet-westers	18.8%	1.6
overig westers	11.9%	1.6
eta	0.19	0.08

Opleiding ouders	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
geen startkwalificatie	15.1%	1.7
wel startkwalificatie	9.2%	1.7
eta	0.08	0.04

Verblijfsduur ouders	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
< 10 jaar	18.6%	1.7
≥ 10 jaar	22.5%	1.7
altijd	8.4%	1.7
eta	0.17	0.05

Beheersing Nederlands ouders	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
niet - goed	17.0%	1.7
zeer goed	8.1%	1.7
eta	0.13	0.04

Taalkeuze ouders	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
Nederlands	9.6%	1.7
Fries streektaal dialect	6.6%	1.8
buitenlandse taal	24.2%	1.7
eta	0.13	0.02

Betaalde baan ouders	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
ja	9.4%	1.7
nee	14.1%	1.8
eta	0.07	0.04

Kerklidmaatschap ouders	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
geen	7.4%	1.7
rk	8.2%	1.7
pc	9.8%	1.7
islam	27.0%	1.7
anders	15.7%	1.6
eta	0.21	0.04

Gezamenlijke opvoedkundige activiteiten	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
0 vd 4 dagelijks	13.0%	1.7
1	11.1%	1.7
2	10.4%	1.7
3	9.8%	1.8
4 v d 4 dagelijks	10.2%	1.7
eta	0.03	0.07

Ouderbetrokkenheid onderwijs	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
beslist onwaar - niet onwaar/waar	13.1%	1.6
waar - beslist waar	9.5%	1.8
eta	0.06	0.14

Problemen in gezin	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
beslist onwaar - niet onwaar/waar	10.7%	1.7
waar - beslist waar	12.8%	1.7
eta	0.02	0.02

Ouders gescheiden	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
ja	10.2%	1.7
nee	11.0%	1.7
eta	0.01	0.03

Zorgleerling	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
nee	10.0%	1.7
ja	14.7%	1.8
eta	0.06	0.08

Urbanisatiegraad	Deelname VVE-programma	Aantal jaar
zeer sterk stedelijk	13.4%	1.5
sterk stedelijk	11.1%	1.7
matig stedelijk	14.4%	1.8
weinig stedelijk	8.9%	1.7
niet-stedelijk	7.7%	1.8
eta	0.08	0.09

Literatuur

Beekhoven, S., Jepma, IJ., Kooijman, P., & Vegt, A.L. van der (2009). *Landelijke Monitor Voor– en Vroegschoolse Educatie 2009.* Utrecht: Sardes.

Beekhoven, S., Jepma, IJ., & Kooijman, P. (2010). Landelijke Monitor Voor- en Vroegschoolse Educatie 2010. De vierde meting. Utrecht: Sardes.

Beekhoven, S. Jepma, IJ., Kooiman, P. (2011). Landelijke Monitor Voor- en Vroegschoolse Educatie 2011. De vijfde meting. Utrecht: Sardes.

Blanken, M. den & Vegt A.L. van der (2007). *Voorschoolse educatie: waarom wel, waarom niet?* Utrecht: Sardes in samenwerking met FORUM.

Bosker, R., & Guldemond, H. (2004). *Een herijking van de gewichtenregeling.* Groningen: RUG/GION.

Bosker, R., Mulder, L., & Glas, C. (2001). Naar een nieuwe gewichtenregeling? In Onderwijsraad, *Met 't oog op onderwijsachterstanden.* Den Haag: Onderwijsraad.

CFI (2008). *Stimuleringsregeling vroegschoolse educatie.* Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Doolaard, S., & Leseman, P. (2008). *Versterking van het fundament.* Integrerende studie n.a.v. de opbrengsten van de onderzoekslijn Sociale en institutionele context van scholen uit het Onderzoeksprogramma beleidsgericht onderzoek primair onderwijs 2005-2008. Groningen: GION.

Driessen, G. (2004). A large-scale longitudinal study of the utilization and effects of early childhood education and care in the Netherlands. *Early Child Development and Care*, *174*(7/8), 667-689.

Driessen, G. (in uitvoering). Variatie in Voor- en Vroegschoolse Educatie. Een onderzoek naar de uiteenlopende wijzen waarop in gemeenten vorm wordt gegeven aan VVE. Nijmegen: ITS.

Driessen, G., Mulder, L., Ledoux, G., Roeleveld, J. & Veen, I. van der (2009). *Cohortonderzoek Cool$^{5-18}$ Technisch rapport basisonderwijs, eerste meting 2007/08.* Nijmegen/Amsterdam: ITS/Kohnstamm Instituut.

Driessen, G. (2012). *Variatie in Voor– en Vroegschoolse Educatie. Een onderzoek naar de uiteenlopende wijzen waarop in gemeenten vorm wordt gegeven aan VVE.* Nijmegen: ITS.

Driessen, G., Mulder, L., Ledoux, G., Roeleveld, J., & Veen, I. van der (2009). *Cohortonderzoek COOL$^{5-18}$. Technisch rapport basisonderwijs, eerste meting 2007/08.* Nijmegen: ITS / Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Driessen, G., Mulder, L., & Roeleveld, J. (2012). *Cohortonderzoek COOL$^{5-18}$. Technisch rapport basisonderwijs, tweede meting 2010/11.* Nijmegen: ITS / Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Inspectie van het Onderwijs. (2008). De kwaliteit van voor- en vroegschoolse educatie in de vier grote steden. Pilot: Toezicht op voor- en vroegschoolse educatie in de G4. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Jepma, IJ. Vegt, A. van der, Kooiman, P. (2007) Landelijke monitor voor- en vroegschoolse educatie 2007. Utrecht: Sardes.

Karssen, M., Koopman, P.N.J., & Ledoux, G. (2010). Bereik en effect van peuterspeelzalen en VVE-programma's. Onderzoek voor de gemeente Zaanstad Periode 2003-2008. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Oberon. (z.j.). Toepassing doelgroepbepaling VVE door gemeenten. Utrecht: Oberon.

Onderwijsraad (2008). *Een rijk programma voor ieder kind.* Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2008). Ambities voor het jonge kind en voor de basisschool. Commentaar Wetsvoorstel ontwikkelingskansen door kwaliteit en educatie. Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2010). *Naar een nieuwe kleuterperiode in de basisschool.* Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2010). *Onderwijs en opvang voor jonge kinderen.* Den Haag: Onderwijsraad.

Pre-COOL consortium (2012). *Pre–COOL cohortonderzoek.* Technisch rapport tweejarigencohort, eerste meting, 2010-2011. Amsterdam: Kohnstamm Instituut. Rapport 877.

Roeleveld, J. (Red.) (2008). *Effectmeting VVE Rotterdam.* Technische rapporten over het onderzoek 2004 – 2008. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Rutten, S. (2009). Voor- en vroegschoolse educatie in kleine gemeenten. Een handreiking. Utrecht: Sardes.

Rutten, S. (2009). Voor- en vroegschoolse educatie in een veranderende omgeving. Stand van zaken en een blik vooruit. Utrecht: Sardes.

Veen, A., Daalen, M. van, & Heurter, A. (2010). *Doorgaande leerlijnen voor– en vroegschoolse educatie.* Survey onder schoolbesturen. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Veen, A., Roeleveld, J., & Heurter, A. (2010). *Onderwijs en opvang voor jonge kinderen. Deelname aan opvang door driejarigen en de kwaliteit van onderwijs en opvang voor drie– en vierjarigen.* Den Haag: Onderwijsraad.

Veen, A., Roeleveld, J., & Heurter, A. (2010). *Onderwijs en opvang voor jonge kinderen. Deelname aan opvang door driejarigen en de kwaliteit van onderwijs en opvang voor drie– en vierjarigen.* Den Haag: Onderwijsraad.

Vegt, A. van der, Kooiman, P., Jepma, IJ. (2008) Landelijke monitor voor- en vroegschoolse educatie. Eindrapportage. Utrecht: Sardes.

Recent uitgegeven rapporten Kohnstamm Instituut

878 Heemskerk, I.M.C.C., Eck, E. van., Kuiper, E., Volman, M.
Succesvolle onderwijsaanpakken voor jongens in het vo.

877 Veen, A., Veen, I. van der, Heurter, A.M.H., Ledoux, G., Mulder, L., Paas, T., Leseman, P., Mulder, H., Verhagen, J., Slot, P.
Pre-COOL cohortonderzoek. Technisch rapport tweejarigencohort, eerste meting 2010 – 2011.

876 Ledoux, G., Eck, E. van, & Roeleveld, J.
Achterblijvende onderwijsresultaten in het basisonderwijs van Almere.

875 Ledoux, G., Eck, E. van, & Roeleveld, J.
COOL[speciaal] Technisch rapport meting schooljaar 2010/2011.

873 Glaudé, M., Eck van, E., Voncken E.
De praktisch-concrete leerroute van het Vakcollege.

872 Glaudé, M., Eck van, E.
Lesgeven aan leerlingen op mbo-niveau 1 en 2.

871 Derriks, M., Vrieze, G.
Big Picture Learning en de competenties van docenten.

870 Emmelot, Y., Daalen, M.M. van, Krüger, M.L.
Wetenschap en techniek en opbrengstgericht werken.

869 Verbeek, F., Pater, C.J., Blankespoor, C., Triesscheijn, B.
VM2-trajecten van Amarantis Onderwijsgroep.

868 Roeleveld, J., Mooij, T., Fettelaar, D., Ledoux, G.
Correctiefactoren bij opbrengstmaten in het primair onderwijs.

867 Derriks, M., Vergeer, M.M., Roede, E., Felix, C.
Preventie van pesten.

Deze rapporten zijn te bestellen via: secr@kohnstamm.uva.nl
Voor meer informatie, zie; http://www.kohnstamminstituut.uva.nl

Kohnstamm Instituut UVA bv
Postbus 94208
1090 GE Amsterdam
T 020 5251226
www.kohnstamminstituut.uva.nl